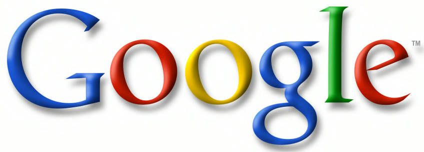
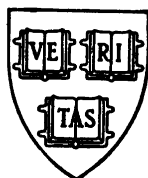



VE
RI
TAS

A JÁSZKUN-KERÜLETEK

A FÜGGETLENSÉGI HARCZ ALATT

1848- ÉS 1849-BEN.

IRTA

HERENDI JÓZSEF

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK VÁRMEGYE LEVÉLTÁRNOKA.

PRINTED IN HUNGARY

CZEGLÉD

NAGY ELEK KÖNYVNYOMDAJA

1901.

Forte
H

Micsinyei és beniczei

Beniczky Ferencz úr

ő nagyméltóságának,

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának,
Ő Felsége valóságos belső titkos tanácsosa,
a Szent-István-rend kiskeresztese,
élethossziglan kinevezett főrendiházi tagnak
stb. stb.

hódoló tisztelete jeléül ajánlja

a szerző.

Előszó.

Hazánk történelmének ama megrázó drámája, melynek emléke az 1848—49-iki önvédelmi-függetlenségi-harcz neve alatt kitörölhetlenül él sziveinkben, egész külön irodalmat teremtett. Feldolgozták oknyomozó történészek, megirták chronologusok, majd csupán episodgyüjtők, memoire-irók és schematismus-késziтők, s megírták bel- és külföldi katonai szakirók. Mindezek együtt tekintélyes könyvtárt képviselnek.

És mégis állitom, hogy a 48—49-iki szabadságharcz története még most sem teljes. Valaminthogy ez ország története csak akkor lesz minden tekintetben kimeritően és alaposan megirható, ha minden vármegye és benne minden helység monographiája meg lesz irva, azonképen dicső szabadságharczunk történeti irodalma akkor lesz csak befejezve, ha minden vármegye az őt illető részleges történetre vonatkozó lapokat fűzi egybe, még pedig úgy, hogy az irónak hangyaszorgalmát és honfiúi igaz kegyeletét — amennyire lehető — egyetlen közhonvéd neve sem kerülje ki. Mindegy, ha generális volt vagy közlegény, ha zászlót vitt vagy dobos volt a honvédseregben: egyformán kell, hogy kegyeletünk tárgyai legyenek, — mert hiszen egyformán ontották véröket a hazáért.

Avagy nem szerzett érdemeket a nemzet kegyeletes megemlékezésére a 70 éves Juhász Pál szegény gazdaember Kunszentmiklóson, akinek 1848-ban három fia volt: az egyik 48 elején a katonaságnál halt el, a második önkéntes nemzetőrnek ment el, s a harmadik honvédnek csapott fel. Szegény öreg egyedül maradt otthon!

Avagy özvegy Varga Nagy Istvánné Halasról, aki özvegysége támaszait, anyai szive reményeit, 16 és 17 éves két fiát Szent-Tamás alá küldé!

E részlegesen megirandó történeti munkákból fog kidomborodni azon férfiak és számos segédmunkásaiknak tevékenysége, kikre a honvédelmi bizottmány rendeleteinek végrehajtása a vár-

megyékben bizva volt s kiknek magatartása közvetlen hatással lévén a népre, a függetlenségi harcz mozgalmai, számos tünetei ezen monographiákból nyerendik kellő megvilágitásukat. Ezekben fognak összegyüjtetni vármegyénkint mindama részletek, melyek az eddig megjelent általános müvekből hiányzanak s nagy tömegüknél fogva ezekben helyt sem foghattak, de amelyek összességükben sok oly momentumot fognak felderiteni, melyek eddigelé vagy épen nem, vagy csak hiányosan voltak feltüntetve.

Meg kell e részleges történeteket irni minden fény- és árnyoldalaikkal; és pedig minél előbb, mert ama szomoruan dicső korszakból maradt iratok egyre fogynak, fogynak.

Haynau 1850-ben megtette a magáét, hogy a függetlenségi harcz irott emlékeit megsemmisitse. Nánássy János, aki 1850 elején a törvényszéki jegyzővé kinevezett Eördögh János helyére levéltárnokká neveztetett ki, 1851 márczius 31-én a főkapitányhoz intézett jelentésében mondja: „A forradalmi kormánynak a kerületi levéltárban létező 1849 évi ápril 14-ét követő botrányos és népbosszantó rendelményei megsemmisitését s a jegyzőkönyvekből az ily botrányos kifejezések és tételek kitöröltetését tárgyazó 23. eln. sz. rendeletére Nsgodnak van szerencsém jelenteni, hogy a kerületi levéltárban létezett e tárgyu rendelvényei a forradalmi kormánynak Szentiványi főispán úr m. é. 1253. sz. leirata következtében kerületi alkapitány Hegedüs Zsigmond urnak átadattak, a jkönyvből pedig az ily botrányos tételek a jkönyv tisztázásakor töröltettek.“ Egyik vármegyében tűzvész, másikban árviz, emitt gondatlanság, amott a kellő érzék hiánya apasztják az irott emlékeket; a többit a moly végzi, az idők foga őrli.

A „Magyarország és a Nagyvilág“ 1880. évi 33. számában Kiss Rezső tanár több régi történeti iratot közöl, ezek között a Jászkun-kerületeket érdeklő s a szabadságharczra vonatkozó iratot is, amelynek provenientiájáról azt irja: „Mint jászberényi gymnasiumi tanár jutottam e levél birtokába; Lippe Vilmos tanitványomtól kaptam 1870-ben. A szabadságharczra vonatkozó iratok közül nem egyet láttam a jászberényi vásáron a czigánypecsenye takarójává kárhoztatott papirok közt.“

Végül a „nagy idők élő tanui“ is nagyon, de nagyon gyérülnek; kevesen járnak már közöttünk, legtöbbje az évek sulya alatt roskatag tagokkal, gyengülő memoriával.

Mentsük meg hát, ami e nagy idők emlékeiből megmenthető!

Ezen gondolatmenet fonalán jutottam azon elhatározáshoz, hogy megirom a függetlenségi harcz történetét azon részében, ahogy az a jászkunkerületekben lezajlott.

Kemény munkát kelle végeznem.

A volt Jászkunkerületeknek kezelésem alatt álló levéltára Haynau rendeletére megfosztatott a szabadságharczra vonatkozó legfontosabb irományaitól. Valamint Kossuth az ápril 14-iki függetlenségi nyilatkozatot azon utasitással küldötte meg kormánybiztosainak, hogy a trónfosztott dinasztiára vonatkozó minden emlékjeleket semmisitsenek meg, ugy Haynau is elrendelte, hogy a függetlenségi harczra vonatkozó s a levéltárakban található iratok és jkönyvek Budára a katonai hatósághoz küldessenek, a hol a jegyzőkönyvek részint megsemmisittettek, részint egyes lapok kivágattak, részint olvashatlanságig keresztülhuzattak.

A kerületek levéltára sem menekült meg e purgatóriumtól, s igy a kutatásom közben felmerült nagy hézagokat kerülő utakon, hosszas utánjárással és fáradsággal lehetett csak pótolnom.

Nem sajnálom.

Minden munka, mely a 48—49-iki függetlenségi harcz eseményeit hiven tárgyalja, egy-egy külön emléke a magyar hazaszeretetnek.

Fogadják a volt jászkunkerületek ezen emléket szivesen.

Szolnokon, 1901 január havában.

Herendi József.

I. RÉSZ.

A közigazgatás átalakulása.

Az ébredő Magyarország az 1847. évi országgyülés megnyiltát lázas érdeklődéssel várta. Az alkotmány puszta szó volt csak.

Gróf Apponyi György m. kir. udvari főkanczellár 32 vármegyébe nevezett ki administratorokat — főispáni helytartókat, — hogy a vármegyei törvényhatósági életet s az alkotmányos önkormányzatot megsemmisitse. Főképpen czélja volt a megyei életben már erősen mutatkozó szabadelvü (liberalis) irányzat fejlődésének gátat vetni, miért is főfeladatul tüzte az administrátoroknak, hogy a független elemek nemzeti törekvéseit ellensúlyozzák s követekül az administratori politika hivei küldessenek az országgyülésre. A Jász-Kunkerületekben ekkor közel 10 éve Szluha Imre volt a főkapitány, a ki mint nagy Apponyista kitudta vinni, hogy a kerületek 1847. október 14-iki közgyülése — melyben a kerületek akkori szervezete szerint csupán a hivatalbéliek foglaltak helyet — I. követül őt magát, II. követül Kenéz Mihály számvevőt küldték az országgyülésre.

Ez az utólsó rendi országgyülés különösen az 1848. február és márcziusi napokban az utolsó döntő harczot vivta az alkotmányért. A küzdelem az ó és uj, a hagyomány és igazság, az idegen befolyás és független önálló nemzetiség közt 1825-től 1848-ig szünet nélkül folyt s végül az ódon rend védői leszorultak a küzdtérről, az ujkor eszméinek bajnokai győztek.

A Jászkunkerületek belállapota ez időtájt igen siralmas volt s általában hasonlitott az ország állapotához. Társadalmi viszonyain a mozdulatlanság átka feküdt s a közigazgatás lomhasága mellett a corruptió fészkelt. A Jászkun nép ki volt élve.

Egy kortárs ekként jellemezte a kerületeket:

„A balsors és elnyomatásban, mely alatt Magyarország sinlődött, nem kis részt vőn a bitorlások s nagy visszaélések e kis hazája. A forradalom előtt pirulva vallá meg a Jászkun nevét. Az intelligentiát jellemtelenség bélyegzé. Az eszmeharczokat köztermeinkből kizárta Szluha főkapitány. Ő vak engedelmességet kivánt. És ha a viszhangokon kivül, melyek szavait tördelve utánozák, azon egy-két egyén, kikből az ellenzék állott, a visszaélések ellen felszólalt, érveikre ily feleletet kaptak: „hallgasson az úr, az úr mindég csak kapczáskodik!“ Az emlitett férfiak népszerűségre vergődtek ugyan, de pártot nem alakithatának. A tisztikar minden harmadik évben megmarasztalván magát, fölebb csak Szluha, le csak a halál léptethette őket.

Ez volt Jászkunságban az aristokrátia, a „tekintetes“. A nép nem szolga, de elnyomott, politikai jog, szellemi jobblét után nem vágyakodó; — a pénztárak rossz gazdálkodás, ünnepélyek, ajándékok által kiürülve . . . Igy találta a Jászkunságot a forradalom . . .“ (*„Pesti Hirlap“. 1848. 79. sz.)*

Hogy mily mélyreható volt a kerületek ellenszenve Szluha főkapitány ellen, mutatja a kerületek jun. 5. közgyülésének jegyzőkönyve, a Páka és Mérges puszták gazdasági kezelése körül észlelt rendetlenségek tárgyában, midőn is az 1848. évi 1153. jkv. sz. alatt ekkép nyilatkozik:

„Minden visszaélések főanyaga azonban mégis egykori főkapitány Szluha Imrében rejlik, ki az intézet főkormányzását magának megadatván, ezt nem az intézet anyagi hasznának előmozditására használta fel, hanem saját 4 darab jószágainak ottani teleltetésével és nyaraltatásával is az intézet kárára volt; mely tett néki bűnül rovatván fel, miután ezen kerületek tőle menekülni szerencsések lettek, a további elégtétel sürgetéstől elvágnak ugyan, azonban lovainak és marháinak teleltetési dijába 40 vftok fizetésében oly módon marasztalják el, hogy eddigelé letar-

tóztatott lovait és marháit a felügyelő csak a fentebb érintett összeg lefizetésével engedje elhajtatni."

Czifra bucsúztató egy volt főispán számára!

Igy érték a kerületeket a márcziusi események. A közvélemény legelső dolga volt felszabaditani a lelánczolt Titánt: a gondolatot, a gondolat szabadságát s igy született márczius 15-én Budapesten a magyar sajtónak tiszta, cenzura által meg nem fertőztetett ágyából a két ikertestvér: a 12 pont „Mit kiván a magyar nemzet" és Petőfi „Nemzeti dala", „Talpra magyar . . ."

A pesti események hire csakhamar elhatott a hármas kerületbe.

Jász-Berényben márczius 18-án

„Ügyvéd Kováts Mihály úr a tanitói, ügyvédi és orvosikar, úgy egyébb miveltebb osztálybelieknek kiséretében a tanács előtt megjelenvén, társaságának örömivel párositott abbeli öröm érzését tolmácsolva, miszerint a magyar alkotmány reform kérdéseiben történtekről a nemzetnek békés utoni átalakulása reméllhető nemcsak, sőt meggyőződésünk szerint bizonyos, a végett hiván fel polgártársai nevében a tanácsot, hogy a nép nagyszerüségének méltó elismerése jeléül a nemzeti zászlónak kifüggesztését közakarat és óhajtásnak elismerné és ahhoz képest kifüggesztését elrendelni sziveskednék."

Ennek folytán Horváth Gábor főbíró megbizatott, hogy nemcsak a város közházán tüzesse ki a nemzeti szinű zászlót, hanem gondoskodjék arról is, hogy az egész város fellobogóztassék és este kivilágittassék.

Márczius 23-án népgyülés tartatott, melyben a pesti 12 pont elfogadtatott és az őrsereg megalakitására következők kérettek fel: Taczman István elnöklete alatt Horváth Pál, Barcsik Márton, idősb Kállay László, Komáromy János, Ágoston Imre, Pethes József, Velkey Ferencz, Harsányi Mihály, Bartal Márton, Nagy Sándor, Mészáros Rupert, Sipos J. Urbán, Kováts Mihály, Kiss Endre, Ézsiás Sándor, Koór János, Linczbauer Ferencz, Pintér Mihály, Kléger József, Komáromy Alajos, Réz Antal, Pecsenyánszky András, Kiss Németh Ferencz, Pénzes István és Sipos György.

A pesti központi bizottmányhoz üdvözlő irat intéztetett s

ennek átnyujtásával Horváth Gábor főbiró, Pethes József és Mészáros Rupert bizattak meg. Elhatároztatott, hogy István nádor arczképe a tanácsi gyülésterem számára lefestetik s hogy a kerületek legközelebbi közgyülése előtt inditvány tétessék az iránt, hogy István nádor egy szessio föld adományozása által a Jászkun birtokosok közé soroltassék. A Jászkunkerületek szervezésére vonatkozó 1848: XXV. tczikk ápril 11-én szentesittetvén, a városi tanács ápril 17-iki ülésében elhatározta, hogy Szenkirályi Móricz pestmegyei I. alispán és orszgy. követ, ki a kerületek ujjászervezésére vonatkozó törvényczikket megszerkesztette, elismeréseül azon fényes tehetségének és buzgalmának, melylyel a kerületek érdekeit a lefolyt országgyülésen támogatta, Jászkun polgárjoggal ruháztassék fel és számára aranytoll készittessék, az átadás küldöttség által eszközöltessék.

Szentkirályi a küldöttséget szivesen fogadta, de ismeretes szerénységével kijelentette, hogy ő ilyen kitüntetésre érdemeket nem szerzett s igy azt el sem fogadhatja. (Ugy az oklevél, mint az aranytoll a város levéltárában megőriztetni rendeltetett.)

Kun-Szt-Miklóson a nép márczius 18-án a városház előtt kitűzött nemzeti lobogó köré gyülekezett, ott a 12 pont ünnepélyesen felolvastatván és értelmeztetvén, roppant lelkesedéssel fogadtatott. Küldöttség ment a városi tanácshoz, s felszólitotta a 12 pont elfogadására. A tanács örömmel hódolt a felszólitásnak s a 24 testvérközségeket körlevéllel megkereste hasonló szellemben közremunkálni.

Csakhamar megmozdult a Nagykunság is. A pesti mintára szintén 12 pontban foglalta össze kivánságait s a marczius 20-án Kisujszálláson tartott népgyülésen a következő határozatok keletkeztek:

„1. A pesti 12 pont elfogadtatik.

2. Pest városának köszönet és üdvözlet rendeltetett a reform ügyében kifejtett békés hazafiságért.

3. Örvendező levél a bécsi polgárságnak kivivott szabadságuk felett.

4. Gróf Batthyány Lajos ministerelnöknek üdvözlő felirat.

5. Folyamodvány gróf Batthyány Lajos ministerelnökhöz Szluha Imre főkapitányunknak, mint a haza számára felvirult szabadság és alkotmányosság nyilt ellenének, főkapitányi állásától elmozditása végett.

6. Követeink visszahivása pár nap mulva beálló közgyülé-

sünkön sürgettetni, addig pedig az országgyülésen irántuki bizalmatlanságunk nyilvánittatni fog.

7. A nádor üdvözletére kirendelt kerületi küldöttségnek tétessék kötelességévé hálát nyilvánitani a nádornak, a felséges király előtt a nemzet érdekében erélyes fellépéseért s a szónoklatot a küldöttség elnöke vigye.

8. Hatóságunk széke a távolfekvő Szentmártonból a központi Kisujszállásra áttétetik.

9. A nemzeti őrsereg felállitása megkezdetett s a kerületi fegyvertárból fegyverek kiosztása fog eszközöltetni.

10. A mérges-pákai gazdálkodás megszüntetése s a főkapitány ez iránti számoltatása sürgettetni fog a közgyülésen.

11. Az eddig összekapcsolt egyes kerületek önállósága s függetlensége közóhajtáskép nyilvánult.

12. Kossuth Lajos egy ily feliratu aranytollal: „Kossuth Lajosnak a Nagykunok martius 3. 1848" megtiszteltetik egy küldöttség által, mely a fönséges nádorhoz, gr. Batthyányhoz és Pest városához is üdvözletre menend. Tagjai ezek: Illéssy János kapitány; tagok: Nagy Antal, Hajdu Imre, Nagy Imre, Kolosi Lajos, Pap Móricz, Nagy János.

Az országgyülés márczius 21-én elfogadván a jászkunkerületekre vonatkozó XXV. tczikket, a kerületek április hó 4-dik napjára Jászberénybe közgyülést hirdettek, mely ősi szokás szerint szabad ég alatt tartatott, s a melyen most már nem csupán a tisztikar és a községek birái, hanem nagyszámu közönség is részt vett. Szluha főkapitány ismervén a kerületeknek személye iránti ellenséges hangulatát, s értesülvén arról, hogy az itt ezen közgyülésben, épen úgy mint Kisujszálláson, kétségtelen alakban ki fog törni, sietett a közgyülés határozatát megelőzni s ápril 2-iki kelettel beadta lemondását a követségről, a nádortól pedig főkapitányi állásától való felmentését kérte.

Igy az ápril 4-iki közgyülésen Kálmán Sándor alkapitány elnökölt. Megnyitó beszédében a kivivott polgári egyenlőség őszinte szózatán üdvözölvén a kerületi tisztikart, a községek elöljáróit és a szokottnál számo-

sabban megjelent népküldöttjeit, előadta, mikép nem kétli, hogy valamint e rendkivüli közgyülés tartását ujabb időkben a nemzetszabadság kivivására történt nagyszerü események vették igénybe, úgy a nép küldöttjeit is a nemzeti átalakulás eme korszakában egy tiszta hazafiúi érzelem és a közügyek iránti nemes lelkesedés gyüjtötte össze oly szép számmal, hogy ezt a kerületek tanácskozási terme be nem fogadhatván, e közgyülés az Isten szabad ege alatt tartassék; és igy lőn, hogy a nemzetszabadságnak nagy napján szabadban nyilvánithatja mindenki akár saját véleményét, akár küldőinek meggyőződését, melyek, erősen hiszi, a közös haza boldogságának előmozditására lesznek hivatva. Soha nyugodtabb kebellel nem fogadta el elnöki székét, mint a jelen pillanatban, midőn e széket és tanácskozási helyet oly férfiakkal látja körülövezve és megtöltve, kiknek előtte is ismeretes szilárd hazafiságuk és politikai hitvallásuk kezeskedik arról, hogy a közös magyar haza e fontos perczeiben oly elveket fognak a tanácskozási zöld asztalra lerakni, melyeknek kivitelében a trón szilárditása és a nemzetszabadság jövőjének biztositása nyugoszik; ezek után felhiván az egybegyült népképviselőket komoly és higgadt tanácskozásra, a szólásszabadság érdekében az ellenvéleményeknek békés eltürésére felkéri.

Felolvastattak nemzeti ministerelnök Gróf Batthyány Lajos urnak két rendbeli, úgy a ministeri országos ideiglenes bizottmánynak e gyülés elnökéhez intézett levelei, melyek közül az elsőben nevezett ministerelnök úr tudatja, miként az Ő Felsége által elfogadott nemzeti magyar felelős ministerium elnökévé neveztetett; a másikban pedig a közteherviselésről, papi tized és urbéri viszonyok megszüntetéséről szóló s a kormány által elfogadott törvényczikkeket küldi meg. Olvastatott a Nádor leirata, melyben értesiti a kerületeket, hogy ő Felsége őt mint az ország nádorát és királyi helytartót a törvények értelmében teljes hatalommal felruházni méltóztatott, hogy ez országot a hozzákapcsolt részekkel együtt Ő Felségének az országbóli távolléte alatt tör-

vény és alkotmány ösvényén kormányozza, egyszersmind pedig az ország rendeinek egyhangu alázatos kivánataira egy a fennálló honi törvények értelmében alkotandó független felelős ministerium alkotásában legkegyelmesebben megegyezni méltóztatott; tudatja, miként ő legfelsőbb meghagyás folytán Gróf Batthyány Lajos urat az emlitett magyar ministerium elnökévé oly formán nevezte ki, hogy ministertársait belátása szerint kellő számban tegye legfelsőbb királyi megerősités végett javaslatba. Utasitja a nádor a kerületeket, hogy addig is, mig a magyar ministerium megalakul, Gróf Batthyány rendeleteit haladék nélkül teljesitsék.

Ezen leiratokra következők határoztattak:

„Hazafiui szent kegyelettel üdvözlik ezen kerületek Ő cs. kir. apostoli Felségének a most felolvasott hivatalos levelekből kitünő azon atyai gondoskodását, miszerint István ő cs. kir. főherczegségét mint az ország nádorát és kir. Helytartót a törvények értelmében teljes hatalommal felruházni méltóztatott a részben, hogy az országot a hozzá kapcsolt részekkel együtt Ő Felségének az országbóli távolléte alatt kormányozza s abba is beleegyezni kegyeskedett, hogy nemzeti ministerelnökké gróf Batthyány Lajos mint a nemzet kedveltje neveztetett ki; mivel ez által a nemzet ügyét oly két férfiu kezében látják letéve, kik ismeretes hazafiui lelkületüknél fogva mind elég erősek a nemzeti alakulás nagy munkájának nehéz kivitelében előfordulò akadályokat elmozditani, mind elég hivek, hogy a nemzeti élet sajkáját a polgári jólét és dicsőség révpartja felé kormányozzák, minek rendén a haza ezen felkentjeinek tiszta hódolat és bizalom nyilvánittatván, ugy az ország nádorának, mint a ministerelnöknek ez értelemben üdvözlő felirat küldessék."

Inditvány tétetett Szluha főkapitány rögtöni elmozditása és más főkapitánynak e kerületek kebeléből leendő kinevezése iránt. Határoztatott:

„fentebb emlitett Szluha Imre főkapitány ellenében keserű manifestatiókra szolgáltatván alkalmat, miután a főkapitányi korlátlan hatalom százados bilincseit tovább tűrni nem tudó Jászkun nép bizonyos tudomására jutott annak, hogy akkor is, midőn az egész magyar nemzet megértve az idő intő szózatát, az abszolut hatalom és idegen rendszer alól kibontakozni és a szabadság élvezetét minden honpolgárra kiterjeszteni igyekszik, az ő sorsa oly egyén kezében van letéve, ki a szabadságot a nemzeti lét átkának tartja és mind itthon köztünk, mind fent az orszgy. Ren-

dek Tábláján mit sem gondolva a nemzet sujtó véleményével, mindent elkövet, hogy a szabadság felvirágzása elébe gátat vessen és az önkény uralmát fentarthassa; — mai napon az Isten szabad ege alatt, a népnek még eddig páratlan sokaságú küldöttjei jelenlétében, teljes nyilvánossággal és szólásszabadsággal tartott közgyülésben, midőn egyrészről a kerületek lelkes kormányzójának nádori alkapitány Kálmán Sándornak őszinte bizalom és tiszta hazafiui testvéri szeretet szavaztatott, másrészről a főkapitány mint a haladás eddigi elnyomója ellen a polgári kebelnek mélyéből egyenkint kifakadó teljes és tökéletesen elhatározott egyhangu bizalmatlanság nyilvánittatott és ennek rendén fenséges Nádor ő cs. kir. főherczegsége egész alázattal megkéretni rendeltetett, hogy azt, ki 10 éveket túlhaladott kormánya alatt a szabad Jászkunokkal érdekben egygyé olvadni nem tudott, jelenlegi főkapitányunkat Szluha Imrét hivatalából rögtön elmozditani vagy elmozdittatását sürgetőleg eszközölni és a kerületeket azon állomásra 'annak idejében hódoló tisztelettel saját kebelükből, e hon fiaiból majdan felterjesztendő oly férfiuval megörvendeztetni méltóztassék, ki úgy a szabadság és alkotmányosság renditbetlen bajnoka, mint a szabad kormányrendszernék barátja és a saját testéből, véréből kifolyó születésénél, természeténél és hajlamainál fogva már a néppel érdekben egygyé olvadt szabad Jászkun népnek boldogitója lesz; kimondatni rendeltetvén különösen a feliratban, hogy bár jelenleg béke viraszt bennünket hajlékainkon belül, bár az alkapitányi nemzeties kormányforma az ideig kielégiti a vágyakat, de egyuttal a Jászkun polgárok feszült kebellel várják mostani főkapitányuktóli szabadulás óráját, a megváltó kéz felé nyugtalanul tekingetvén és mig a nyugtalanság eme egy oka elháritva nem lesz, elnyomott hallgatásról talán, de higgadt kedélyekről remény nem lehet.

Minthogy ezen kerületek tapasztalásból tudják, miként az emlitett követek e hatóságot adott utasitásaik szellemében és a nép érdekében eddig sem képviselték, Szluha Imre I. követre nézve pedig különösen úgy vannak meggyőződve, hogy ennek ismeretes szellemével a kivivott nemzetszabadság dicső eszméje meg nem férhet, ennek folytán Szluha Imre követi állásától elutasitandónak, Kenéz Mihály pedig visszahivandónak határoztatott, részökre a visszahivó levél megküldetni rendeltetvén.

Helyettök Illéssy János nagykunkapitány és Balajthy Vendel nádori táblabiró egyenlő ranggal követekül megválasztatnak és

mint tiszta hazafiui érzelmeikről ismeretes polgárok, e hongyülés folyama alatt kerületeinket eskü és utasitás nélkül képviselendik; köteleztetnek azonban az országgyülés szine előtt kijelenteni, hogy azokat, melyeket az előbbeni követek jelen országgyülés folyama alatt a kor igényei ellenében s világos utasitásainkkal ellenkezőleg mondottak, ezen kerületek magukénak el nem ismerik s el nem fogadják."

A stante sessione kiadott követi megbizó levél következőleg hangzik:

723—1848. sz.

Mi

Jász és két Kun kerületeknek közönsége adjuk tudtára ezen levelünknek rendében mindeneknek, a kiknek illik, hogy a midőn Dicsőségesen uralkodó Kegyelmes Koronás Királyunknak hív Szolgálatját, a Köz-Jót és Kerületeinknek egyéb Dolgait érdeklő Tárgyaknak felvétele és elintézése végett az alább megirt Helyen, Napon s Esztendőben közönséges Gyülést tartottunk volna, akkoron dicsőségesen uralkodó koronás Királynak 5-ik Ferdinand Ő Fölségének kegyelmes meghivó levele következtében a mult 1847-ik évi november 7-én sz. k. Pozsony városában kezdett országgyülésre kerületeink részéről küldött követeinket, jelesül Szluha Imrét követi pályájáról elutasitottuk, Kenéz Mihályt pedig visszahivtuk, helyettük országgyülési követeinkké Illéssy János nagykun kapitány és Balajthy Vendel nádori táblabiró polgártársainkat közakarattal elválasztottuk, teljes hatalmat és szabadságot adván és engedvén nekik ezen megbizó levelünk által, hogy mindazon törvényhozási tárgyakban, melyek a felséges urakodóház, alkotmányos haza s közelebbről kerületeink érdekében a folyamatban levő országgyülésen fenforognak, mit saját belátásuk s lelkiismeretes meggyőződésük szerint jónak, hasznosnak és üdvösnek találnak, a kerületek mostani politikai szellemében inditványozhassák, és minden törvényes módok igénybe vételével eszközölhessék, tetteiknek elfogadását, jóváhagyását s magunkévá tételét ezennel részünkről ajánlván és igérvén. Kelt az 1848. évi április 4-én Jászberény városában tartott közgyülésünkből.

Megolvasta és kiadta: Taczman Károly s. k. aljegyző.

Az uj főkapitány kinevezése nem sokáig késett. A felelős magyar ministerium első gondjai közé sorozta a kerületek ebbeli kivánságát teljesiteni.

„Jászkun kerület Egyetemének.

Az 1848. XXXIX. tcz. erejénél fogva Ő fensége a Nádor s királyi helytartó által a kerület főkapitányává Szentkirályi Móricz neveztetvén ki, midőn ezt hivatalosan tudtokra adom, egyszersmind értesitem:

1. A kinevezett főkapitány minden ünnepélyes beiktatás alól fölmentetett.

2. Az alkotmány szelleméhez módositott uj esküt aláirásom alatt ide mellékelem a végett, hogy a közgyülés vagy az 1848. XVI. tcz. értelméhez képest a bizottság előtt a főkapitány által a hit nyilvánosan a szerint tétessék le.

Reménylem, hogy a főkapitány és Önök közti ez uj szövetség az alkotmányos és nemzeti szabadság alapján köttetvén, záloga azon boldog fejlődésnek és jólétnek, mely elmaradhatlanul bekövetkezik mindenütt, hol az elöljárók és vezérlettek között az egyetértés a bizodalom, a közös hazaszeretet jótékony szelleme uralkodik.

Ő felsége a főkapitányt a kerületeknek első tisztviselőül adja. Joga sok, de kötelessége még több ; megkivánja tőle, hogy tisztét betöltse, de megkivánja azt is, hogy őrködő kötelessége gyakorlásában engedelmességgel viseltessék iránta a kerületekben mindenki. A törvény és Ő felsége akarata szerint ő védője ugy a szabadságnak, mint fentartója a rendnek.

Kelt Budapesten ápril 22-én 1848

Szemere Bertalan s. k. belügyminister."

Az uj főkapitány május 2-án iktattatott hivatalába.

A kerületek e kinevezéshez a legszebb reményeket fűzték, mert Szentkirályi az ifju Magyarország egyik legismertebb nevü politikusa volt. Mint Pestmegye I. alispánja, majd mint Pest egyik követe az 1847—48-iki országgyülésen rendkivül nagy tevékenységet fejtett ki. A városok, hajdu- és jászkunkerületek szervezetére vonatkozó és több más törvényczikkek az ő tollából kerültek ki s Kossuth teljes bizalmával ajándékozta meg. Igy az ápril 2-iki kerületi ülésben Szentkirályi mint jegyző a független felelős ministerium tárgyában márczius 31-én érkezett királyi leiratra adandó s általa fogalmazott feliratjavaslatot olvasta fel, s azt a ház elfogadta s rögtöni kinyomatását rendelte el ; ezt azonban a jegyző ellenzé

s a szerkezet bővebb megfontolását kivánta. Mire Kossuth nagyrabecsülését és tiszteletét jelentve ki jegyző követtársa szerénységének, nyomatás alá és mielőbb felküldendőnek tovább is sürgetve, igy szólt: „miután annyi áldozatot hozott, hozza most szerénységét is áldozatul, hiszen nem törvényczikk, csak felirás forog szóban.“

Kétségtelen, hogy a kerületek közviszonyai az uj főkapitány kormányzata alatt békés időben hatalmasan fellendültek volna; de másként volt a sors könyvében megirva . . .

A főkapitányi kérdés ekként közmegelégedésre megoldátván, egy másik igen fontos kérdés rendezése következett, mely mélyen belevágott a kerületek eddigi megszokott életébe, t. i. a nádori biróság megszüntetése, mely az alábbi nádori rendelettel oldatott meg:

Cs. kir. Főherczeg István nádor, mint Ő felségének az országbóli távollétében teljhatalmu kir. helytartója, személyének sérthetetlensége s helytartóilag gyakorlott legfelsőbb jogai mellett a felelős minisztériumnak a törvény értelmében alárendelt hivatalokat nem viselhetvén s ez oknál fogva az 1848: 28. tcz. szerint Ő felségének az országbóli távolléte idejére a Jászkunok grófsága gyakorlatáról is lemondván s ekképen az eddigi nádori törvényszék és személyes biráskodás is önként megszünvén, ennek következtében az igazságügyi minister előterjesztésére nádor és kir. helytartó Ő fensége által rendeltetik:

1. §. A Jászkun kerületek köztörvényszékétől eddig a nádori törvényszékhez fölebb vitetni szokott minden rendes folyamu perek ezentúl ujabb törvényes intézkedésig a hétszemélyes táblához lesznek megvizsgálás végett fölebbviendők, a hová az eddig a nádori törvényszékhez fölebbezett s még meg nem vizsgált perek is át fognak tétetni. Ez okból

2. §. Ezen pereknek előadása végett a hétszemélyes táblához egy rendes fizetéssel ellátott, de szavazat nélküli külön előadó fog az igazságügyi minister előterjesztésére nádor Ő fensége által kineveztetni.

3. §. A folyamodás utján elintéztetni szokott keresetek pedig, melyek eddig a nádorhoz vitettek fel legfelsőbb megbirálás végett,

ennekutána egy az igazságügyi minister előterjesztésére nádor úr Ő fensége által kinevezendő s három tagból álló fölebbviteli birósághoz fognak végellátás végett fölebbeztetni; az eddig el nem intézett ily nemű ügyek is ehhez tétetendvén által.

4. §. A felkelési és közmajorkodási pénztár iránti számadásoknak felsőbb megvizsgálása is ezen birósághoz fog tartozni.

5. §. A törvénykezési formahibáknak orvoslása, valamint a perujitási engedelem megadása is ezentúl az igazságügyi ministeriumnál lesz eszközlendő.

6. §. Egyébiránt pedig az eljárásra nézve az eddigi törvényes gyakorlat fenmarad.

Budán, május 6. 1848.

István nádor, k. helytartó.
Deák Ferencz, igazságügyi minister."

Ezen nádori rendelet folytán az igazságügyi minister május 13-án kelt leiratában felhivta a kerületeket, hogy a hétszemélyes táblánál egy a Jászkunkerületek jogiviszonyait teljesen ismerő előadó kineveztetése czéljából három alkalmas egyént ajánljanak, kik közül a kinevezés fog eszközöltetni. Ezen állásra a kerületek a jászságból Taczman Károlyt, a nagykunságból Illéssy Jánost, a kiskunságból Bihó Károlyt terjesztették fel, kik közül a nádor Taczman Károlyt nevezte ki.

Majd a kerületek számára alakitott felebbviteli biróság tagjainak kinevezését tudatta az igazságügyi miniszter a következő rendeletben:

„Azon nádori birósághoz, mely a Jászkunkerületekből felérkező folyamodványi s egyébb rövid utu peres tárgyakban s a felkelési és közmajorkodási számadásokban fogja az e mai napon kiadott rendelet 3. és 4. §-ai szerint a legfelsőbb biráskodást gyakorolni, az igazságügyi minister előterjesztésére elnökül Stoffer József urat,* közbirákul pedig Eklér Imre és Fodor Béla urakat nevezem ki. Budán, május hó 6-án. *István* nádor s. k., k. helytartó. *Deák Ferencz* s. k., igazságügyi minister."

* Stoffer a nádori iroda igazgatója volt. István nádor hűséges embere, a ki midőn 1848 deczember 27-én a „Közlöny"-ben oly okirat jelent meg, melyből a leköszönt nádor ellen a honárulás volt bebizonyitandó, a nádor védelmére 1849 elején emlékiratot készitett, melynek közlésébe István főherczeg — Stofferhez irt levelében — is beleegyezett, de Windischgrätz herczeg, akkor már teljhatalmu katonai kormányzó Pesten, az emlékirat kinyomatását nem engedte meg. Szerző.

A fölebbviteli biróság ekkénti összeállitása valóságos vihart keltett a kerületekben; a Jászkunok közönsége, melynek büszkeségét képezte, hogy legfőbb birájokul az ország nádorát vallhatták, nem akart belenyugodni a dolgok akkénti változásába, hogy ezentúl a nádori iroda alárendelt állású személyzete biráskodjék felettök. A kerületekben a legaristokraticusabb democrataság uralkodott. A Jászkunok közt nem volt senki jobbágy és a királyon kivül urat nem ismert senki maga felett; még a nádort se igen nézte annak az urhoz nem szokott mihálytelki biró, mikor a Jászkunokat jellemző adoma szerint a községet látogató nádornak kezet nyujtva mondá: „Megférhet köztünk uram, csak jól viselje magát.“ És most ők, a kik eddig minden instantiájukkal egyenest a Palatinushoz fordultak, az ország nádora helyett legfőbb birájokul kaptak egy — irodaigazgatót! Ennek folytán Kálmán Sándor ker. alkapitány vezetése alatt Eördögh András hadi főpénztárnokot, Pap Mór karczagi, Szeles László szabadszállási és Virág Dénes kun-szent-miklósi birtokosokat azon okból, mert az eddig Nádor ő fensége által törvényszerüen gyakoroltatni szokott nádori főbiróság a folyamodványok utján előmozditani szokott ügyekre nézve egy a nádori iroda tagjaiból alakitott birósággá változott által s a kerületek ezen uj nádori biróság felsőségét, sem egy hatóság méltóságával megegyeztetni nem tudják, sem annak tagjaiban egymás közötti hivatalos viszonyaiknál fogva megnyugtatást nem találnak, — megbizták, hogy menjenek az igazságügyi ministerhez s kérjék meg a kerületek nevében, hogy e részbeni aggodalmaikat eloszlatni méltòztassék, Deák Ferencz a küldöttséget azon válaszszal bocsátotta el, hogy miután a Nádor az 1848: 28. tcz. értelmében törvényes jogait ezután az illető felelős ministerium által gyakorlandja, ő az emlitett uj hatóságot kinevezte s azt továbbra is meghagyja; azonban ha a kerületek magokra nézve ebben sérelmet látnak, az úgy is közel lévő országgyülés eleibe petitioval járulhatnak.

A kerületek egyelőre megnyugodtak e válaszban annyival inkább, mert az uj törvény értelmében a községi és kerületi tisztujitás küszöbén állottak s a jászkunság összes néprétegeinek figyelme és érdeklődése ezen mozgalmakra irányult.

A megyebizottsági tagok választása és a községi tisztujitás nem folytak le mindenütt simán. A nagy átalakulás, melynek folyamán a hosszú időkig lenyügözött nép hirtelen önállóságot nyert, nem maradhatott meg a törvényszabta mederben; a hirtelen

nyert szabadság néhol szabadossággá fajult. A szenvedélyek hullámai azonban elsimultak, mihelyt sikerült a népnek a községi elöljáróságot megujitani s az eddigi kaputos emberek helyébe inkább a nép bizalmasait: iparosokat és gazdaembereket választani. Különösen pedig a községi jegyzői kart sietett purificálni.

A községi tisztujitás májusban folyt le. Változás itt annyiban volt észlelhető, a mennyiben a régi tanácsokban oklevelesek hasonló számmal voltak a mostaniakkal, iskolát végzettek ezelőtt 21-el voltak többen, ellenben iparosok most 11-el haladták meg a régieket, s a gazdaemberek 15-el.

A községi jegyzők legtöbbjén túladott a nép. A 25 község közül 11 községben 13 régi jegyző maradt meg, a többiekben 47 uj jegyző választatott.

Kerületi képviselőkül (megyebizottsági tagokul) választatott 53 okleveles egyén, 22 iskolázott, 1 iparos és 65 gazdaember.

Junius 5-én tartatott az első közgyülés, melyben már a választott bizottsági tagok is részt vettek. Megváltozott még a tanácskozási terem külseje is; diszitmények, tanácskozási rend és forma mind kisebb-nagyobb reformon ment keresztül, de főképen a szellem változott meg: a szabadság lehellete töltötte be a termet.

A kerületek egyhangulag kimondották, hogy „a politikai szabadság századokig sürü ködlepte napvilága a hazamentő márcziusi események megváltó szózatára teljes pompájában kiderülvén ezen a türésben kiszenvedett kerületek kitisztult kék egére, hogy a multak keserü emléke a régi homályba soha fel nem támadás reményében eltemettethessék s a türelmetlenség s miattai szenvedések sirján a polgári szabadság első örömének életadó sugárai az emberiséggel veleszületett, de eddig sokakra nézve vétekneк tartott vélemény- és szólásszabadság virágait költhessék ki, közegyetértéssel karoltatott fel azon inditvány, hogy az eddig politikai véleménykülönbségért elitélt polgárok ellen e tekintetben lefolyt perek törvényelleneseknek nyilvánittassanak.“ Ennélfogva Balog József kiskunkerületi volt rendes orvos, ki ily okból Szluha volt főkapitány által elmozdittatott, hivatalába azonnal visszahelyeztetett.

Daczára, hogy juniusban már a honmentés nagy gondjai nehezültek a kerületekre, a háztartás átalakitását oly sürgősnek ismerték, hogy Pethes József kerületi képviselő a következő inditványt terjesztette be:

„Tisztelt közgyülés!

A politikai jogok akkor kedvesek emberek előtt, ha azok a velek járó kötelességeknél külértékükben is túlnyomóbbak, ugyanazért, hogy azoknak betsét emeljem, az eddig mindenhonnan túlterhelt Jászkun adózó nép sorsa könnyitésére ezeket inditványozom. Ugyanis

1. Mindenféle Rehabiták s tiszti àlkalmaztatások, ugy bármiféle czim alatt eddig közköltségen a megyeházánál adni szokott lakomák ezentúl egyszersmindenkorra szüntessenek meg, a konyhaszerek pedig és mindenféle asztali eszközök, a számadási jegyzék és illetöleg inventarium előmutatása mellett és szerint árvereltessenek el. Hivatalos egybengyülések alkalmával pedig az illető Tisztviselőknek mérsékelt napidij határoztatván, s ezért:

2. Ugyancsak a megyeházánál, a közszükségek tágas ürügye alatt oly szembetünő, sőt botrányos bőkezüséggel használt szabad fahordás, tüzelés és fütés, úgy a gyertya és egyéb világitások is tiltassanak el — nevezett közszükségletek fedezésére elegendő ugyan, de lehetőleg meghatározott fa, gyertya és egyéb világitási mennyiség állapittatván meg, nem különben:

3. Jónak látnám a megye részére szükséges ölfáknak beszerzését és az illető helyekre leendő szállitását árcsökkentés útján 3 évekre kiadni, valamint:

4. A kerületi köz- és tisztviselő urak szolgáinak, úgy a pusztázó hadnagyok ruházattyának — azon kivánsággal, miszerint az 5 főtisztek u. m. 2 elnökök és 3 kerületi kapitányok szolgái ezentúl is in statu quo megmaradván, a többiek mint feleslegesek eltörültessenek és szünjenek meg — ugyancsak árcsökkentés, még pedig a helyszinén, helybeli mesteremberek meghivásával történendő árcsökkentés általi fedezését kérem megállapitani.

5. A tömérdek forspontozások, melyek évenkint oly sok ezerekbe kerülnek és a házi adó impositáját mértéken túl növelik folytonosan, törültessenek el és az eddig tapasztaltak szerint a közszükséghez képest készittessék egy oly középszám, mely a multakra, jelenre és jövőre is figyelve a közkivánatnak akként feleljen meg, hogy az emlitett forspontozási roppant összveget jövendőre legalább is felére leszállitsa."

Az inditvány közhelyesléssel fogadtatott s bizottság küldetett ki, mely az inditvány értelmében javaslatot tegyen. A javaslat előterjesztetvén az 1847. évi kiadásokat a következő számokkal mutatta ki:

A kerületek által 1847-ben az alábbi czimekre forditott kiadások:

Rehabita	Tisztviselők alkalmazására forditott költségek	Közönség lovain tett előfogatok	Ugyanazokon teljesitett fuvarok	Köztisztviselők előfogatai lakosok lovain	Kerületek részére tett fuvar lakosok lovain	Külön kerületi tisztviselők előfogatai lakosok lovain	Ugyan-e részben tett fuvarok	Hány lova volt a közönségnek	Kocsislónak vételére tett kiadások	Ugyanazok eladásából eredő bevételek	E részbeni veszteség	Kocsislovaknak kiadott termesztmények piaczi árai	Kocsisok bére	Kocsi és lószerszám vétele, javitása	Patkók, háj és egyéb apróbb kiadások	Kocsisoknak fizetett napidijak
frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt		frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt
7382	17606	5974	667	733	890	1705	987	5406	3342	1057	5543	38451	12342	9773	2820	1002

Összesen 110,282 frt!

A jövőre nézve pedig a következőleg kivánta megállapitani:

Előfogatok és élelmezés megszüntetése következtében megállapitott készpénz javadalom 1849-re.

	Élelmezés helyett fejenkint	Lótartás helyett	Kocsisbér fejében	Ennek élelmezése	Lóvesztességi kárpótlás	Kocsi és egyéb szerszámokra	
	frt	frt	frt	frt	frt	frt	
Főkapitány	150	400	80	20	200	100	(950)
Alkapitány	150	400	80	20	200	100	(950)
3 ker. kapitány . . .	450	1200	240	60	600	300	(2350)
3 pénztárnok	450	600	180	40	200	75	(1305)
3 ügyész	450	600	180	40	200	75	(1305)
3 jegyző	450	1200	240	60	—	150	(2100)
Számvevő	150	400	80	20	—	50	(700)
5 táblabiró	750	1000	300	—	—	150	(2200)
Levéltárnok	150	—	—	—	—	—	(150)
7 esküdt és 7 biztos .	1050	2800	840	—	—	350	(5040)
3 orvos	450	600	150	—	—	75	(1305)

Összesen 18,355 frt.

E javaslatot a közgyülés elfogadta azzal, hogy az uj rendszer 1849. január 1-én lép életbe.

Az országgyülés julius 2-ára hivatván össze, a képviselő választások határideje kitüzetett és pedig a turkevei kerületben junius 14., az árokszállási és szabadszállásiban jun. 15., a karczagiban 17., a városokban 18-ára. A választások a szabadszállási kivételével rend-

ben folytak le. J.-Berény közfelkiáltással Kossuth Lajost kérte fel követül, de ő ezt el nem fogadván, a második választás legnagyobb részvétlenség között ment végbe, 1537 választó közül alig 730 iratta magát be, s ezek közül a választásra csak 162 jelent meg. Először Eördög András személyében történt közmegállapodás, de ez a követséget szinte el nem fogadván, a többi jelöltekre szavazás rendeltetett. Illéssy János nyert 80, Bathó Ignácz 66, Muhoray János 16 szavazatot, s igy nem lévén általános többség, másodszori szavazás rendeltetett, midőn a külömben is csekély számú választók nagy része elszéledvén, Illéssy János nyert 53, Bathó Ignácz 7 szavazatot. J.-Berényi követ tehát Illéssy János lett. Félegyházán: Szabó Sándor, Halason: ifju Gózon Imre. Karczagiban: Papp Mór, Turkeviben: Szentkirályi Mór, Árokszállásiban: Pethes József, Szabadszállásiban: Nagy Károly.

Mig a követválasztások a többi kerületekben simán folytak le, addig a szabadszállási választás nagy elkeseredéssel folyt s országszerte nagy hullámokat vert. Szabadszálláson ugyanis Petőfi lépett fel; ellenjelöltje Nagy Károly, a szabadszállási pap fia volt. Petőfi a választásnál megbukott. Pártja a választás ellen petitioval élt s a kérvényt 176 választó irta alá, melyben a következő pontokban összegezték panaszaikat:

1. Az ellentél Petőfit rágalmazta, azt hiresztelvén felőle, hogy lázitó orosz kém, kinek agyonütését vagy felakasztását a ministeriumunk örömmel hallaná.
2. Midőn Petőfi Szabadszálláson megjelent, a felizgatott tömeg ellene rohant.
3. Midőn Petőfi választói a szavazáshoz megjelentek, az ellenfél választói által agyonütéssel fenyegettetvén, távozni kényszerültek.
4. A város tanácsa pártos állást foglalt el, mert azzal fenyegetőzött, hogy ha Petőfi választatik meg, lemond hivataláról.
5. A főbiró parancsára nem a kezes (igás), hanem a szilaj ménes hajtatván be, e miatt sokan a választás helyére nem mehettek.

E panaszpontokhoz azon fenyegetést füzték, hogy ha sérelmük nem nyer orvoslást, úgy kilépnek a nemzetőrségből.

A képviselőház vizsgálatot rendelt, de a választást igazolta. Petőfit e kudarcz rendkivül bántotta s ellenfelével elkeseredett polemiát folytatott a pesti lapokban, miközben mindkét részről a legközönségesebb verbálinjuriák használtattak. Ezeket ma olvasva, az embernek szinte rosszul esik, hogy a „Talpra magyar“ halhatatlan szerzőjét, a nemzet kegyeletének tárgyát, valamikor „a pocsolyában fetrengő disznó“ s hasonló czimzésekkel illették.

A kerületi tisztujitásra a községenkinti szavazások junius 18. és 19-én történtek és az eredmény a junius 23-án tartott tisztujitó széken hirdettetett ki.

A közgyülésben Kálmán Sándor alkapitány a kerületek pecsétjét; Illéssy János, Atzél István és Vágó Ignácz a privilegiális láda kulcsait, és Eördögh János a levéltár kulcsait átadja. Tisztujitás idejére jegyzőnek Taczman Károly, t. ügyésznek Mocsi Ferencz, csendbiztosnak Telek József neveztetett ki. Megválasztattak:

Nádori alkapitánynak:	Kálmán Sándor.
Főjegyző:	Varga Imre.
I. aljegyző:	Hegedüs Zsigmond.
II. aljegyző:	Tóth Károly.
Levéltárnok:	Eördögh János.
Hadi főpénztárnok:	Eördögh András.
Házi pénztárnok:	Már Benedek.
Különházi pénztárnok:	Tóth István.
Főügyész:	Kalmár József.
I. alügyész:	Pap Móricz.
II. alügyész:	Muhoray János.
Számvevő:	Móczár János.

Jászkerület

Kapitány:	Pethes Mihály.
I. táblabiró:	Bathó Ignácz.
II. táblabiró:	Horváth Pál.
I. esküdt:	Antal János.
II. esküdt:	Halmay József.
III. esküdt:	Harsányi Mihály.
I. biztos:	Ozoróczky István.
II. biztos:	Sedon Pál.
III. biztos:	Morzál István.

Orvos:	Linczbauer Ferencz.
Sebész:	Boros Sándor.
Mérnök:	Juhász András.
Csendbiztosok:	Telek József és Halmay Lajos.
Erdősz:	Kállay Lajos.
Hídbiztos:	Farkas János.

Nagykunkerület:

Kapitány:	Hajdu Mihály.
Táblabiró:	Várady István.
I. esküdt:	Kolosy Lajos.
II. esküdt:	Uj Mihály.
I. biztos:	Nagy József.
II. biztos:	Hegedüs Dániel.
Orvos:	Bibó Gedeon.
Sebész:	Zsengellér József.
Mérnök:	Győri Lajos.

Kiskunkerület:

Kapitány:	Balajthy Vendel.
Felsőjárási táblabiró:	Tóth Pál.
Alsójárási táblabiró:	Péter Antal.
Felsőjárási esküdt:	Virág Dienes.
Alsójárási esküdt:	Szabó László.
Felsőjárási biztos:	Balog Lajos.
Alsójárási biztos:	Szuper József.
Felsőjárási orvos:	Halász Géza.
Alsójárási orvos:	—
Sebész:	Jámbor Mihály.
Mérnök:	Márk Sandor.

Pap Móricz a karczagi választókerületben követté választatván, az alügyészi állásra az országgyülés tartamára Hajdu Ignácz helyettesittetett. Bibó Gedeon pedig mind a nagy-, mind a kiskunkerületben választatván főorvosul, a nagykun választást fogadta el.

E tisztujitás következő változásokat szülte: közös tisztviselő régi 5, új 7; jászkerületi régi 6, új 3; nagykunkerületi régi 3, új 3; kiskunkerületi régi 1, új 6. Illéssy János, a volt nagykunkerületi kapitány, saját határozott kivánságára hagyatott ki a választásnál.

II. RÉSZ.

Honvédelem.

I. fejezet: 1848.

Örömmámorban úszott Magyarország.

István főherczeg, kir. helytartó, egy Habsburg-ivadék, midőn országos körútjában 1847 szeptember 14-én Aradon állapodott meg, a tiszteletére adott diszebéden magyar nyelven kijelentette, hogy „addig él, mig e hazának fog élni“.

V. Ferdinánd király 1847 november 12-én a nádorválasztó gyülésen magyar nyelven szól az ország rendeihez. Szentkirályi — a Jászkunkerületek későbbi főkapitánya — aranyszavaknak mondta azokat, „melyek közt a király a magyar nemzetiség önállóságának szabadságlevelét gyémánt pecséttel látta el.“

Istvánt nádorrá választják s a nov. 15-iki országos vegyes ülésen elnöki tisztét elfoglaló „Palatinus Pistát“ beszéde előtt, beszéde után székestül felemelték.

Minden csupa enthusiasmus — elmélkedék Széchenyi István — Sokan sirnak örömükben.*

A nádort teljhatalmu kir. helytartóvá nevezi ki a király 1848 márczius 17-én.

Batthyány miniszterelnökké neveztetik ki, megalakitja az első felelős magyar nemzeti ministeriumot s a király április 11-én szentesiti a 48-iki törvényeket, melyek megvetik alapját a megifjodott uj Magyarországnak.

Ennyi boldogság láttára hogy ne támadt volna föl ellenünk az ádáz irigység!?

Az első nemzeti ministerium mézes heteit élte, alig volt egy hónapos, midőn kitört a délszláv mozgalom, éppen a Jászkun

* „A Magyar Nemzet története“ X. k. 17. l.

kerületek — a Kiskunság — tőszomszédságában. Az 1840. és 44. évi törvények rendelése folytán az egyházi anyakönyveket nem magyar ajku vidékeken is magyar nyelven kellett vezetni s e nyelvkényszer adott alkalmat, vagyis inkább ez szolgált ürügyül a szerbek tüntetéseire, melyek majd minden ilyen községben az anyakönyvek elleni kihágásokkal kezdődtek s Bécsből eredt titkos bujtogatás folytán csakhamar nyilt lázadássá fajultak.

Ápril havában Ujvidék, Kikinda és Ó-Becse szerbjei már nyiltan hadat üzentek a magyar államnak; rablás és gyilkolás hire érkezett a délvidékről. A kormány Csernovits Péter temesmegyei főispánt kir. biztosul küldé a fenyegetett vidékre, ki a főkolomposokat elfogatván, többet közülök rögtönitéletileg kivégeztetett.

Ezen közben a horvátok is nyiltan a Magyarországtól való elszakadásra izgattak s Jellasich ápril 25-én Horvát és Tótországnak, valamint a magyar tengermelléknek Magyarországgal való közigazgatási kapcsolatát megszüntette. Ezen események Budapesten nagy izgalmat szültek. A radikal körnek ápril 29-én az erdélyi küldöttek tiszteletére rendezett lakomáján Wesselényi Miklós keményen kikelt a szerbek és horvátok ellen és kiadatott a jelszó, hogy a haza veszélyben! fegyverre minden magyar!

Az ország fővárosában történt események hire meglehetős késéssel érkezett a jászkunkerületekbe; székhelyének Jász-Berénynek a fővárossal csak hetenként kétszeri postaközlekedése volt. Vasútnak a kerületekben még hire sem. Erre felé csak a pest-szolnoki vasút létezett, melyet 1847. september 1-én István főherczeg, mint kir. helytartó nyitott meg. Az ujság olvasás szintén még gyermekkorát élte s a kormány hivatalos lapja, — mely azontul minden községnek hivatalból küldetett — csak junius 8-án indult meg.

Hogy a haza veszélyben van, arról a kerületek közönsége hivatalosan csak a kormány május 16-iki kiáltványából értesült.

A ministertanács határozatából ugyanis gr. Batthyány min. elnök és B. Baldácsi Manó a nemzetőri haditanács elnöke aláirásával május 16-án kiáltvány tétetett közzé 10 zászlòalj és egy üteg tüzérséghez szükséges önkéntesek toborzására. Az erre vonatkozó leirat a kerületek május 23-iki közgyülésében olvastatott, mely szerint a törvényparancsolta nemzetőrségen kivül 10000 főből álló rendes és zsoldos nemzetőrség haladéktalanul felállitandó, melynek tagjai 3 évig szolgálnak. Hadfogadó helyek a kerületek-

ben J.-Berény és Kun-Szt.-Miklós. Az ekként összetoborzott nemzetőrség a rendes sorkatonaság mintájára szerveztetett s rendes nemzetőrségnek neveztetett. Ez elnevezés azonban nem látszott alkalmasnak s megfelelőbb elnevezést kerestek az uj magyar sereg számára. E fölött a pesti lapokban is élénk eszmecsere fejlődött. Kiss Károly akadémiai tag szintén hozzá szólt a kérdéshez; Kisfaludy Károly az „Élet korai“ czimü költeményeiből „Nem csügged a *honvéd*, tisztjét teljesiti“ sort idézve, azt ajánlotta, hogy neveztessék el a rendes nemzetőr „*honvéd*“-nek, az uj nemzeti hadsereg pedig „*honvédség*“-nek. Az eszme tetszett; elfogadta a közvélemény s a kormány is. Igy születtek az 1848—49-iki honvédek, a magyar dicsőség ez örökkön élő félistenei.*

a) **Kivonulás Verbász alá.**

(Nemzetőrség szervezése. Adakozások. Határozat 1000 lovas kiállitására. Segélyt kérő levelek. Nemzetőrség kivonulása az alvidéki táborba. Nemzetőri tisztek és főtisztek. Szentkirályi teljhatalmu kir. biztos).

A Jászberényben és Kisujszálláson márcziusban tartott népgyűlés kimondotta ugyan a nemzetőrség felállitását és felfegyverzését, de a kerületek köznépe a tisztviselők legnagyobb részéről eddig tapasztalt elnyomatás alatt annyira elfásult s oly bizalmatlanná vált, hogy a korszakos átalakulás ezen első látható jelét, a nemzeti őrsereg felállitását gyanakvó szemmel kisérte és sok helyütt idegenkedéssel fogadta.

A köznép szentül hitte, hogy ennek az uj intézménynek is „fizess“ lesz a vége. Csak mikor a nép az uj törvény szerinti községi tisztujitás folyamán több helyütt megszabadult gyülölt elöljáróságától, akkor kezdte hinni, hogy csakugyan felvirradt a népszabadság és mikor az alvidékről a szerb rablók garázdálkodásának mind sürübb hirei érkeztek s mind sürübben érkeztek a szomszéd törvényhatóságok és az uj magyar kormány segélyt kérő levelei, — akkor felébredt a jászkun népben az ősi erény.

Ugyancsak a május 23-iki közgyülésben olvastatott az összministerium május 19-én kelt felhivása az ország polgáraihoz önkéntes adakozásokra és kölcsönök nyujtására.

S ekkor megmozdult a Jászkunság; mint álmából felzavart oroszlán megrázta sörényét. A kerületek feledve az elnyo-

* Gracza „Az 1848—49-iki magyar szabadságharcz története“ I. k. 312. l.

matást, rossz gazdálkodást, corruptiot, csak azt az egy kiáltó szót hallották: a haza veszélyben!

Most már lázas sietséggel szervezkedett a nemzetőrség. Csupán 17 községből 8719 gyalog nemzetőr jelentkezett és 522 lovas és pedig csupa tehetős gazdák; a katonaviselt intelligentia ott hagyta házi nyugalmát és sietett a nemzetőrséget beoktatni; segitségére Bpestről leküldetett a tanitásra Medgyessy Károly volt őrmester. Nagy akadály volt a kiállásban a fegyverhiány, melyen a kormány legjobb akarattal sem segithetett; de a Jászkunok harczi erénye nem fogyott el a puskával. 1000 drb kaszát és hosszú nyelű baltát rendeltek; az egyenesre pántolt kasza szurony helyett szolgált, a fokos vagy balta pedig nemcsak kézi tusában képezett félelmetes fegyvert, hanem bizonyos távolságban is; az alföldi puszták fia a balta hajitással biztosra veszi ellenfelét.

A pénzbeli segedelemmel sem fukarkodtak a kerületek. Daczára annak, hogy a nemzetőrség szervezése ezrekbe került, daczára annak, hogy a hátrálékos adók haladéktalan befizetése mondatoti ki, községek és egyesek siettek adományaikat és kölcsöneiket a haza oltárára letenni.

Elsőnek jelentkezett Stráda Eduárd J.-Kisérről következő levelével:

„Méltóságos Főkapitány Ur!

Fel lévén szólitva a haza önkéntes adakozásokra — én is kivánom igaz hazaszeretetemet, magába ugyan csekély, de vagyonomhoz képest érdekes (értékes?) adomány által bebizonyitani. Kétszáz pozsonyi mérő tiszta buzát kész vagyok a most állitandó önkéntes sereg élelmezésére magam költségén s minden követelés nélkül Pestre szállitatni. Egyszersmind bátor vagyok Méltóságodat megkérni, hogy az kis adományomnak hova viteléről kegyesen rendelni méltóztasson. Engedje meg Méltóságod, hogy ezen alkalommal el nem mulaszthatom Méltóságod iránt az leghatártalanabb tiszteletemet, a melyet valóságos nagy érdemei és tántorithatlan nagy hazaszeretete már rég óta keblembe gerjesztett, kinyilatkoztatnom.

Egyébiránt magamat és családomat nagy uri kegyeibe ajánlván megkülönböztetett nagy tisztelettel vagyok

J.-Kisér, máj, 29. 1848.

Mélt. Főkapitány Urnak alázatos szolgája
Stráda Eduárd, hadseregi ny. l. kapitány."

Majd ismét egy lovas ujoncz kiállitására 260 pengő forintot küldött, mely adományokat a kormány következőleg nyugtatta:

„Stráda Ede lovas kapitány 200 pozsonyi mérő tiszta buzát honvédelmi czélokra a haza oltárára áldozott. Ennek értéke az átadás idején Pesten divatozott piaczi ár szerint 1500 váltó forintot teszen. Én felhiva érzem

magamat ezen nagylelkü tettért a veszélyeztetett haza nevében köszönetemet kijelenteni.

Kelt Budapesten, aug. 19. 1848.

Megbizásból:

(„Közlöny“ 1848. 75. sz.) Gr. Török Bálint, h. ü. osztályigazgató.

Stráda Eduárd kilépett huszárszázados egy lovas ujoncz kiállitására 260 pengő forintot ajánlott. Mely hazafiui tetteért az adakozónak a hadügyministerium részéről a haza nevében ezennel köszönet nyilvánittatik.

Budán, jun. 19. 1849.

Hadügyminister helyett az álladalmi titkár:

(„Közlöny“ 1849. 138. sz.) Szabó Imre s. k., ezredes.

Juniusban a következő adományok folytak be:

	Segélypénz	Kamat nélkül kölcsön	
	frt kr.	frt kr.	
Madaras város	113.46	120.—	
J.-Berény	103.—		
Árokszállás	57.—	1000·—	
Lajkó István Dorozsma		500.—	
Dorozsma	67.06	1000.—	
Fénszaru	38.—		
Kunhegyes	260.54		
K.-Szt.-Márton	199.02		1 arany gyürü, 2 drb. régi ezüst 15 kros, 1 drb. souvereigne d' or
»		396.—	1 arany gyürü, 12 drb. csász. arany, 1 dupla arany, 1 souv. d'or
Bozóky András K.-Szt.-Márton		44.—	
Karczag város	460.—		
J.-A.-Szt.-György	12.52		
J.-Dósa	22.11		
Fülöpszállás	40.42		
Kunhegyes	260.54	240.—	1 arany nyakláncz 11 arany sulylyal
Karczag	220.—		
J.-Kisér		1200.—	
K.-Ujszállás	470.43	331.42	37 drb. arany, 2 arany fülbevaló, 1 arany gyürü.
Majsa	180.—		
Laczháza	548.—	52.—	2 drb. aranv, 30 és 1 4-ed lat ezüst, 2 font 25 lat ezüst.
K.-Szt.-Miklós		289.22	1 drb. arany, 2 arany gyürü, 1 font 7 és 1/4-ed lat ezüst.
Félegyháza	498.35		
Szabadszállás	1052.27		
Csaplár János Sz.-száll.-ról	17.36		

A kormány ez adományokat a „Közlöny“ 1848. 38. számában nyugtatta.

A kerületek felbuzdulása azonban a junius 5-én tartott közgyülésben érte tetőpontját. Kálmán Sándor a kerületek alkapitánya, az egyetlen ember a hármas kerületekben, kihez a közönség a régi rendszer szereplő tisztviselői közül igaz szeretettel ragaszkodott és feltétlen bizalommal viseltetett, felidézve a Jászkunság azon dicső multját, melyről a kronikás azt mondta, hogy a Jászkun nép a haza és király iránt „telhetlen a hűségben“, inditványt tett, hogy a kerületek, valamint száz évvel ezelőtt a haza védelmére 1000 lovast szavaztak meg és a jelen század elején a franczia háboruk alatt külön ezredet állitottak ki;* szereljenek fel a haza védelmére 1000 lovast. Az inditvány nagy lelkesedéssel fogadtatott s bizottság küldetett ki oly megbizással, hogy a kivitel módozataira nézve a legközelebbi közgyülésnek előterjesztést tegyen.

Alig oszlott szét az emlékezetes gyülés, futár érkezett, ki a hadügyminister következő levelét hozta:

Hadügyminister a Kunok és Jászok főkapitányának Jászberénybe.

Budapest, junius 7. 1848.

A roppant kiterjedésű Bács vármegyében különösen annak alsó vidékén több óhitű községekben lázongások ütöttek ki, s ezek több helyen már

* „1800. esztendőben a franczia nemzet ellen Felséges I. Ferencz magyar király generalis insurrectiot parancsolván, ezen alkalmatossággal a tek. nemes Jász és két Kun megyék a nemes hajdu városokkal együtt egy egész uj lovas ezredet, Palatinale regement név alatt minden mondurral, fegyverekkel, lovakkal és más katonai készületekkel felállitottak. A mely regementbe a mi három districtusaink 800 fejekből álló legényeket és a stabhoz tartozó 21 személyeket statuáltak. Ezen 800 főből álló sereghez a tek. districtusok bemutatására, többnyire megyénkbeli stabalis és főtiszteknek a felség által ezek confirmáltattak:

Oberster: méltóságos Hertelendy Gábor.

Első főstrázsamester: Illésy Sándor.

Escadron commendansok: Pethes Ignácz, Kormos István, Zombori Pál és Németh István urak.

Másodrendbeli kapitányok: Vàrkonyi Imre, Horváth József, Szili Antal és Ürményi János urak.

Főhadnagyok: Kvassay István, gr. Klobusitzky, Vincze Antal, Baky Ignácz, gr. Haller László, Balajthy Ferencz, Busán Lajos és Német Károly.

Alhadnagyok: Pethes Antal, Horváth Miklós, Pásith Isván, Balajthy Gergely, Magyar György, Kalla Mihály, Oláh Ferencz és Szél János urak.

A regement formaruhája: fekete süveg vitézkötéssel, világoskék mente fekete prémmel, világoskék dolmány, lajbli, nadrág mind fekete és sárga kevert zsinórral, magyar sarkantyús csizma, kard, pár pisztoly és karabély, rezes tarsoly „I. Ferencz“ czimerrel és fejér köpönyeg.“ (Tóth János halasi első aljegyző „Halasi Kronika“ 1809.)

erőszakoskodásokra is fajultak; a mi kevés fegyveres erő ott volt, annak Ujvidék felé kellett nyomulnia. A Bácsi őrsereg pedig mindenütt még felállitva sincs s az is a mi már felállitódott, vagy fegyver nélkül szükölködik, vagy pedig saját tüzhelyét védeni kénytelen, oly különféle elemű népességnek közepette.

Ily nehéz körülmények közt a kellőkép fölfegyverzetten összeállitott s magát minden hazai szolgálatra felajánlott vitéz Jászkun őrseregre forditjuk szemeinket s ha oly szerencsések lehetnénk, hogy legalább két osztályt abból segédkéz nyujtás végett megnyerhetnénk, méltóztatnék főkapitány ur bennünket azonnal egy futár által tudósitani, hogy azután a szükséges rendeléseket az elszállásoltatás végett tüstént meg lehetne tétetni. Hazafiui üdvözlettel Mészáros Lázár s. k. hadügyminister."

Szentkirályi főkapitány a kerületek tisztviselőit tanácskozásra hiván össze, elhatároztatott, hogy a nemzetőrség a haza védelmére táborba száll s a főkapitány a kerületi kapitányokhoz következő rendeletet küldé:

„Hadügyminister urnak mai napon sürgöny útján érkezett hivatalos rendelvényéből látható, miképen egy gyülevész és rablásra elszánt népcsoport a hon szélső vidékein már valósággal elkezdette pusztitó dühöngéseit, mi ha nem zaboláztatik, kiszámithatatlan károkat okozhat.

A haza érdekében felszóllitom azért Önt, hogy félretévén minden tekintetet, hivatalos állásánál fogva úgy rendelkezzék, hogy a törvény által parancsolt őrsereg egy hét alatt mulhatatlanul felfegyverkezzék.

Eljött az idő uram, hogy a szétágazó érdekek leromboltassanak, minden honfi szivében a hazaszeretet lángoljon! Egyetértés mentheti meg e hazát a fenyegető veszélytől — ez pedig csak az érdekek feláldozásával létesithető. Isten Önnel! vagyok J.-Berényben, junius 11-én 1848. *Szentkirályi* s. k. főkapitány.

A fegyveres segélyt kérő levelek innét kezdve mind sürübben érkeztek a kerületekhez.

„A hadügyminister a Jászkun Nemzetnek!

Hazámfiai! Polgártársaim! Ujvidéknek nemcsak törvényeink ellentállásával, de félzendüléséről is bizonyosan hallottatok. Ezen hir hivatalos jelentésből bebizonyodott.

Midőn ezt közhirré tenném, nem szükséges mondanom, mit kiván tőletek a trón, haza s törvényeinknek java s igénye, ne hogy azt, mit századokon át vészteljes időkön át őseink megtartottak, azon szabadságot, mely jövendő jobb létünk alapja s azon függetlenséget, mely nélkül semmi jót magunknak nem eszközölhetünk, mi ivadéki dicső őseinknek elveszitsük ezen egyetlen reánk szállott hagyományt, melyet a vélünk szövetkezett nemzetekre azért mindég kiárasztott nemzetünk. Magyarok! Most tehát védeni és megfeszitett erővel fentartani szent kötelességünk és ezt egyesülten tenni is fogjuk. Felhivom ennél fogva a Jászkun

nemzetet, miszerint azonnal nemzetőr seregeiket felállitsák és rendezzék, amennyire lehető a hadseregben már szolgált elöljárókkal, — vadászpuska, kasza, kard, pisztoly, fokos, buzogány stb. saját fegyvereikkel lássák el s magukat haladéktalan akkép tartsák, hogy az első felhivására a hazának, a már megtámadott Bács-Torontál megye helységeinek védelmére s oltalmára lehessenek.

Budapest, jun. 10. 1848. *Mészáros*, s. k.

Zentáról a városi elöljáróságnak junius hó 11-ről éjfél utáni 2 órakor tartott üléséből sürgős kérelem érkezett Halas városhoz, hogy rögtöni fegyveres segélyt küldjön. Halas két nap alatt 1500 nemzetőrt állitott talpra s már induló félben voltak, midőn futár érkezett, ki a pillanatnyi veszély megszüntét hozta hirül.

Bácsvármegye Zomborban junius 17-én tartott rendkivüli üléséből szintén sürgős segélyt kér a kerületektől.

Junius 18-án érkezett Szemere b. ü. min. jun. 16-án kelt felhivása, hogy a kerületek házaik és a haza védelmére legalább 2000 polgárt állitsanak ki, két hét alatt fegyverezzék fel, a mint lehet és tudják; a mi fegyvert és lőszert küldhet nekik a kormány, azt időnként elküldendi. A kiindulás iránti parancsot Csernovits Péter vagy Vukovits Sebó, illetve B. Jovits vezérőrnagytól veendik. E rendelet folytán az őrsereg szervezésével a jászságban Pethes Mihály táblabiró, nagykunságban Kálmán Sándor ker. alkapitány s a kiskunságban Balajthy Vendel nádori táblabiró bizattak meg. Az őrsereg ötöd része lovas.

„Felszerelés: 1 szür, két pár fehérnemü, tü és czérna, kés és kanál, fésü, sós zacskó, főzelékes zacskó és kulacs; lovasok ezen kivül: tábori karó, kötőfék, fokos, nyeregkápa, abrakos zsák, szénás kötél, tarisznya, sarkantyu, lóvakaró és kefe.

Minden 10 emberre 1 bogrács. A puskák nem lévén egyforformák, golyók helyett nagyobb ficzkók öntessenek, melyekből lövésre több használtathatik; altisztek jelvénye: káplár keskenyebb, őrmester szélesebb karszalag. Tisztek jelvénye: hadnagy és főhadnagy veresposztó-gallérszegély és hajtóka, melynek közepe az alhadnagyoknál egészen üres, a főhadnagyoknál pedig középen hosszában keresztül vont, egy szinte veres zsinórral ketté osztatik; a kapitányok gallérja és hajtókája egészen tömött veres.

Ruházat: (gyalogosé) vastag szövetü vászonból készült bő nadrág és térdig érő kabát; lovasoké a közlegényeknél: szokott kék nadrág és dolmány posztógombokkal, az altisztek fényes gombokkal és a gyalogosokéhoz hasonló karszalaggal. Alhadnagy,

főhadnagy és kapitány szürke posztóból bő nadrág, a külső varráson veres posztó, két ujjnyi széles paszománttal kivarrva; sötét buzavirágszin posztóból készült, rövid, farhajlásig érő attila dolmány; mellén öt keresztbe vetett ezüst zsinór és fonott gomb, hátán a varráson végig nyuló és az attila alsó végeig terjedő ezüst* paszománttal. Végül keskeny karimáju kalap.

Igen tanácsos lesz egészséges italról, bor és pálinka felől a községek részéről intézkedni, megjegyeztetvén, hogy a kiszolgáltatandó mindenféle részletek a közönségeknek be fognak tudatni.

Az utazás alatt városok vagy falvakban megszállás tilos, hanem a mezőn szekerekkel körzött táborba kell szállni.

Sátoroknak való ponyvák, rudak elegendő mennyiségben szereztetnek. Töltéstartó szőrtarisznya minden gyalogőr oldalán legyen.

Az őrsereg napidija a határtóli kilépéstől számitva fejenkint 8 krajczár ezüst és két font kenyér, a lovasság ezen felül rendes lórészletekkel fog elláttatni. Tiszti minőség a napidij tekintetében Halasig nem leend, az alakulás ott fog megtörténni.

Ezen első táborozás tartama alatt az itthon maradt nemzetőrök közül másik 2500 fő állittatik ki a mostani arány szerint, a kik a felváltási parancs megérkeztéig fegyvergyakorlatokat tartanak."

Most már nyilvánvaló volt, hogy a kerületek nemzetőrsége kénytelen odahagyni saját megyéjét, még pedig legnagyobb nyári munka idején. Fényes példája a hazaszeretetnek, hogy a táborba szálló Jászkun nemzetőrök közt alig akadt proletár; módos gazdák voltak, kik juliusban odahagyták gazdaságukat, hogy a szomszéd Bácsmegyét megvédelmezni segitsék! De nemcsak a földmives nép teljesitette honfiúi kötelességét, most már egyek voltak az eddigelé gyülölt kaputos néppel. A kerületek értelmi osztálya mintegy megifjodott a márcziusi napok hatása alatt s megittasodott a „Talpra Magyar"-tól. Az apa nem restelt beállani a fia parancsnoksága alá: Hunyady Flórián (az apa) jászapáti birtokos közlegény volt Hunyady László (a fia) káplársága alatt.

Vélök szállt táborba a főkapitány s a kerületi kapitányok. A nemzetőrök századosig maguk választották tisztjeiket. Sajnos, hogy ezekről, valamint az altisztekről, kiknek

* Egy későbbi rendelet az ezüst zsinórzat helyett selyemzsinórzatot rendel.

legtöbbje az úriosztályhoz tartozott s kik a tábori élet viszontagságait a náluknál sokkal edzettebb földmives néppel egyformán tűrték, pontos följegyzés nem maradt. Véletlenül, elszórtan találtam itt-ott egy-egy névre s ezeket összegyűjtve következőkben jegyeztem fel: Pethes Imre, ki az Esterházy gyalogezredből mint főhadnagy lépett ki, a nemzetőrségi I. gyalogszázadnál kapitány volt; nemzetőrségi kapitány volt Halmay Lajos, Móczár Ignácz, Pintér László, Nagy János, Kovács János, Anwander Sándor lovas százados: Ficzek János főhadnagy; Bányai Lajos ügyvéd túrkevei rendőrkapitány őrmesterül állott be, nemkülönben Hajdu László, Túrkeve főbirája, Dudás Béla hadnagy, a ki a dorosmai nemzetőröket kitünően oktatta, Hidassy Elek százados, és Hidassy Béla hadnagy, Hajnal Antal jkiséri aljegyző őrmester, Cseh Pál Jászladányról a 2. században alhadnagy, Bartsik Márton tüzérőrmester, Bankós Károly tüzér, Taczman Károly, Tóth Lajos és Petrich Károly őrmesterek, Horváth László altiszt, Kis Károly lovas káplár, Bikádi János káplár, Baki Endre, Marsó István ezreddobos, Mihály Károly káplán, tábori lelkészül vonult ki.

Az egész sereg élelmezésével Balajthy Vendel kiskun kapitány bizatott meg; tábori pénztárnok Péter Antal kir. táblabiró, kinek kezeihez a kerületi pénztárból 15,000 ezüst frt utalványoztatott. A fizetéseket Eördögh András teljesitette, számadásokat Móczár János vezette.

Táborrendező volt Csomortányi Alajos. Segédtiszt Nödl Imre. Tábori orvosok voltak: dr. Mocosinyi József (Jász), Simonyi Imre (Kun) és dr. Elefánti Erneszt sebész. Taczmann Károly volt a hadbiró (auditor).

Junius 20-án megérkeztek az első őrnagyi kinevezések és azután később a többiek is. Ezek szerint kineveztettek:

Ideiglenes parancsnokul Kökényessy Szaniszló volt nádor h. e. százados: őrnagyul.

Jász és Nagykun gyalognemzetőrséghez őrnagyul: Badányi Antal nyug. őrnagy (junius 18. Nádor).

Kiskunságba, egyuttal lovas parancsnokul: Szabó László nádor husz. ezr. százados (junius 18. Nádor).

Zászlóaljparancsnokok őrnagyi ranggal: Nagy Ferencz nyug. őrnagy, Csepy János nyug. őrnagy, Forster Ernö százados (junius 22. Batthyány).

Nagy Ferencz betegség miatt lemondván, helyébe jul. 9-én a Nádor kinevezte: B. Flödnig Eduárd volt nádr h. e. századost.

Segédtisztek: Kökényessy mellé főhadnagyi ranggal: Csomortányi Lajos, Wrbna könnyü lovas ezredbeli hadnagy (julius 7. Nádor).

Szabó László mellé főhadnagyi ranggal: Nődl Imre volt hadnagy (julius 7. Nádor).
Forster Ernő mellé hadnagyi ranggal: Medgyessy Károly volt őrmester (julius 7. Nádor).
B. Flödnig Ede mellé hadnagyi ranggal: Bobory Kálmán (augusztus 25. Nádor).
Egyszersmind azon egész dandárra, melybe a Jászkun nemzetőrség be fog osztatni, a rend és fegyelem fentartására Szentkirályi Mór főkapitány kormánybiztosul neveztetett ki.

Hogy a kaszavivásnak a nemzetőrök előtt ismeretlen mesterségében alapos oktatást nyerjenek, a kormány több helyre lengyel emigransokat küldött oktatókul, kik e vivás módot a lengyel felkelés idején sajátitották el. Ilyen lengyel instruktort küldött a ministerelnök a Jászkunságba is következő leirattal:

„A ministerelnök Szentkirályi Móricz Jászkun kerület főkapitányának.
Klecinsky József. született lengyel, magát nálam jelentvén, miszerint ő a kaszának fegyverként kezelésébe jártas lévén, ebbeli ügyességét tanitás által a magyar nemzetőrségre kiterjeszteni kivánná, én ezen egyént a Jászkun kerületbe utnak inditottam és mint kaszavivó mestert ajánlom. Miről főkapitány urat azon hozzátétellel értesitem, hogy oktatási dijul neki naponként 1 pengőforint az illető községek pénztárából fizettessék és számára 1 szoba is szállásul rendeltessék. Pesten, 1848. jun. 27. *Gr. Batthyány Lajos.*“

A leküldött lengyel hazafi a Jász-Berényben összegyült nemzetőröket julius 2. napjától 14-ig oktatta. (Meg is tanulták ezt a mesterséget alaposan s miként odahaza a kenyértermő rónaság ringó kalásztengerében, úgy most az ellenség sorai előtt versenyre keltek az alföld népének egyik legszebb virtusában: „Vágok olyan rendet mint te!“ Azok az egyenesre pántolt kaszák a szabadságharcz alatt félelmes fegyverekké váltak s Haynau Világos után épp úgy üldöztette ezeket, mint akár a honvédeket.)

A julius 5-én tartott kerületi közgyülésben olvastatott a hadügyminister kiindulási parancsa.

„A hadügyminister: Kálmán Sándor Jászok és Kunok alkapitányának!
Bpest, julius 3-án 1848. Felszólitom ezennel alkapitány urat, miszerint akkép rendelkezni sziveskedjék, hogy a Jászkunságból 2,500 nemzetőr haladéktalan Majsára induljon Kökényesy Szaniszló mint ideiglenes parancsnok vezénylete alatt, mely sereg kiindulási naptól az álladalom részéről a rendes honvédekkel hasonlóan fog dijjal elláttatni. Hadügyminister: *Mészáros* s. k.

Ugyanezen tárgyban Batthyány ministerelnök rendeletet intézett Szentkirályi főkapitányhoz, melyben tudatja, hogy a 2,500 főnyi

csapat csak két hónapig fog alkalmaztatni, a mikor őket más 2,500 főnyi csapat váltandja fel.

E rendeletek felolvastatván *fő- és alkapitány kijelentik, hogy a sereggel együtt mennek, annak minden szenvedésében és dicsőségében osztozni kivánnak.* Ezek után határoztattak:

1. Minden közönség a reá esett nemzetőröket felszerelvén, oly módon inditsa útnak, hogy 14 napon belül; julius 15. délutánján Halas alatt teremjenek, minden csapat előleges hirnököt küldjön Halasra, hogy táborhely részére kijelöltessék.

2. A gyalog nemzetőrök alá oly mennyiségben vétessenek szekerek, hogy azokat élelmi szereik, fegyverök és ruházatjaikkal Halasig biztosan elvihessék; a lovasok számára hasonlóan 5 napra való széna- és abrakszállitó szekerek állitassanak ki.

3. Az élelmi szerek, melyek a nép szokásaihoz alkalmazott czikkekből: füstölt hús, sonka, szalonna stb. állhatnak, szereztessenek be teljes 5 napi bő ellátásra; a mely nemzetőr ezen élelemre valót ki nem állithatná, arról a mondott 5 nap alatt a közönség tartozik gondoskodni.

A gyalognemzetőrség 2 zászlóaljba osztatott 4—4 századdal.

I. zászlóalj.

1. század: J.-Berény és Fénszaru. Századparancsnok *Szabó László.*

2. század: J.-Árokszállás, J.-Ladány, J.-Dósa, Mihálytelek és Felső-Szent-György. Századparancsnok *Kelemen János.*

3. század: J.-Apáti, J.-Kisér, J.-Alsó-Szent-György és Jákóhalma. Századparancsnok *Küry Lajos.*

4. század: Karczag, Madaras és K.-Ujszállás. Századparancsnok *Bukó István.*

II. zászlóalj.

5. század: Majsa, Dorosma, Fülöpszállás és Laczháza. Századparancsnok *Balajthy Vendel.*

6. század: Félegyháza. Századparancsnok *Bánhidi Antal.*

7. század: Turkeve, K.-Szt-Márton és Kunhegyes. Századparancsnok *Hidassy Elek.*

8. század: K.-Szt-Miklós és Szabadszállás. Századparancsnok *Hakker Rudolf.*

A lovas nemzetőrség két osztályban alakult, melyek egyikét Szabó László őrnagy, másikát Anvander Sándor százados vezényelte. Halasról Szabadkára indultak; 18-án keltek át Kisszál-

lás pusztán, hol az alsó majornál pihent a sereg. A mennyire a szem elhatott, hosszú szakadatlan sorban vonultak a szekerek, melyek rakva voltak a Jászok és Kunok mogorva alakjaival. Mogorvák voltak és haragosak. Méltán. Legnagyobb munkaidőben otthagyni a házi tüzhelyet hitvány rácz söpredék miatt! A szekéroldal mellől felnyúló kasza, lándsa, villa, puska és fokosok jelezték, hogy a Jászkunok harczrakészen mennek s égnek a vágytól, hogy a rablókkal szembe kerüljenek. Az 500 főre menő lovasság 3 csapatban vonult; reggel ment át az első, déltájban a második és délután az utóhad Szabó László őrnagygyal. Ezzel a csapattal jött a Jászkunok főkapitánya is. A pusztatulajdonos, Mayer, az összes átvonult csapatokat — embereket és lovaikat — bőséges eledellel vendégelte meg. 19-én Szabadkán pihentek és onnét a verbászi táborba szálltak.

Gyalog és lovascsapatjaink kellően fel voltak ugyan fegyverezve, de ágyújok egy sem volt, miért is a főkapitány ez iránt sürgős felterjesztést tett a hadügyministerhez. Nemsokára megjött a kedvező válasz.

„352. szám.

Szentkirályi Móricz Jászok és Kunok kapitányának J.-Berénybe.

Bpest, julius hó 21. 1848.

A Kunság dicső lelkesedését a haza megmentésére buzgó hálával méltányolva nem késtem hozzám intézett kérelmöket, egy 6 fontos ágyútelep átadását illetőleg teljesiteni. Ez ágyútelep holnap reggel, e hó 22-én indul Szabadkára. Midőn erről kapitány urat értesitném, el nem mulaszthatom arra figyelmeztetni, hogy a hadimozgalmak összhangzása, valamint hadjáratoknál szükséges fegyelem tekintetéből ez ágyútelep átadása csak azon föltétel mellett vala eszközölhető, hogy azzal Báró Bechtold mint fővezér minden alkalommal rendelkezzen a szerint, a mint ezt haditervei megkivánandják, két vagy három osztályra is feloszthassa és ujból összvesithesse. Mi által a Kunoknál még mindég egy pár ágyu mozgalmaiknál megmaradhat. Miről a lelkes Kun önkénytes eket kellőleg felvilágositani és e részben is Báró Bechtold parancsai pontos megtartását minden módon kieszközölni sziveskedjék. *Mészáros Lázár* hadügyminister."

Az ágyútelep legénysége mellé oktatókul Paruczai András őrmester és Nagy István káplár osztattak be.

A szerb fölkelés, melyet a szomszéd Szerborszag támogatott, százával küldvén a fegyveres szervianusokat a ráczok szenttamási táborába, mindinkább terjedt s kitünt, hogy Csernovits kormány-

biztos többé nem ura a helyzetnek. A felkelők támadásai visszaverettek ugyan, de döntő csapást a mieink nem mérhettek rájuk.

Julius 11-én Verseczet támadták meg. A magyar tábor vezére Blomberg ezredes eléjök indult s szétverte őket; a szerb vezérek részint a csatatéren estek el, részint elfogattak és a temesvári vésztörvényszék által halálra itéltetvén, julius 19-én kivégeztettek. A szerbek közül elesett 303, fogságba került 129 szervián, kik Temesvár, Arad, Csanád és Békésmegye börtöneibe szállittattak. Felszólitás érkezett a kerületekhez is, hogy 20 rácz fogoly az itteni börtönökben helyeztessék el.

A szerbek elleni erélyesebb fellépés és a délvidéki magyar hadaknak egységes vezérlet alá helyezése válván szükségessé, fővezérül Báró Bechtold altábornagy neveztetett ki, Csernovits helyére pedig a Jászkun főkapitány a nádor következő rendeletével:

Szentkirályi Móricz főkapitány és királyi biztos úrnak.

Miután a kormány azon őszinte törekvése, hogy az ország alsó megyéiben fellázadtakat békés úton lecsillapitsa, sikertelen maradván, a belső háború elkerülhetlenné vált; miután különösen Bács, Torontál, Csongrád, Csanád megyék már váltak és még válhatnak a csata szinhelyévé; miután kell, hogy a hadviselésnek segedelmére rendkivüli polgári hatalom állittassék, mely a polgári szempont alá eső ügyeket teljes hatalommal intézze és igazgassa, s ekképen a tábori főparancsnok és a királyi biztos közös czélra egyetértőleg teljes hatalommal munkálhassanak, tekintetbe vevén azt, hogy önt hazafiú áldozatkészsége ép akkor vezeté a Bács megyei táborba, midőn a királyi biztosi munkálat sikerrel csak a táborból és fegyveres erő élén intézhető, önt mindama megyékre, s királyi városokra, és kerületekre nézve teljes hatalmú királyi biztosnak nevezem ki. Önt egyébiránt mint teljes hatalmú királyi biztost, a következőkép utasitom:

A tábor főparancsnokával közösen s egyetértőleg munkálkodik, és a mennyiben a sorkatonaság és a nép közt némi bizalmatlanság látszik lenni, a kölcsönös bizalomnak táplálására, megerősitésére, biztositására vagy a táborban, vagy a tábor körül leend és hadi erőnket lelkesitendi.

Bácsban főispánúl Horváth Antal úr neveztetvén ki, — magát vele érintkezésbe teendi és vele rendelkezendik.

Felügyelend az ide zárt rendelet értelmében, hogy a gyanús helységek lakosai teljesen lefegyvereztessenek.

Figyelmeztetem, hogy a fegyverrel kellőleg el nem látott nemzetőrök némely századjai a gyanús helységek megfékezésére sikeresebben használhatók mint a nyilt harczra, és ez intézkedés által a rendes katonaság mozgásait mind könnyiteni, mind biztositani lehet.

Az ide rekesztett „Közlöny“ 44. számában közlött rendeletben ki vannak jelelve a hadi törvényszék elébe tartozó esetek; a melyek ide nem tartoznák, hanem a nevezett megyékben is kihirdetve levő rögtön itélő szabály alá esnek (ide mellékelem a „Közlöny“ 8. számát) azokra nézve a törvényszékeket ön fogja megalakitani.

E részleteken kivül, általában véve, felruházom teljes hatalommal, hogy mindent tegyen és tehessen, a mi a tábor külömbféle osztályai közti kölcsönös bizodalom helyre állitására, a tábor kellő ellátására, és a mi a czél, a törvényes béke és rend visszaszerzésére megkivántatik.

Rendkivüli hatalmának czéljai: a törvény uralmát, a békét és rendet helyre állitani, mennél kevesb áldozattal, mennél kíméletesb módon és eszközökkel, de mindenáron helyreállitani, — ha az eszközökben válogatni nem lehet.

Budapest, jul. 24. 1848.

István, nádor és királyi helytartó.

Szemere Bertalan, belügyminister.

Szentkirályi a rendkivül fontos és óriási felelősséggel járó megbizatást elfogadta, de azon határozott kikötéssel, hogy a biztosi hivatalt csak addig viselendi, a meddig a jászkun nemzetőröknek Verbász alatti táborozása tart.

b) Verbász alatt.

Megérkezvén nemzetőreink Verbász alá, részökre táborhelyül a Ferencz csatorna, a „Cserna Bara“ éjszaki oldala jelöltetett ki. Azonnal hozzá fogtak a sátrak felállitásához s azontul naponként gyakorlatokat végeztek.

Főkapitányuk, a teljhatalmu királyi biztos közöttük táborozott, mint akármelyik nemzetőr. Verbászról kelet felé kiérvén a sik térre, szembe tünik a tábor számtalan sátraival, — balra a lovas kunok, jobbra a rendes katonaság, — hátrább a jászkun gyalogság a sátrak mentében, jobbra messzebb Ó-Kér felé a pestmegyei nemzetőrök, a távolban kéklenek Szerém hegyei, a lázongás szinhelye, előtted 3 negyed órányira izmos kettős torony látszik, ez Szent Tamás a ráczok fészke. A táborban balra látsz egy meszeletlen házikót, egy puska lövésnyire, — bemégy ez alacsony viskóba, nincs kimeszelve. Butorzata tábori ágy, egyetlen szék, egy ócska divány és fényüzésül a falon tenyérnyi tükör. Ellenben nagy széles asztal tele rakva irományokkal, melyekből az előtte ülő durva szövésü vászon bluzba öltözött férfi

szorgalmasan dolgozik — egymaga. Ez a jászkunok főkapitánya és teljhatalmu királyi biztos, a kinek neve a rácz lázadók előtt csakhamar rettegetté vált. Már augusztus első napján megnépesült a viskó környéke — bitófákkal. Sok fogoly volt kikötve, köztük az adai rácz pap.

Szentkirályi kérlelhetlen szigort gyakorolt a lázadás pártolói ellen, milyent sem előtte, sem utána nem tapasztaltak a Bácskában. Eljárása engesztelhetlen volt a haza ellenségei irányában.

Nemzetőreinkre csakhamar bekövetkeztek a megpróbáltatások nehéz napjai. A napoleoni harczok óta nem volt népfölkelés; elszoktak a háborus élettől. Voltak köztük, kik az iskola porát puskaporral, mások a görbe kaszát kiegyenesitett kaszával cserélték föl, de a szemökben égő tüz azt látszott mondani a bajtársaknak, hogy ezzel is *„vágok olyan rendet, mint te!"* Legtöbbje pedig a családi tüzhely mellől egyenest a tábori őrtüzek mellé került.

Szent Tamás határán számtalan szállás épületek voltak, ezek mind megannyi rabló tanyák, honnét a szerbek az utazókra rohanván, gyilkolást és pusztitást vittek véghez. Ezért a hadvezetőség ezen épületek lerontását, felgyujtását határozta el, főleg azokét, melyek a Becsére vezető országut mentében, s Verbász felé feküdtek; — az ezen uton levő magas kukoriczák is, a gonosztevők buvóhelyei, kivágatni rendeltettek, — mely munkálat augusztus 1-én, katonaság fedezete mellett meg is kezdetett s a munkára jászkun nemzetőrök vezényeltettek. Délelőtt nehány lovas kun is kirándulást tőn a szent-tamási szállások közé, az egyik csapatban öten lehettek; hirtelen előrohan egy csapat rácz és szervián, Csányi Ferencz karczagi lovas trombitást lelövik, s fejét elvágva magukkal vivék. — Ennek hire jövén a táborba, azon nagyitással, hogy a ráczok 10 kunt elfogtak, s hogy 80 kocsival közelgetnek a tábor felé, riadó fuvatott, s a gyalog katonaság egy része a Sándor ezredből, jászkun lovasok, gyalogosok két ágyuval az ellenséggel szemközt megindult; — az ellenség ágyuzni kezdett, a mi részünkről hasonlón történt, különösen derék pattantyusaink egyike, mondván, az ellenség egyik csoporttal övedzett szekerére mutatva; — „ez az enyim!" — az ágyut akként irányozta, hogy a czélba vett szekér szétzuzatván, a rablók bukfenczeket hányva, hulltak alá, — mire a ráczság futásnak eredt; — ezt hideg vérrel nem nézhetvén a mi lovasaink, egy része azonnal előre vágtatott, mire a mi ágyuinknak el kel-

lett némulni, nehogy embereinket ölje; s igy a lovasok előre vágtatván, a kukoriczából lövésekkel fogadtattak, mi közben Varga Gergely kis-kun-szabadszállási nemzetőr sulyosan megsebesülve ellenség kezébe került s feje levágatott; Vódér Gerson halasi nemzetőr jobb keze keresztül lövetett és gyilokszurás által megöletett.

De akárhányszor verettek vissza a gaz rablók, nap-nap után kirohanásokat intéztek a verbászi tábor ellen éjjel-nappal nyugtalanitván nemzetőreinket. Igy augusztus 3-án éjjel a tábor fellármáztatván, a 33 jászkun ágyus kocsis pár percz alatt kivonult a koromsötét éjszakában s oly ügyesen viselkedett, hogy az ütegparancsnok a kocsisoknak fejenként 1 itcze bort adatott jutalmul.

A folytonos terhes éjjeli szolgálat a gyengébb szervezetüeket felettébb megviselte, s a sátorban a tábori orvos jelentése szerint „epemirigy“ vált járványossá, melynek Szentesi Sámuel madarasi nemzetőri ágyus kocsis és Muharai Márton jberényi nemzetőr áldozatul is esett.

Augusztus 8-án ismét összecsaptak az ellenfelek; 2500 főnyi szerb had a szenttamási kukoricza földeken Verbász felé nyomult, de a kun nemzetőrök által megfutamittattak.

A ministerelnök a hadi jelentésekből értesülvén a jászkun nemzetőrök bátor viselkedéséről, következő leiratot küldte Szentkirályinak:

Szentkirályi Mór kormánybiztoshoz.

761/e. n. ő. szám alatt augusztus hó 11-én intézett rendelet melléklete.

Báró Bechtold altábornagy jelentéséből érthető, — hogy a jászkun kerületi és aradvárosi nemzetőr seregek vitézül viselik magukat, engedelmesek és igy a hadi szolgálatra jól használhatók. — Polgártársak! vegyék forró köszönetemet buzgóságokért hazánk nevében, a vitézséget a dicsőség kiséri mindég!

Fájdalom nem mind a nevezett altábornagy rendelkezései alatt álló nemzetőrseregekről lehet ily jót mondani, némelyekben engedetlenség uralkodik, annyira, — hogy azok a vett parancsolatok teljesitésére sem kéréssel, sem szigorral nem vehetők, — ez által az operácziók folyamát gátolják és haszon helyett kárt okoznak. — Nem akarván bélyegezni senkit sem, neveket nem mondok, de hazafiak! kérem e hon és igazságos ügyünk nevében, legyenek bizalommal vezérök iránt, engedelmeskedjenek parancsolatainak, harczoljanak vitézül, az a ki a vészt magára vonja, mindig többet károsodik, mint a ki vele szembe száll; legyenek

azon kellemes helyzetben, hogy szinte dicsérve emlithessem a nagyközönség előtt.
(Közlöny 1848. 64. sz.) *Gr. Batthyány Lajos*, s. k.

(Ezen tapasztalatok arra inditották a kormányt, hogy fontolóra vegye, vajjon a nehezen fegyelmezhető nemzetőrök helyett nem volna-e czélszerübb valamely állandó jellegü és hadi fegyelem alatt tartható csapatokat szervezni s csakhamar megérlelődött a terv, hogy a nemzetőrök helyett önkénytesek toboroztattattak.)

Aug. 13-án a szenttamási lázadók hajnalban több száz kocsin a tábor közelébe lopództak és pedig az éjszaki szélére, hol a kun tábor volt, s mire az előörsök az ellenség közeledtét jelezték, már erősen ágyuzták a tábort; mintegy 170 lövés esett, részünkről 12 lövés tétetvén, a kunok támadólag előre indultak, mire a rablók futásnak eredtek s a mieink által a szt.-tamási szőlőkig üzettek. E csatározás alatt egy kun nemzetőr és egy sorezredbeli gyalogos lábát horzsolta egy ágyu golyó, de csak könnyü sebet okozott. Ezen támadás alatt a jászkun főkapitány kis viskója, melyben dolgozott, az ellenséges ágyuk lőtávolába esett s az ágyuzás megszünte után a kunyhó körül 8 ágyugolyót szedtek össze. Ezen ütközetről szól a következő hivatalos jelentés :

Vollenhofer őrnagyvezér jobb szárnyu mozgó hadikar parancsnoka a mozgóhad főparancsnokát Ó-Becsén következőkről tudósitja :

Ó-Verbász, aug. 13. 1848. Ma reggel négy órakor az ellenség által rögtön és keményen megtámadtattunk; ugyanaz 3 csapatban, 6 darab részint 3, részint 6 fontos ágyukkal oly gyorsan és oly szakadatlan jól vitt tüzeléssel nyomult elő, hogy a mi előőreink egy pillanatra hátrálni kénytelenittettek. Azonban de Vitte őrnagy, kire ez éjeli éberség bizatott, a lelkes Sándor-gyalogsággal a balszárnyon, Balás őrnagy pedig a székelyekkel jobb szárnyon azonnal az ellenség elébe nyomult. Erre egyuttal megkezdém én is a támadást és midőn csapatjaim legnagyobb gyorsasággal sikra szállták a pattantyuságot felállitatám, mire Jonak hadnagy s üteg parancsnok oly gyorsasággal és sikerrel tüzeltetett, hogy rövid idő mulva az ellenségi ágyuzás viszonzása lankadni kezdett. — A jászok és kunok tartalék csapatjai hasonlóképen dicséretre méltólag azonnal csatarendbe állottak és a parancsolt módon minden vonakodás nélkül többi csapatjaink után nyomultak; — ugyanezt tette a kun lovasság is, mely alkalommal különösen Fak ezredes buzditása nagy nyomatéku vala. A csatát maga az ellenség kezdé meg, — mely mint fentebb érintetett, igen gyorsan elényomult és nagy számu szekereket

hozott magával, melyek lövészek és csajkás ágyukkal valának megrakva.

Én vitézecsapataimmal előnyomultam egész Szent-Tamásig és használtam ez alatt azon alkalmat, miszerint a szt.-tamási földeken fenálló kukoricza nagyobb részét, mely az ellenségnek mindenkor nagyobb szolgálatot tett, a kaszákkal felszerelt jászok és kunok által sorcsapataink és ágyuink fedezése alatt lekaszáltattam.

Nem marad már egyébb hátra, mint Nagyméltóságodnak különösen bejelentve, megérintenem azon valóban dicséretre méltó bátorságot, melyet a Sándor és székely-gyalogság, nem különben a 2-ik sorban előnyomult jászok és kunok ez alkalommal tanusitottak. Ugyanezt érintém már a kunok lovasságát illetőleg is, melynek azonban ez uttal a harczmunkálatnál az igen magas kukoricza miatt, alkalma a kitüntetésre nem vala."

Az ország közvéleménye a hosszas és sikertelen alvidéki táborozás miatt nyugtalankodni kezdett. Sokan a hadviselés sikertelenségét a *hadvezetés* körül keresték s azon körülményben, hogy a sorezredek tisztjei nem szolgálták őszintén a magyar ügyet. De maguk a sorezredek és a nemzetőrök közt is surlódások történtek, sőt a különböző vidékbeli nemzetőrök közt is villongások támadtak s az országos lapokban egyik a másikat vádolta gyávasággal.

Ilyen vádak emeltettek a pesti, tolnai és jászkun nemzetőrök ellen, ugy hogy az utóbbiak részéről a „Pesti Hirlap“ szeptember 2-iki számában a következő nyilatkozat tétetett közzé:

Uj-Verbász, aug. 24. Tisztelt Szerkesztő Ur! Lapja aug. 8-iki számában az Ó-Kéren táborozott tolnai nemzetőrök nevezetesebb emberei — Perczel Miklós és társai — által, a kunok azzal vádoltatnak, mikép ezek Verbász alá jövetelük harmadik napján, már alig valának tarthatók és ha az épen oda érkezett Sándor gyalogság közéjök nem állittatik, eddig tán el is költöztek volna.

Minthogy az ilyes rágalmak, önfeláldozási készségünket gyanusitják, sőt szeplőtlen nevünket szennyezik be, — azon büszke öntudattal, melyet táborozásunk folytán a haza s hadügyminiszterünk előtt kiérdemelni szerencsések valánk, a mely meg nem engedi azt, hogy a tolnaiakkal, mint helyeiket és állásaikat odahagyó nemzetőrökkel feleselgessünk, sujtunk vissza minden ilyes gyanusitást, melyben egyetlen szó sem igaz. Hün teljesitett kötelességeink szólnak mellettünk.

Jászkún nemzetőrség 8-ik százada.

Mészáros hadügyminiszter, hogy az országban a Szt.-Tamás körüli táborozás eredménytelensége miatt háborgó közvéleményt megnyugtassa, augusztus 10-én lement az alvidékre s az egész

harcztért beutazván, szerzett tapasztalatairól a képviselő ház aug. 16-án tartott ülésében számolt be. A mieinkről, ez alkalommal a következőleg nyilatkozott:

„A jászkunok is derék emberek, jó katonák, különösen a lovasság kitünteti magát; csak az a kár, hogy igen nagyra nőtt Bácskában a kukoricza, mert még többet is tettek volna."

„Végre, hogy személyekről is szóljak, Szentkirályi biztos ur különösen erélyességgel müködik a táborban és igen nagy hatással van a nemzetőrökre, az egyetértésre és békés együttélhetésre. Soha jobb választást nem lehetett volna tenni." . . : .

A hadügyminister a verbászi táborban fel is szólitotta a jászkunokat, hogy az eredetileg meghatározott 2 hónapon tul is maradjanak szolgálatban, mire ők hajlandóknak is nyilatkoztak, miről a Közlöny 1848. augusztus 19-én megjelent 71. száma következő buzditó sorokban emlékezik meg:

„Hazánk jelen vészteljes helyzetében minél nagyobb gyakorolt hadi erőt szükségelvén, az alvidéki táborban létező nemzetőrök egy része áthatva édes hazánk szeretetétől, ott egész a győzelemig maradni magát felajánlotta, nevezetesen

a hős Jászok és Kunok,
a derék békési lovasság,
az ügyes aradi tüzérség.

Szolgáljon e nemes elhatározás egyéb megyék nemzetőrségeinek is például. Kisérje a magyarok hatalmas Istene fegyvereiket és őrködjék a vitéz honfiak élete fölött.

Mészáros Lázár s. k. hadügyminister."

A verbászi táborból augusztus 20-áról egy magán levél többek között ezeket irja:

Verbászról 18-án mi jászkunok Kis-Kérre átmentünk s ott háltunk. Reggeli 1 óra tájon innen Szt.-Tamás felé indittattunk. Szt.-Tamás alá érve, tőle mintegy 2000 lépésnyire arczba állittattunk: Ekkor a jobb oldalról az álgyuzás megkezdődött, mi a ráczoktól keményen viszonoztatott. — Nehány bomba röpittetett a városra, minek következtében 7 vagy 8 ház elnamvasztatott. Ekkor Verbász felől a Sándor gyalogság, nehány honvéd és a pestmegyei nemzetőrség megindult s elkezdték 6—12 fontos álgyuval az ostromot; — a vitéz Sándor gyalogság küzdött, miként azt ereje csak megengedte. Háromszor másztak be az iszonyu sánczon, de nem volt, ki őket kövesse, s igy, minden töltéseket ellövöldözve, egy ágyu lövést sem birván többé tenni, visszavonulni kénytelenittettek. — Ez iszonyu csata tartott mintegy 6 óra hosszat. Ezredesünk a derék Bakonyi és mintegy 80 közlegény megsebesülve, 5—6 halottal tértek vissza a verbászi táborba. — Mi, mint mondám, arczba állitva, egyszer azt vesszük észre, hogy

minden katonaság, tüzérség mellőlünk eltávozva Turia felé vonult, melyet össze is lődöztek. A mi nemzetőreink mint bástya állottak, nehányan mint önkénytesek a többiek közül kiállottunk, hogy bármi vészben részt elsők vehessünk. — El is mentünk közelébb Szt.-Tamáshoz, s nehány a kukoriczában bujkáló szerbbel puskázásba ereszkedvén, Kléger József fiatal nemzetőr, ki egri lyceumi tanulmányaitól egyenest ide a táborba vonult, egy jól irányzott lövéssel egyet a rablók közül leteritett". Horváth László 8. századbeli nemzetőr a „Kossuth Hirlapja" 1848. évi 33. számában irja, hogy Baki Endre kunszentmiklósi nemzetőr a szenttamási sánczokon egy szerezsánt elejtett. Bár nekik hatalmas stuczaik voltak, közülünk egy sem esett el.

Szent-Tamás aug. 19-iki ujabbi sikertelen ostroma, midőn Bechtold fővezér épen akkor adta ki a parancsot a visszavonulásra, midőn a magyar sereg a sánczokat már-már elfoglalta, annyira felingerelte a kedélyeket, hogy Perczel Mór képviselő a ház augusztus 21-én tartott ülésében felszólalva, a hadvezetőséget egyenesen árulással vádolta. Perczel beszéde közben érkezett főkapitányunk nemzetőri öltözetben a házba s a képviselők zajosan követelték, hogy Szentkirályi adjon felvilágositást. Mely felhivásnak Szentkirályi engedve, a képviselők éljenzése közben a szószékre lép és a következőket mondta:

„Én ezt a szót „áruló" a hirlapokban is igen gyakran olvastam és ez volt azon szó, mit a házbaléptemkor először hallottam. — Én igen csinján szeretnék bánni e szóval. Egyéb iránt méltóztassanak megengedni, hogy azon tapasztalásból meritve, melyet odalent szereztem, kimondjam azt, miszerint a haza védelmének erélye nem a lelkesedésben, hanem a disciplina-ban van; a lelkesedés eltarthat egy pár óráig, egy pár hétig, de nem tarthat örökké; a lelkesedés jó, ha van; de ki a számitását a lelkesedésre épiti, meggyőződésem szerint bizonyosan veszt, ha nem ma, holnap, vagy holnapután, bizonyosan egy hónap vagy egy év mulva. Egyéb iránt mi azt illeti, hogy előadjam, miket odalent tapasztaltam, bocsássanak meg, engem a ministerium küldött ki, nekem mindenek előtt a ministeriumnak kell referálni."

c) **Önkéntesek toborzása. Nemzetőrök hazatérése. Önkénteseink Görgey alatt.**

Nemzetőreink nagy része az eredménytelen csetepatékat megunva Balajthy Vendel kiskun kapitányt a kormányhoz küldötték, hogy a felváltatás iránt intézkedjék, Szentkirályi főkapitány pedig értesitette a kerületeket, hogy a felváltatásra készüljenek s ujjabb 2500 nemzetőrt augusztus végére kivonulásra készen tartsanak.

Javában folytak a második kiállásra való előkészületek, midőn aug. 13-án megérkezett a ministerelnök rendelete, melyben értesiti a kerületeket, hogy az összes nemzetőrség kimozditása nem találtatott czélirányosnak s ezért felhivja a kerületeket, hogy ezek helyett harcz végeig szolgáló önkéntes csapatot szervezzenek. Ennek folytán elhatároztatott, hogy a kerületek 500 főből álló önkénytes csapatot állitanak saját költségükön a háboru tartamára. Öltözetök vászonkitli, nadrág, kalap, csizma és szűr. A posztó ruházatot a központi választmány késziteti, ennek tagjai Pethes Mihály kapitány, Eördögh András pénztárnok, Muhoray János tiszti ügyész, Horváth Pál táblabiró, Varga Imre főjegyző és Hegedüs Zsigmond allegyző, a hadi intézkedésekre vonatkozó összes munkálatok ezen választmányra bizatván.

A toborzásra kiküldettek: jászsági felső részekbe Bathó Ignáz táblabiró; alsókba: Horváth Pál táblabiró; Nagykunkerületbe: Hajdu Mihály kapitány; Kiskun felső helyekre: Baki István helyettes kapitány; alsókra: Horváth Antal helyettes kapitány. Az önkéntesek és pedig a jászságiak J.-Berénybe, a nagykunságiak K.-Ujszállásra s a kiskunok Dorozsmára gyülekeznek. A magyar állam részéről kapnak foglalóúl fejenkint 20 frtot; zsoldjuk: közember napi 8 kr., tizedes 16 kr., őrmester 24 kr., tiszteké havonként: hadnagy 30 frt, főhadnagy 40 frt, százados 80 frt, őrnagy 130 frt. Az önkéntesek kiállitásáról ekként gondoskodás történvén a verbászi táborban levő nemzetőrök augusztus végén haza indultak, miről a parancsnok következő jelentéssel értesitette a kerületeket:

Tisztelt kerületek! Bevégezvén a ministerium által kitüzött táborozási időt, mielőtt tüzhelyeinket viszontlátnók, kötelességemnek tartom a t. kerületeket a következőkről tudósitani:

1. Küldött a ministerium 1000 m. ezer gyutacsot, szuronynyal ellátott fegyvert, melynek a századok s illetőleg községek közt miképi elosztásáról szóló jegyzéket és nyugtatványokat ide mellékelem. Átvevők nevei föl vannak jegyezve a századosoknál.

2 E fegyverhez jött nagy számu gyutacs, melynek maradékát, mintegy 20,000-et ládába tétetve átadtam Balajthy Vendel kiskun kapitány urnak, ki illető helyére fogja szállitani.

3. A pestmegyei nemzetőröktől átvett mintegy 20 font apró golyót felbontatlanul a gyutacsokhoz mellékeltem. Szinte átvettem Pestmegyétől 4000 éles töltést, mely Szenttamásnál többnyire elhasználtatott; kapitány uraknak meghagyatott a fenmaradottakat összeszedni s magoknál tartani, mig az álladalomnak által adnák. Kelt Verbászon, augusztus 27-én 1848.

Forster Ernő s. k. jászkunkerületi őrnagy.

Forster augusztus 29-én hazaérkezvén a Kiskun nemzetőrök parancsnokságát vette át. A Kiskunságból, melynek tőszomszédságában folytak a ráczok elleni hadműveletek, a nemzetőrök csaknem szakadatlanul táboroztak.

Batthyány augusztus 27-én értesiti a kerületeket, hogy az önkénytes nemzetőrségi csapatok parancsnokai ki vannak nevezve és pedig a Tiszán inneni kerületbeliek számára Görgey Arthur őrnagy, a ki szeptember hó 3-án Szolnokra érkezik, hova a Jászkun kerületekből kivonuló csapatok az eddig kinevezett tisztekkel együtt gyülekeznek. E kinevezés folytán Görgey legelső hivatalos kibocsátványát a Jászkun kerületekhez intézte a következőkben:

A Tiszán inneni mozgó önkénytes nemzetőrség vezére.

1-ső szám.

Jászkun kerület közönségének.

A Tiszán inneni önkénytesen alakuló nemzetőrség vezérévé kineveztetvén, feladatom, — azon illető hatóságokban már is felállitott, vagy legalább felállitó félben levő különböző sereg osztályokat méltányolván — a mennyire lehetséges a hatóságok által történt beosztást zászlóaljakba s azokat nagyobb hadtestekbe alakitani, egy a sereghez tartozó tüzér és utász, vagy hidász kart (Pionier-Abtheilung) teremteni, s az egészet úgy összehangolni, hogy az folyó évi szeptember végeig harcziassá, t. i. az ellenség előtt sikeresen használhatóvá váljék.

E nagyszerű czél elérésében csekély tehetségemnél fogva leginkább az illető hatóságok szives közremunkálására szorulok.

Felkérem tehát a Jászkun kerület közönségét, nyújtana nekem segéd kezet e nemzeti ügy legerélyesebb előmozditására.

Ellenségünk legnagyobb előnye, hogy sok ágyúval van ellátva. Ágyúk ellen pedig sikeresen megint csak ágyúkkal lehet működni. Főtörekvésünk tehát oda legyen irányozva, hogy minél erősebb tűzér karral (Artillerie) szállhassunk sikra.

Seregünk ágyut kap, mennyire azokhoz megkivántató fogatokat, az országos pénztár terhelése nélkül ki tudjuk állitani.

Bátorkodom tehát általánosan elismert hazafiságánál fogva a haza nevében felhivni a tisztelt közönséget, sziveskedjenek önkénytes mozgó nemzetőrségi vitéz seregünknek egészséges erős, a húzáshoz már szokott lovakat is ajánlani, az ágyú és mozgó hid (Nothbrücke) fogatokhoz, melyek számát a tisztelt közönség buzditó felhivására egyes, lelkes honfiak adakozásai is tetemesen gyarapithatnak.

Ezen egyedül hazánk érdekében tett kérésem teljesültét bizalommal elvárván, maradok illő tisztelettel

Pesten, augusztus 29-én, 848.

Görgey Arthúr őrnagy s. k.
és a Tiszán inneni mozgó önk. n. őrsereg vezére.

Majd ismét a következő levéllel fordult a Jászkunsághoz:

A Tiszán inneni önkénytes nemzetőrség vezére.

50—848. Szolnok, Szeptember 17. 848.

A Jászkun kerület közönségének!

Miután köztudomásra a Jászkun kerület Verbász alá lemozditva volt, nemzetőrei 1000 drb fegyvert kaptak kezökbe, és hoztak fel az altáborból.

Miután a folyó évi augusztus 13-án és 27-én kelt miniszterelnöki felhivásra a Jászkun kerület kebeléből állitandó önkénytesek számát 500-ra határozta, melyeknek fölfegyverzése után még 500 fegyver heverőben marad a tisztelt kerület szertárában; mely 500 fegyvert a haza rohanva terjedő veszedelmében a magyar függetlenség és szabadság, a magyar igazság, a magyar nemzetélet szent csatáitól elvonni nem szabad, nem lehet:

Felszólitom a tisztelt Jászkun kerületet, miszerint ezen 500 fegyvert haladéktalanul seregem számára ide Szolnokra szállittatni polgári kötelességének ismerje.

És ha igaz mit beszélnek, ha a Jászkun kerület szive nagyobb mint a latolgatott szoros kötelesség, ha szive oly nagy mint a haza veszedelme; ha oly nagy mint a gondolat: azalatt, hogy mások kétségbe esnek, vagy kétségeskednek, részünkről megmenteni a hazát mindenáron; akkor elvárom a Jászkun kerülettől, hogy a másik 500 fegyver alá másik 500 bajnokot állitson, kik midőn a fegyvert megtartják, a Jászkun kerület nevére, a Jászkun fegyverrel megtartandják a hazát.

Akkor vezérségem alatt egy külön Jászkun zászlóaljat fognék alakitani, mi az eddig felajánlott 500-ból a ministerelnöki rendelet értelmében ki nem tellik.

Tehát 500 fegyvert, vagy 500 fegyverest!

Ha oly szerencsés volnék a tisztelt kerület hazafi erényében bizalmammal meg nem csalódni, mindenek felett erély és sietségre kérem.

Minden új nap hirét hozza egy új árulásnak, elleneink egy úl lépésének előre: tegyük mi is lépéseinket elhatározottan, és gyorsan; csak igy tudunk az ellenséggel mentül előbb szembe nézni, még mi előtt szentségtörő kezekkel a haza szive felé nyúljon.

Görgey Arthúr őrnagy s. k.

E levélre a központi bizottmány válaszolja, hogy miután a ministerelnök rendeletéből új toborzás folyik, ujabb különös toborzás nem rendelhető; ellenben a fenmaradt 500 fegyver összeszedése és beszállitása elrendeltetett.

Az önkénytes nemzetőröknek Szolnokra való bevonulása szeptember 15-ére tüzetett ki, a hova a csapat Kökényessy Szaniszló őrnagy vezetése alatt 17-én meg is érkezett. Egyelőre nyári

ruházatban, ezenkivül szür, bogrács és sátorszerek. A posztóruha beszerzéséve Varga Imre főjegyző és Sismis Mihály várnagy bizattak meg, kik az anyagot 10,946 f. 35 kron beszerezvén, azt a három kerületbeli biztosnak egy-egy mintaöltözettel kiosztottá, hogy a ruha a kerületi mesteremberek által elkészittessék s azután az önkénteseknek a táborba szállittassék. Ezen csapat képezte magvát a Jászkun kerületbeli honvédségnek, mely eleinte különböző csapatokhoz igy a 24. z.-a.-hoz, Thurszky ezredhez sat. osztatott be, de később midőn az egész magyar sereg sorszám szerinti honvéd zászlóaljakra és lovas ezredekre osztatott, csaknem kizárólag a 65. zászlóaljhoz és a 14. sz. Lehel huszárezredhez soroztatott.

Szeptember 16-án éjjel 1 órakor érkezett a ministerelnök rendelete, hogy addig is, mig a katonaállitás iránti törvényczikk Ő felsége által szentesitetnék, a veszélyben levő hont védelmi eszközök nélkül hagyni nem lehetvén, a honvéd sereg szaporitására rögtön toborzás indittassék. Ezen sereg az ország békéjének teljes helyreállitásáig szolgál. A központi bizottmány utalással arra, hogy a kerületek már 2500 nemzetőrt állitottak, s 500 főnyi önkéntes csapatot alakitottak, mely utóbbiak felpénz mellett fogadtattak és teljesen felszereltettek, minek következtében a pénztár csaknem kiürült, felpénz nélkül pedig ujabb önkéntesek kiállitására kilátás nincsen, kérik a kormányt, hogy felpénz kiosztására bizonyos összeget küldjön. Egyuttal az 500 önkéntesekhez tisztekül ajánltatnak: Hidasi Elek, Hidasi Béla, Taczman Flórián, Küry Lajos, Mocsi Bálint, Illéssy Sándor, Farkas János, Tóth György, Ficzek János, Kis János.

A ministerelnök erre a szolnoki adóhivatalnál 12000 frtot utalványozott s utasitotta a kerületeket, hogy az 500 önkénytes ruházata kerületbeli mesteremberek által készittessék, egy-egy ruházatra 34—38 frt esik. E ruházat: fekete csákó, szürke köpeny, barna attila, kék magyar nadrág, bakkancs, 2 pár fehér ruha, nyakra való, tábori sipka, kenyér tarisznya, borjubőr tarisznya, töltés és szurony tartó, vállszij és fegyverszij (mind fekete szijazás) és 1 pár posztó keztyű. Ez volt a tulajdonképeni honvéd egyenruha.

d) A Lehel huszárezred felállitása.

A kormány értesitvén a kerületeket, hogy országgyülési határozat alapján minden 127 lélek után 2. ujoncz állitása ren-

deltetett, mely kivetés szerint a kerületek jutaléka 2985 ujonczot teszen. A kerületek a Lehel-ezred tárgyában szept. 20-án ajánlatot tettek a kormánynak, hogy ezen ujonczok közül egyelőre 500 lovast állitanak ki, oly feltétellel, hogy ezek külön csapatban maradjanak „Lehel lovasok“ név alatt. Elhatároztatott, hogy az 500 lovat állitsák ki azon nemzetőrök összegére, kik legközelebb a verbászi táborozások alkalmával hadi szolgálatot nem tettek és azon özvegyek, ugy szintén korosabb jó birtoku egyének, kik nemzetőri szolgálattal nem tartoznak.

J.-Apáti város tanácsa okt. 28-án 422/1948. sz. közgyülési határozatában dicsérettel emliti azokat, kik a Lehel huszár ezred lovainak kiállitására — be sem várva a felszólitást, egy-egy lovat ingyen ajánlottak, ezek névszerint: a Balla család tagjai, Pásztor János, özv. Dósa Józsefné, Koller András, Beőthy Miklós, Balajthy Pál, Banszky Pál, Lados Gergely, Kálmán Alajos, Imrik Péter, Kinczli Mátyás.

Félegyháza maga 500 lovat ajánlott e czélra, s a kerületek októberben az 500 lovast 1000-re szaporitották s igy teljes ezreddé alakulhatott, mely eleinte Lehel 2. sz. honvéd lovas ezred nevet 1849-ben pedig a 14. folyó számot nyerte. Az ezred szervezetével a kormány Ferenczi Albertet bizta meg. Ferenczi a Hardegg vasasoknál szolgált mint kapitány s az elsők közt ajánlotta fel szolgálatait a nemzetőrségi hadi tanácsnak, a mikor is Szabadkára nemzetőri őrnagynak neveztetett ki. A Lehel ezred alakitásakor október 6-án ő neveztetett ki az uj ezred alezredesévé, Bobory Kálmán pedig ide helyeztetett őrnagygyá.

Orsz. nemzetőrségi hadi tanács szept. 27-én tudatja, hogy a kerületek által felállitandó Lehel lovasok számára az ó-budai ruhabizottmány ruhát és felszerelési készletet küld és Berénybe vitelével az ezen lovasokhoz kinevezett Leitner János hadnagy bizatott meg.

Október 20-án pedig a pénzügyminister Ferenczi Albert parancsnok kezeihez a Lehel ezred hadfogadó dijaira 20000 ezüst forintot utalványozott.

Az első altiszt Juhász István felső-szent-györgyi lakos, kiszolgált nádorhuszár volt. Ez megtudván, hogy Kossuth Szolnokra készül, meg várta a vasutnál s a nép ezrei között Kossuthoz férközvén, fölajánlotta magát önkéntesnek. Kossuth ott a helyszinén ujonczczá avatta Juhászt, tizedesnek nevezte ki és a Lehel ezred parancsnokságához utasitotta, a hol Niszner századában az

első szakasz első tizedese lett. Mint vén huszár és főleg mint „Kossuth ujoncza“ nagy becsben állt a század előtt.

e) Táborozás a horvátok ellen.

Min. elnök szept. 23-ról irja Szentkirályinak:

„Hiteles hirek nyomán igen valószinü, miszerint Jellasich serege mintegy 3 nap mulva a Dunán átkelni s az ország fővárosához a Duna balpartján előnyomulni szándékozik. Ez okból Önt felszólitani sietek. hogy a jászkunkerületbeli s közelebb fekvő helységeket tömeges felkelésre inteni, buzditani s oly intézkedéseket tenni hazafiui kötelességének tartsa, miszerint a felkelendő lakosság a Duna mentében összeseregelvén, az ellenséget habár az átkelne is a Dunán, mindenkép akadályoztassa meg, vagy pedig előmenetelében hátráltassa.“

A toborzás ennek daczára szakadatlanul folytattatott.

Kolosy Lajos esküdt jelenti szept. 26-án, hogy a N.-Kunságban 300 ujonczot toborzott: Karczagon 101, Kisujszalláson 132, Madarason 13, Kunhegyesen 32, K.-Szt.-Mártonban 22. „Egyik községben nagyobb lelkesedés mutatkozik, mint a másikban, — irja Kolosy — mert a lelkesedést nem lehet arány szerint kivetni, de az igazság ugy hozná magával, hogy a nagy áldozatokat hozott közönségen ugy segitsünk, hogy a költség arány szerint kivettessék. Az országgyülés határozata szerint 127 lélekre esik 2 ujoncz s bár e szerint a kerületekre kevesebb esnék, a községek nagyobb számot állitottak ki. Kisujszálláson a 132 ujoncz 24 óra alatt állott ki.“

K.-Szt.-Miklóson a toborzás szeptember 21-én kezdődött. Elsőnek Csörgő Gábor gazdafi állott be. Három nap alatt a községből a kivetett 30 ujoncz helyett 62 csapott fel honvédnek. A fölös számu ujonczokból a kormány uj zászlóaljakat alakitott, melyek szeptember végén már 30 folyó számig szaporodtak. Ezek közül a 24. z. a. Buda, Pest és a Jászság ujonczaiból alakittatott; törzskari helyek voltak Pest és J.-Berény.

Jellasich szept. 26-án Sz.-Fehérvárra bevonult. Nehogy valamely hadosztálya a Csepel szigeten keresztül a fővárost meglephesse, Görgey a tiszavidéki népfelkelőkkel, ezek közt a jászkun 500 önkénytes — e sziget védelmére rendeltetett. Hogy e feladatát minél sikeresebben megoldhassa, előre felhatalmazást kért Batthyánytól, hogy az előfordulható engedetlenség, gyávaság és

árulás büntetésére hadi törvényeket alkalmazhasson, mi neki meg is adatott. E felhatalmazással Görgey országszerte nagy feltünést keltő módon élt, a midőn a volt fehérmegyei administrátor gr. Zichy Jenő a kezei közzé került. A gróf ugyanis Székesfehérvárról Jellasich utlevelével Róth horvát tábornokhoz igyekezett, de utközben az őt régóta gyülölő nép által Adonyban elfogatott. Görgey a foglyot a dühöngő nép kezei közül kivévén, miután böröndjeiben Jellasich kiáltványai találtattak, hadi törvényszék elé állitotta és szept. 30-án Lórén felakasztatta. A hadi tanácsnak Küry Lajos jászkiséri birtokos, mint önkéntes nemzetőri százados és Hetényi Barna főhadnagy Szt.-Györgyről is tagjai voltak. Az akasztást egy kiskun kerületbeli kunszentmiklósi nemzetőri önkéntes, Végh Ferencz (alias Csavargó Jancsi) hajtotta végre, a ki 1849. deczemberben a császáriak által Kunszentmiklóson elfogatott s Haynau parancsára Pesten felakasztatott.

A horvátok betörése következtében a jászkun kerületekből a min. elnök szept, 23-iki felhivására felkelő sereg alakult; Szentkirályi főkapitány a felhelt lovassággal okt. 3-án J.-Berényből kiindulván, minthogy az alkapitány a Nagykunság felfegyverzésével volt elfoglalva, kerületi kapitányok szintén, áz ügyek itthoni vezetésére központi választmányt nevezett ki és pedig Eördögh András hadi főpénzt. elnöklete mellett — Móczár János számvevő, Muhoray János alügyész, Eördögh János levéltárnok, Harsányi Mihály esküdt, Morzál István biztos, Varga Imre főjegyző és Hegedüs Zsigmond aljegyző.

Kökényessy őrnagy szeptember 26-án a dunamenti felkelő sereg parancsnokává neveztetett ki, a vele volt 500 jkun nemzetőrt Görgey alatt a Csepel szigetén hagyta, ő Kunszentmiklóson tartotta főhadiszállását, honnét értesiti a kerületek közönségét, hogy az ellenség 1—2 órányira áll a fővárostól — a horvátok állitólag Martonvásárig jutottak, mi azonban kósza hirnek bizonyult — s ő rendeletet kapott az egész sereggel Pestre vonulni. Október 12 én mint a Tiszán inneni honvédsereg 1. zászlóalj parancsnoka értesitést küld az adonyi révpartról, hogy zászlóaljával Nagy-Becskerekre van rendelve. Kéri a kerületeket, hogy a hátralevő téli ruhát oda küldjék. Ugyanitt táboroztak novemberben a félegyházi és kun-szent-miklósi felkelők — 1000 lovas és gyalog nemzetőr — egymást hat hetenkint felváltva; ezek közül egy lovas csapat október elején Solt alatt a Dunai átjárásokat őrizte.

A Székesfehérvár körül táborozó Jellasich serege szeptember 29-én megütközött a Moga tábornok vezérlete alatti magyar sereggel, de a horvátok Sukorónál megverettek, mire Jellasich 3 napi fegyverszünetet kért és kapott, mely idő alatt Jellasich a fősereggel Bécs felé elmenekült, cserben hagyván Roth és Filippovics tábornokokat az utóvéddel.

Perczel Mór ezredes október 3-án Moga tábornok által a horvátok ellen táborozó magyar sereg 5. osztályának parancsnokságával bizatván meg, a Görgey vezetése alatti osztályt magához vonván, Roth tábornok seregének körülkeritéséhez látott. Görgeyt Bárándnak Tácz felé inditotta, ő maga pedig a Zrinyi, Hunyadi és szabolcsi zászlóaljakkal, a kecskeméti és kun nemzetőrökkel 4-én Seregélyesre vonult. Október 5-én Róth egyik 1500 főnyi csapata Bárándnál elfogatott és a Forster őrnagy parancsnoksága alatt álló kiskun nemzetőrök őrizetére bizatott és 11 fogoly tiszttel Adony felé indittatott. A többi horvát seregek Ozoránál rakták le a fegyvert.

A magyar fegyvert túl a Dunán ekként szép siker kisérte, ellenben az alvidéken a helyzet folyton rosszabodott. A ráczok október 12-én Tomasováczról kitörtek, Nagy-Kikindát elfoglalták annélkül, hogy Kiss tábornok serege ezt még csak észre is vette volna. Más részről Csurognál átjöttek és Török-Becsét elpusztitották. Futárok hozták a vészhirt a Kiskunságba, mire Balajthy Vendel azonnal intézkedett, hogy a szorongatott községeknek segélyt vigyen, egyúttal a kerületeknek következő értesitést küldé:

Tisztelt központi bizottmány! E pillanatban vettem azon tudósitást, miként a rácz rablò csoport Kikindát elfoglalta; a veszély elháritására, mely bennünket oly közelről érdekel, a Kiskun kerület 4 alsó községeiben népfölkelést rendeltem s azt Kikinda felé tüstént meginditám. Kelt Dorozsmán, okt. 14. 1848.

Balajthy Vendel kapitány.

Mig a kerületek fegyveres lakossága a ráczok ellen harczolt, a Nagykunság szomszédságában, Békésmegye területén, zavargások törtek ki, melyeknek megfékezésére Békésmegye elég erővel nem birván, a Jászkun kerületekhez fordult segitségért következő levelével:

„Kebelbeli Mezőberény községének főkép német ajku lakosai annyira vetemedvén, hogy a személy és vagyon bátorságot megingató, valóságos lázitó s a magyarok elleni ellenséges tette-

ket elkövetni számos intések és fenyegetések daczára semminek tartják, kénytelenek valánk legközelebbi határozatunkkal nevezett egész községet addig, míg kiküldött rögtönitélő biróságunk s fenyitő törvényszékünk a lázitók megbüntetésében eljárand, a béke és rend helyreállittatik, — ostromállapotba helyheztetni.* Ily körülmények között — kebelbeli nemzetőrségi erőnk nem használására nézve számos okaink lévén, bizodalommal fordulunk Önökhez, szeretett véreink és szomszédainkhoz: méltóztassanak előfordulható szükség esetére nyomban oly rendelkezéseket tenni, hogy szomszéd Túrkevi városából, mihelyt akár mi, akár alispáni hivatalunk az elöljáróságot ez iránt felszólitandja, a nemzetőrség segedelmünkre azonnal kiindittathassék. Kelt az 1848. évi október 19-én Gyulán, éjjel rendkivülileg tartott bizottmányi ülésünkből. Békésmegye közönsége.

E segélyt kérő levélre a kerületek központi bizottmánya következő utasitást küldte a nagykun kapitánynak:

„Nagykun kapitány Hajdu Mihály tartsa szokott hazafiúi kötelességének Túrkeve város nemzetőreit oly állásba helyeztetni, hogy azok a felszólitás esetére tüstént felfegyverkezve segitségül mehessenek. E czélból, miután köztudomásra Túrkeviben elegendő fegyver nem volna, ideiglenesen a N.-Kun községekben levő lőfegyverek és kardokat kölcsönözze ki, lőpor és golyókról is eleve gondoskodjék. Mely végzés Túrkevi elöljáróinak is a kapitányi rendelkezésekhezi pontos alkalmazkodás s föltétlen engedelmesség végett kiosztandó."

f) A nádorhuszárok hazaérkezése.

A szabadságharcznak sok lélekemelő s a honfiak keblét megdobogtató mozzanata közt is kiemelkedő eseményt képez idegen országokban állomásozó magyar hadfiak hazaszökése. Ilyenek voltak a többiek közt a nagyobbrészt jászkun fiukból álló Nádorhuszárok, kik Csehországban értesültek a haza szorongatott állapotáról. Ki volt ugyan adva Bécsből a rendelet, hogy a magyar ezredekkel a magyar hadügyminister rendelkezik s hogy a külországban állomásozó magyar ezredek — az Olaszhonban harczolók kivételével — a magyarhonban levő idegen ajku ezredek helyébe hazajőjjenek; de a camarilla ezt is megtudta hiusitani. A magyar fiuk Kossuth hivó szózatának nem tudtak ellentállani s eleinte

* A német lakosság a földes urak minden birtokát elfoglalta. A fölázitó Frey Ádám október 24-én Csabán elfogatott s 31-én rögtönitéletileg felakasztatott; 82 társa pedig börtönre vettetett. (Békésmegye Története I. k. 382.)

egyenként szökdöstek. Prágából értesiti Németh József, a Nádorhuszárok ezredese a kerületeket, hogy Szőke Imre árokszállási és Diskány Gáspár jászberényi fiúk, nádorezredbeli közvitézek megszöktek.

Majd ismét következők szöktek haza: Balla Endre káplár, Rozsnyói Pál, Beke Sándor, Básti Péter, Tót Sándor, Rabatin Endre, Bota Mátyás, Győrfi Márton; a két első kivételével a többiek jászkun fiúk. Ezek a Hunyady-huszárok közzé osztattak. Balla hadnagygyá, a közlegények altisztekké neveztettek ki s az Egyenlőségi klub Pesten bankettet rendezett tiszteletökre.

Midőn Németh ezredes, az ezred parancsnoka, a magyar hadügyminiszter sürgetései következtében Vindischgrätz herczegnél elindulása végett jelentkezett, a főhadparancsnok kinyilatkoztatta előtte, hogy ezrede tovább is Csehországban fog maradni és hogy minden szökési merénylet ellen rögtönitélő törvényszéki eljárást fog kihirdetni.

A herczeg igen jól ismerte az ezredben uralkodó hangulatot, mert erről, valamint az ezred sajátságos helyzetéről a Prágában állomásozó lovasdandár tisztjei közt is nyiltan beszélgettek.

A legénység tudta, hogy hazájába kellett volna visszatérnie; Magyarországból érkezett küldönczök által kiáltványok osztattak ki a huszárok közt, melyekben felszóllittatnak, induljanak vissza hazájukba. A Prága melletti Lorenzi hegyen, hol a Nádorhuszárok tanyáztak, napokon át folytak a tanácskozások a magyar küldöttek és a magyar érzelmű s a tervbe beavatott tisztek: Boros Károly, Sréter Lajos és Stahli kapitányok, Dessewffy Dénes, Hollán Hugó és Virágh Gedeon hadnagyok közt. De különben is az ezred sok tisztje már szeptember hóban készült haza, és a szökési terv már közel volt a megvalósitáshoz. De ez a terv a Dessewffy Dénes hadnagy ellen meginditott hadi törvényszéki vizsgálat által módosult. Sréter Lajos százados és Dessewffy hadnagy Szentpétery őrmesterrel, 6 káplárral és csak 52 emberrel utnak indultak. Utközben Magyarország felé a félszázad némely helyeken, a hol a hatóságok a szökésről értesültek és a hol a gyalogsági csapatok voltak felállitva, kénytelen volt áttörni, egyszer egy fél zászlóaljon át, a midőn 3 huszár és 5 ló elesett. Október 11-én a félszázad Pozsonyba érkezett.

Sréter százados őrnagygyá és a Frangepán csapat parancsnokává, Dessewffy hadnagy századossá és Szentpétery őrmester hadnagygyá neveztetett ki. Az utóbbi később Iglónál esett el.

Ugyanebből az ezredből Virág Gedeon k.-szt-miklósi illetőségű főhadnagy és Hollán Húgó hadnagy alatt egy század azonban mindjárt ezek után minden nagyobb baj nélkül teljes számban megérkezett hazájába.*

g) Ujabb adakozások a honvédek számára.

Magyaroszág fiatal hadseregében ide s tova nagyon is érezhetővé vált oly hiány, mely még a harczképességre is hátrányos befolyással lehetett, t. i. a fehérnemű hiánya. Ifju hőseink — a civilizált ember természeténél fogva — készek voltak szembeszállni öldöklő csaták veszedelmével, súlyos fáradalmakat és egyéb nélkülözéseket panasz nélkül türtek, de a tisztátlanságot nem tudták elviselni s e miatt hangos lett a panasz az önkéntesek közt.

„Csaknem valamennyi önkénytes zászlóaljunk teljesen elpiszkosódott — irja Görgey októberben a parendorfi táborból Kossuthnak, a ki akkor már a lelépett magyar kormány helyett okt. 8-án megválasztott honvédelmi bizottmány elnöke volt — mert Jellasicsnak Székesfehérvárra bevonulása óta, a hol fehérneműjöket hagyták, csak egy rendbeli fehérruhával birnak. Ha ezt ki akarják mosni, köpenyüket napokon át meztelen testükön kell viselniök. E miatt aztán a legénység közt annyira elharapòdzott a tetü betegség, hogy sokaknak teste tele van sebekkel“...**

De hát honnét vett volna a kormány 20—30 ezer embernek elegendő fehérnemüt? Csány László kormánybiztos felfedezte a forrást. Felhivást intézett november 11-én „Magyarország nagylelkü nőihez“, hogy adjanak honvédeinknek kész fehérnemüt. Deczemberben már annyi fehérnemü gyült össze, hogy a kormány nem győzte raktározni.

A Jászkun kerületekből küldetett:

Halas 256 inget, 248 gatyát, 108 lepedőt, 58 párnát, 17 czihát, 6 paplant, 86 törülközőt, 6 zsebkendőt, 1 pokróczot, 8 szalmazsákot, 31 sérvkötőt-39 rőf ócska vásznat, 2 dunyhát, 24 font tépést, 184 rőf vásznat, 16 derekaljt és 44 frt 38 kr. készpénzt (Gyüjtötte Gyárfás István halasi aljegyző).

A Kiskunság többi részéből begyült 68 pàr fehérnemű, 80 nadrág, 16 attila, 1 mellény, 25 törülköző, 4 zsebkendő, 7 töltött párna, 17 párnahaj, 7 zsák, 47 pár bakkancs, 20 lepedő és 5 derekalj.

Kökényessy őrnagy az ó-becsei táborból is sürgette a Jászkun önkénytesek számára a fehérnemüt s annak átvételére Fodor István őrmestert Jászberénybe küldötte, ki is itt a következőket vette kézhez:

* Gelich „Magyarország függetlenségi harcza“ I. k. 422. lap.
** Gracza György „Magyar Szabadságharcz Története“ III. k. 36. l.

374 inget, 374 lábravalót, 13 lepedőt, 11 szalmazsákot, törülközőket és párnákat tollastul, azonkivül átadatott J.-Kisér a saját önkéntesei részére adományul 29 ezüst frtot, Jákóhatma 17 pfrtot. J.-Apáti 7 pfrt 12 krt, F.-Szt-György 2 pfrtot, J.-Berény 1 drb ezüst huszast. Majd ismét begyült a jászberényi katonai kórház részére 5 frt készpénz, 103 ing, 93 lábravaló, 133 lepedő, 48 párnahaj, 55 szalmazsák, 40 rőf vászon, 2 törülköző és 125 font tépés.

A Kiskunság, K.-Szt-Márton és Kunhegyes küldtek 279 inget, ugyanannyi lábravalót, 28 lepedőt, 17 szalmazsákot, 15 párnahajat, ezenkivül Félegyháza 80 rőf vásznat, Halas 35 törülköz8t és 5 derekaljt, Laczháza és Kun-Szt-Miklós 2 vég vásznat, Fülöpszállás 20 rőf vásznat.

h) **A Kiskunság táborozása az alvidéken.**

Mig hadaink a horváth sereget Pozsony felé az osztrák határig üzték, a rácz és oláh lázadók a délvidéken mind jobban elhatalmasodtak s novemberben majd a Nagykunsággal szomszédos Békés megyétől, majd meg a kormánybiztosoktól érkeztek a segélyt sürgető felhivások. Békésmegye november 16-án kelt átiratában attól tartva, hogy az oláhok Radna és Ó-Arad felé előnyomulva ide is betörhetnek, kéri a Nagykunságot, hogy első hivásra fegyveres segélyt küldjön. Majd meg a saját megyéjebeli lázadó orosháziak megfékezésére kért sürgős segélyt.

Más oldalról a hirhedtté vált Egressi Gábor teljhatalmu kormánybiztos menesztette dörgedelmes és fenyegető rendeleteit Balajthy Vendel kiskunkapitányhoz, a ki pedig éjjélét, nappalát töltötte a szorongatott haza szolgálatában s a fenyegetődzésekre éppenséggel nem szolgált rá. Egressi egyike volt azoknak, kik válságos időkben ideig óráig nagy arányu működési körhöz jutottak, a nélkül, hogy a kezökbe került hatalom gyakorlásában bölcs mérsékletet tudtak volna tartani. A szegediekkel is oly komoly összezördülése támadt, hogy a polgármester Szegeden csak úgy menthette meg a nép dühétől, hogy Egressit fogolynak nyilvánitá s fegyver között a városházára kisértette.*

Balajthyt nem kedvetlenitették el a nagy hangú rendeletek; a hazafi törhetlen hűségével állitotta ki az 1200 főnyi nemzetőrszázadokat a Kunságból, melyek a ráczok elleni táborozásában 3 hetenként felváltották egymást. November elején kivonult egyik századról őrnagyuk Forster Ernő következőket jelenté:

* „Szeged története“ II. k. 121. l.

„Első állomás vala Nagy-Szt-Miklós, onnan 3 napi veszteglés után Nagy-Técsára vonultunk, két nap mulva Nagy-Becskerekre indultunk, hova 15-én érkezénk. Itt helyben csak egy század van, mely minden 24 órában 1 tisztet, 3 tizedest, 56 nemzetőrrel az áradáczi szőllőkbe, ide 5 negyedórányira végőrségre küld. 2 század áll Lázárfalván, szinte kint gunyhókban a végőrséget tartják. Mindezekhez Tomasovátz az ellenséges elsánczolt tábor 1 órányira van. Kivévén Lázárfalvát minden helységbe rendes fegyveres erő, ágyúk is vannak. Az 59 lovas nemzetőrök két felé vannak oszolva, fele Lázárfalván, másik fele Écskán. A nemzetőrök zsold és kenyérrel rendesen el vannak látva, azonkivül mig Becskereken tartózkodnak az itt uralkodó epemirigy végett őrmestertől lefelé mindennap kap 2 pkr pótdijt. Kovács Mihály félegyházi lakos 7 gyermek apja, epemirigyben meghalt. Vukovics kormánybiztos Szegedről értesit, hogy a váltók 23-án elindultak Dorozsmáról, e szerint 25-én itt lehetnek és mi 29. v. 30-án haza térhetünk."

i) **Szervezkedés a téli hadjáratra.**

Ide s tova beköszöntött a tél s a zordonabb időszak beálltával a hármas kerületek felette aggasztó perspectiva előtt találták magukat. A Jászkunság szomszédai Bács és Torontál megyék végkép kimeritve, Temes és Arad megyék a hütlen várparancsnokok által ostromállapotba helyezve; ha Csanád és Csongrádmegyék fölkelő népe az alvidéki székely magyar sereggel sikeresen ellenállani nem tudna, a lázadók a Kiskunságot és Pestmegye alsó részét támadják meg.

Másfelől tartani lehetett attól, hogy az oláh lázadás Biharmegyébe is átcsap s ez oldalról a Nagykunságot fenyegeti. A folyók és vizállásos helyek a zordnak igérkező télen befagyva, az eddig természettől védett utak is nyitva állnak az ellenség előtt. Tetézte a vigasztalan perspectivát, hogy a szakadatlan nyári-őszi táborozás miatt az ország eme legtermékenyebb s legáldottabb vidékén sok határban nem arattak s még több határban az őszi vetés is elmaradt s félős volt, hogy a harczi zajban és a szükségtől is kergetve rabló csapatok alakulnak.

Ily körülmények között a hármas kerületeknek, különösen tekintettel arra, hogy a Kiskunság a ráczok elleni táborozásban már-már kimerül, a téli időszakra rendszeres védelemről kellett gondoskodni. Szentkirályi fókapitány védelmi tervet dolgozott ki s azt a honvédelmi bizottmánynyal közölvén, Kossuth nov. 15-iki leiratában a tervet jóváhagyta s annak keresztülvitelére a Nagy-

kunságba Varga Imre kerületi főjegyzőt, Kiskunságba Balajthy Vendel kerületi kapitányt s a Jászságba Muhoray János jászkerületi főügyészt teljhatalmú kormánybiztosokká nevezte ki. Ezen tervnek megfelelően a következő rendelkezések tétettek:

A kerületek 3600 főnyi gyalognemzetőrsége zászlóaljakba osztatik, 600 lovas nemzetőr felállittatik.

Gyakorlatok tartatnak a kinevezendő községi biztosok felügyelete és kiszolgált katonák vezetése mellett: az összes nemzetőrség első harmada kétfőn, 2. harmad kedden, harmadik harmad szerdán, ezután ismét ezen sorrendben és végül vasárnap összgyakorlat.

Miután a Kiskunság alsó helyeiről 1200 nemzetőr 3 heti táborozást mar bevégzett, a felső helyekről pedig ugyanannyi táborban áll s miután ezek felváltására az alsó helyeken ismét meg van téve az intézkedés s ezeket ismét a felsőhelyeken most hon maradt csapat váltandja föl, önként következik, hogy a Kiskunság kötelességét megtéve, csak belső védelemre szoritható, s az alvidékre szükséges segély a más két kerületből — s mivel a Nagykunság az oláh mozgalmak által inkább veszélyeztetve van — a Jászkerületből küldendő. Ennél fogva a Kiskunság hadjárata bevégzéseig a Jászságból 1200 gyalog nemzetőr küldetik, s ezeknek felváltása után a Nagykunságra kerül a sor.

A lovasságból mindig csak 200 fő lesz kimozditandó, mig a többi otthon gyakoroltatik. Ezen 200-nak fele az őrvonal ellátására és előőrsi szolgálatra használtatik, másik fele az alvidéki táborban tesz szolgálatot; 3 heti táborozás után az őrvonalon levőkkel felváltatnak; további 3 hét után ezen 200 főnyi csapat haza vonul és a következő 200 lovas által váltatik fel.

A csapatok számára a kormány 2000 szuronyos puskát küldött megfelelő töltényekkel, a verbászi táborban 500 puskát kaptak. A terv részletes foganatositására a főkapitány kerületi biztosokat jelölt ki. Ezek voltak:

Jászságban Móczár János számvevő, Nagykunságban Varga Imre főjegyző, Kiskunságban Balajthy Vendel ker. kapitány mellé segédül Tóth Pál ker. ülnök.

Községi biztosok: Jászberényben ifj. Farkas János tanácsnok, Árokszálláson Mészely János tanácsnok, Apátiban Antal János esküdt, Kiséren Mocsy Ferencz képviselő, Ladányban Ozoróczky János biztos, Alsósztgyörgyön Tarnay Mihály főjegyző, Fénszarun Hunyady Flórián aljegyző, Jákóhalmán Darázs Sándor képviselő,

Dósán Kovács László, Mihályteleken Gyenes József kath. pap, Fsztgyörgyön Plenk János tanitó, Karczagon Varró Sámuel, Kis-Ujszálláson Nagy János jegyző, Turkevén Kis István képviselő, Kunhegyesen Komáromi Pál, Madarason Nagy József biztos, Kunszentmártonban Tóth Lajos főbiró, Kunsztmiklóson Tóth Ferencz főbiró, Szabadszálláson Szeles László képviselő, Fülöpszálláson Tóth Károly jegyző, Laczházán Szabó Sándor ref. pap, Félegyházán Szabó László esküdt, Majsán Dávid József t. táblabiró, Halason Péter Antal ülnök.

k) Felterjesztés tiszti kinevezésekre.

A kerületek 1848 deczember 5-én tartott közgyülése felterjesztést tett a hadügyministerhez a kerületbeli honvédek közül való tiszti kinevezések tárgyában, a midőn a következők ajánltattak:

Bikádi Benedek halasi tanácsnok, ki az önkéntesek kiállitása körül különösen buzgólkodott s kihez azok feltétlenül ragaszkodtak.

Maár István honvédtüzértizedes, résztvett a schvechati ütközetben.

Sinkovits Mihály honvédtüzértizedes Kunszentmiklósról. Verbász alól alig jött haza, a tüzérekhez soroztatott mint altiszt, résztvett a schvechati ütközetben és a Simunics elleni harczban.

Bankós László altiszt a II. honvéd zászlóalj 2-ik századánál Kunszentmiklósról.

Vágó Ferencz altiszt a II. honvéd zászlóaljnál.

Mihalovits Kálmán, *Tóth Lajos*, *Hoó István*, *Jósa Benedek* Lehel-ezredbeli tizedesek.

Kovács Ferencz 5. honvéd zászlóaljbeli altiszt.

Ézsiás Vendel Miklós-huszárezredbeli altiszt.

Janó Albert Würtemberg-huszárezredbeli altiszt.

Nagy Demeter 9. honvéd zászlóaljbeli altiszt.

Komáromi Pál kiszolgált őrmester.

Pethő Ambrus fülöpszállási birtokos, altiszt volt a Koburg-huszároknál; résztvett Verbásznál mindkét ütközetben, a horvátok ellen mint önkéntes lovas nemzetőr müködött, ajánltatik a Lehel-huszárokhoz hadnagynak.

Hói Károly tizedes az 5-ik honvéd zászlóaljnál, a Lehel-huszárokhoz őrmesternek.

A felterjesztéshez a kerületek közgyülése a következő kissé érdes hangu indokolást fűzte:

„Ajánljuk pedig őket azért is, mert tapasztaltuk, hogy más hatóságok által ajánlottak is tömegestül neveztettek ki, még pedig oly hatóságoktól ajánlottak, melyek azon ujonczok kiállitásán kivül, kikhez tiszteket neveztettek, a haza megmentésére még mitsem áldoztak; ajánljuk azért, mert öntudatunk mondja, hogy mi mint törvényhatóság tettünk és áldoztunk már a hazáért annyit, hogy hazánkfiai előmozditását kiérdemeltük; ajánljuk azért is, mert a Jászkun nép — mely az elmult korban mint egyszerü békés polgár minden áldozatai mellett is mindig mellőztetett — elérkezettnek hiszi az időt, midőn nemcsak a különösen kegyeltek jutalmaztatnak, hanem az egyszerü polgári erény és a hon megmentésérei áldozatkészség is beszámittatnak; ajánljuk azért, hogy polgáraink e hitben megtartassanak s ne nyujtassék alkalom e hitet megrenditeni; hogy hazánkfiai előléptetése ösztönül szolgáljon harczra vágyó több ifjainknak s hogy e szellem bennök el ne törpittessék; végre ajánljuk azért, mert meg vagyunk győződve, hogy besorozott ujonczaink örömestebb és jobb kedvvel szolgálnak saját hazafiaik, mint mások vezénylete alatt."

A kerületek e recriminálása nem volt egészen indokolatlan; Görgey, mikor októberben Moga helyére vezérül neveztetett ki, Kossuthhoz intézett levelében élesen kelt ki a sok érdemetlen tiszti kinevezések ellen

Eleinte rendkivül sokan tódultak a tiszti állásokra; szemesnek állott akkor is a világ. De a mint a kinevezett tiszteknek táborba kellett vonulniok, egy része különböző ürügyek alatt — sőt némelyek minden szó nélkül — elmaradtak a csapattól, a kik aztán később a tiszti lajstromból a hivatalos lap közlése szerint töröltettek is. Másokat tiszttársaik kényszeritettek lemondásra. Ellenben közkatonája kevés volt még az országnak; a nép nem tódult tulságosan a zászlók alá s csak később jött rá, a nemzet bukása után, mikor már elfogyott a Kossuth Lajos regimentje... Sokan maradtak otthon s foglaló nélkül nem szivesen mozdultak ki a helységből.*

De hát a honvédelmi bizottságot mindezekért nem érhette gáncs, s a jászkunkerületek hazafias készséggel hozták meg áldozataikat a haza oltárára. A Kiskunság valóságos bástyául szolgált az alvidéki lázadók ellenében.

l) Táborozás Miskolcznál. Szabad lovas csapatok.

Deczemberben a Nagykunság népe kelt fel a Kassa felől fenyegető osztrák hadak ellen. Schlick tábornok deczember

* „Magyar nemzet története" X. k. 177. l.

6-án a duklai hágón 8000 emberrel tört be Magyarhonba s az utjában álló apróbb magyar hadakat legyőzve, deczember 12-én bevonult Kassára. E hadosztály ellen a kormány Mészáros hadügyministert küldé, a ki deczember 18-án Miskolczon gyüjtötte össze a szétszórt magyar hadakat, Szemere Bertalan pedig Mészáros támogatására a népfölkelést szervezte. A Nagykunságba e czélra a kerületek főjegyzője Varga Imre volt kiküldve. Öt nap alatt négyszáznál több lovas állott ki, gyalogos pedig annyi, hogy erővel kellett őket Tisza-Füredről lelkesedésük daczára fegyver hiánya miatt visszaküldeni. A nagykunok Miskolcz vidékén szálltak táborba. Schlick nem várta be Mészáros támadását, hanem decz. 28-án Szikszónál megtámadta a magyar sereget, mely kénytelen volt Miskolczra visszavonulni, Schlick pedig visszatért Kassára. Csak január 4-én történt a döntő ütközet, mely a mieink vereségével végződött. Mint viselte magát a Kunság népe a táborozás alatt a hallatlanul zord hidegben, arról fényes tanúbizonyságot tesz Szemere országos biztos elismerésteljes hazabocsátó levele.

Deczember 18-án szabadcsapatok alakitására érkezett a felhivás, melyek a maguk kezére szabadon müködnek az ellenség ellen. Szolgálati idő négy hónap. A csapatvezéreket a törvényhatóságok fejei választják. 200 főnyi csapat vezére századosi, 400 főnyi csapaté őrnagyi illetményt húz az országtól. Rendeltetésük mint a népfelkelésé, nem az, hogy csatasorban álljanak az ellenség ágyui elé, hanem hogy az ellenséget szüntelen nyugtalanitsák s ugy ártsanak neki, a hogy tudnak. Zsoldjuk ugyanannyi, mint a rendes hadseregbelieké. A mi zsákmányt az ellenségtől elfoglalnak, az ő tulajdonuk; minden fogolyért 5 pfrtot, minden elfoglalt szuronyos fegyverért 8—12 frtot kapnak. — A lakosság az önkénteseknek a kormány által ajánlott csekély hadfogadó dij mellé oly mérvü jutalmakat ajánlott meg, a melyekből a lovasok felszerelése is kitellett, vagy pedig maga a közönség szerezte be a teljes felszerelést. Kisujszállás ekkor ismét kitett magáért: 80 egyén állott be, még pedig a nemzet harczának befejeztéig.

A Nagykunság városaiból következő önkéntesekből alakult meg a szabad lovascsapat:

Karczag: Bojti János, Lápossi István, V. Szabó János, Kovács Sámuel, Nagy Péter, Debreczeni István, Szántó András, Szántó Mihály, B. Kovács István, Rimaszombati András, Kovács András, Nyúzó Imre, Cs. Tóth Mihály, Laczka László, K. Kovács

András, Győri Péter, Mészáros István, Czina András, Olajos János, Háló István, Bene Imre, Csató Ferencz.

Kisujszállás: Daku Péter, Oros Sándor, A. Varga Sándor. Bonez Lukács, Szél Sándor, Szél Lukács, M. Varga Mihály, Búgo István, Nánási Bálint, Bezdédi Lajos, Csikós István, Nánási Sándor, Tóth Mihály, Pányi György, Tóth Ferencz, Szabó Ferencz, Bácsi Imre, Fodor János, Takács János, B. Varga Sándor, Szarka Bálint, Földi Balázs, G. Rásó István, Szegő István, Süveges János, Szabó István, Deme Sándor, Dobai András.

Madaras: Varga Lajos, Szalai Bálint, Vékony Bálint, Varga Imre, F. Nagy Mihály, Pápai Imre.

Túrkeve: Mihályi László. Rácz Márton, Bodnár István, Kánya Sándor, Koós Miklós, Koós Balázs, Balog Imre, Seres Imre, Kis Tamás, Katona Péter, Katona Sándor, S. Nagy Sándor, Karancsi Imre, Soós László, Mihály József, Sólyom Péter.

Kun-Szent-Márton: Harangozó István, Korponai György, B. Tóth Márton, Sárközi Pál, Bene Mihály, B. Nagy János, Petronek János, Mészáros Ferencz, Sulyák Mihály, Süveges Ferencz, Gergulics István.

m) Elégületlenség az önkéntesek közt. Békésmegye segitséget kér. A Lehel-huszárok késése.

Deczember közepén kedvezőtlen hirek érkeztek a jász és kiskun önkéntesek alvidéki táborából, majd meg Budapestről a kiskunsági önkéntesek köréből, a kik októberben Pesten soroztattak be. Ezen utóbbiak — szám szerint 30-an — a szekerészekhez soroztattak, mi annyira elkeseritette őket, hogy nyilt engedetlenségre vetemedtek. A kerületek központi választmánya ennélfogva megkereste a honvédelmi bizottmányt, hogy a harczias szellemü kiskun önkényteseket valamely rendes honvédzászlóaljba sorozza.

Nehezebben volt elintézhető az alvidéken táborozó önkénytesek panasza. A kormány ugyanis a tapasztalatokon okulva, az összes haderőnek állandó hadsereggé alakitását tervezte s annak minden tagját 4 évi szolgálatra kivánta kötelezni. E tárgyban a Jászkun főkapitány és a jászkun önkéntesek parancsnoka közt levélváltás folyván, Kökényessy őrnagy a következő jelentést küldé a táborból:

Tisztelt Jászkun kerületek! Főkapitány úr!

Önnek október 13-áról kelt becses levele saját nézeteimet fejezte ki a vezényletem alatt álló Jászkun ifjak ügyében s mint vezérük azon örvendetes őszinte nyilatkozatot tehetem felőlük, hogy: nem csak lelkesedés s csataszomj által tünnek ki, de példás jó viseletök által is mindenütt dicséretet aratnak, s éppen azért, mert ez igy van esik nehezemre azt válaszolnom, hogy bár tisztjeink, kik hasonló dicséretet érdemelnek, mindent elkövettek, hogy ők saját tisztelt Főkapitány úr által oly jól felfogott s kifejezett érdekük következtében magokat a rendes négy éves szolgálatra felajánlják: ők ezt tenni vonakodnak. Mihez képest én a kérdést tovább eröltetendőnek nem tartom, nehogy a legénység kedve s lelkesedése — mely mint feljebb is emlitém, minden tekintetben kitünő, és a tisztelt kerületeknek csak becsületére válik — lehangoltassék, annyival is inkább, mivel saját nyilvánitásuk szerint az egész hadjárat alatt — tartson az bár 10 évig — örömmel szolgálandanak, de magukat határozott évekig lekötni nem igen hajlandók.

Egyéb iránt személyem és seregem iránt kifejezett szives részvéteért magam és embereim nevében forró hálát mondva, nyilvánitom, hogy azon tudat által, miszerint a tisztelt kerületek részvét és figyelemmel kisérik lépteinket. ujabb ösztönt kaptunk minden igyekezetünket igénybe venni, hogy új becsületet szerezzünk a Jászkun névnek, melyet a hős névvel különben is már rég ugyanazonositott a hon. Ezek után magamat szives hajlandóságában ajánlva maradtam tisztelt Főkapitány úrnak alázatos szolgája:

Ó-Becse, november 8. 1848. *Kökényesi Szaniszló.*

November végén a honvédelmi bizottmány végleg kimondotta, hogy az önkéntes-rendszert megszünteti s felállitja a honvédhadsereget s ekkor a jászkun önkéntesek táborában az eddig lappangott válság nyilt kitörésre jutott.

Ugyanis Kökényessy őrnagy Hidassy Elek kapitányt és Burján Pál főhadnagyot Jászberénybe küldte, kik a decz. 23-án tartott központi bizottmányi ülésen jelentették, miszerint a jászkun önkénytes nemzetőrök között azon feltételek miatt, melyek alatt szolgálatot vállaltak, egyenetlenség támadott és a sereg az eloszláshoz közel áll, úgy, hogy ha rögtön intézkedések nem tétetnek, újév napjánál tovább tartható nem lesz; némely önkénytesek ugyanis mint állitják, meghatározott rövid időre lévén fogadva, szolgálati idejöket eltöltöttnek vélik és haza kivánkoznak, ezektől elmaradni azok sem akarnak, a kik hosszabb időre fogadtattak. Másrészt a harcz végéig kiállitott önkénytes nemzetőrcsapat tisztjeik jelentése szerint oszlófélben van, leginkább azon körülmény miatt, hogy a községek rövidebb vagy hosszabb ideig szerződtek

önkénteseikkel és némely községek nem teljesitik a szerződés feltételeit, többen pedig a nemzetőrök közül kételkednek abban, hogy ha ők 4 évre a honvédek közé soroztatnának, vajjon a községek teljesitenék-e abban az esetben is a szerződés feltételeit? Ezen panaszok folytán a központi bizottmány felszólitotta az illető községeket, hogy az önkénytesekkel történt megegyezést terjeszszék elő. Ez megtörténvén, kitünt, hogy minden község úgy fogadta fel az önkényteseket, a hogy lehetett. Igy a jász községek szolgálati idő meghatározása nélkül: Jászberény fejenként félévenként előleges 50 vfrttal, Árokszállás egyszersmindenkorra 50 vfrt, Jász-Apáti és Kisér 10 frt foglaló, Fénszaru, F.-Szentgyörgy és Mihálytelek 20 pfrt; a kiskun községek: Félegyháza 1 évre fejenkint 100 vfrt, Halas 3 évre 100 frt, Majsa 4 évre 20 pfrt foglaló; Dorozsma harcz végéig 20 pfrt foglaló; Ksztmiklós 20 pfrt foglaló, munkaképtelenség esetén 1 pengőgaras napidij; Fülöpszállás és Szabadszállás 10 frt foglaló; Laczháza 20 pfrt foglaló, külön napidij fejenkint 4 pkr.

A községek némelyike a tett ajánlatokat megtoldván és kijelentvén, hogy e feltételek akkor is betartatnak, ha az önkéntesek a honvédek közzé állanak, az ügy egyelőre békés megoldást nyert, véglegesen pedig Kökényessy következő értesitésével intéztetett el:

65. honvédzászlóalj parancsnokától. Szeged jan. 30. 1849.
Jász és két Kun kerületnek Jászberénybe.

Vezényletem alatt levő önkénytesek azon elv szerint, hogy az önkéntesek megszüntettessenek, a hadtest fővezénylő parancsnok gr. Vécsey tábornok által végképen hazabocsájtatván, fegyvereik pedig a helyettök felszerelendő ujonczok számára fordittatnak, némely egyént kivéve, kik önként honvédekké 4 évre itt maradnak. *Kökényessy Szaniszló* s. k. őrnagy.

Az Arad körüli magyar seregek táborából is rosz hirek érkeztek, minek következtében a még jóformán alakulófélben levő Lehel-ezredből 3 század decz. 10-én Aradra utnak indittatott, a hova 20-án érkeztek. Leiningen osztrák vezérőrnagy azonban már deczember 14-én Uj-Aradnál megverte az aradi várat ostromló Máriássy ezredes seregét s igy huszáraink ide már elkésve érkeztek. A késést a békésmegyei zendülések okozták. Békésmegye már októberben fordult segitségért a Jászkunkerületekhez a fellázadt Mezőberény ellen. Deczember elején pedig az orosházi föld népe lázadt föl. Az orosháziak 1846-ig a kiscsákói pusztát bérelték, de a legelő elkülönitéskor ettől elestek. A 48-iki rohamos át-

alakulás folytán megingott közrendet arra használták, hogy a pusztát szeptemberben erőszakkal foglalták el. Midőn pedig az alispán novemberben a puszta visszaadását elrendelte, Ágoston György és Oláh István az orosháziakat fellázitották, a kik nov. 27-én az alispán kiküldötteit majdnem agyonverték. A megye hatósága deczemberben az épen Arad felé utban levő Lehel-huszárokat hivta segitségül, s ezeknek oltalma alatt deczember 11—18-ig törvényt ülvén, a főkolomposokat elfogatta s Oláh Istvánt felakasztatta.* Ha a Lehel-huszárokat e büntető expedició fel nem tartóztatja s idejében érkeznek Aradra, ugy a három század huszár az aradi ütközetnek bizonyára kedvezőbb fordulatot ad vala.

II. Fejezet: **1849 — Budapest másodszori elfoglalásáig.**

a) A kormány menekülése Debreczenbe. — A Jászkun-kerületek ostromállapotban. — A Lehel-huszárok tüzkeresztsége. — Hadmüveletek a Nagykunság területén. — Honvédkórházak. — Adakozások a kórházak számára. A Nagykunság Kossuth-cultusa.

Windischgrätz hadai 1848. deczember második felében feltartózhatlanúl közeledtek az ország fővárosa felé. Az ország csüggedten szemlélte Görgey folytonos hátrálását s ez Kossuthot is kétségbeejtette, aki a Muraközből Görgey erősitésére felrendelt Perczelnek a többi között ezeket irta: „Csak egy kis győzedelmecskét, édes Móriczom!“ És Perczel deczember 29-én Moórnál harczba bocsátkozott Jellasich hadosztályával. Ottinger lovasai a magyar sereget teljesen szétverték. Deczember 31-én délután Pestre szállingóztak a Perczel seregének romjai. Gyaloghonvédek és huszárok vegyest érkeztek kisebb nagyobb csapatokban ki gyalog, ki szekéren, hadrendnek semmi nyoma. A mint megviselt egyenruhájukban Buda felől a teljesen még el nem készült, de már járhatóvá tett lánczhidon a hidegtől elcsigázva, szomoruan és csüggedten vonultak Pestre, a főváros lakosságán a legnagyobb rémület vett erőt. A képviselőház 31-én este ülést tartván, az országgyülés és kormánynak Debreczenbe költözése mondatott ki s ezzel ki volt adva a jelszó az általános menekülésre.

A kormány akként rendelkezett, hogy az összes állami tisztviselők még 31-én éjjel a fizető hivatalban két hónapi fizetésöket

* Békésvármegye története. I. k. 383.

vegyék fel és január 1-én reggel induljanak. A költözés keresztülvitele Csányra bizatott. A Budapest-szolnoki vasutvonalon hajnali 3 órától déli 11-ig négy vonat indittatott, a forgalmi tisztségnek szigorú utasitás adatván, hogy csakis a nemzetgyülés tagjait, állami hivatalnokokat és államjavakat szállitsa, még pedig ugy a személyekre mint a tárgyakra vonatkozó hiteles jegyzék mellett, minden egyén csak igazolvány előmutatása mellett kaphatván menetjegyet. Már deczember 31-én futárok mentek Bpestről Szolnokra és a Nagykunságba, hogy az elvonuló hongyűlés tovaszállitására szükséges fogatok készen álljanak. A személyeken kivül a papirpénz-sajtó, fegyvergyár, hadikészletek. a hivatalos irományok egy része és a magyar szent korona volt szekereken szállitandó. A Nagykunságban Varga Imre kerületi főjegyző gondoskodott a fogatokról. Karczag, Kisujszállás, Túrkeve, Madaras és Kunhegyes alig 24 óra alatt 3000 fogatot állitott ki.

Szolnokon, a vasut végállomásán óriási zűrzavar keletkezett. A vonuló hongyülés és kormány itt szállott szekerekre és itt torlódtak meg mindazon magánegyének, kiknek okuk volt az osztrák hadsereget Pesten be nem várni. Az éjjeli menekülés után mindenki fedél alá és meleg ételhez iparkodott jutni, mert künn dermesztő hideg uralkodott. Szolnok város ilyen hirtelen népvándorlást — bár csak 24 órá-ig tartó átvonulásában is — élelemmel és hajlékkal ellátni képtelen volt. Egy csésze melegitőért valóságos csatákat vivtak. Egy kis szerény szobába 15-en, 20-an szorultak; jól járt, a ki széken ülve tölthette az éjszakát. Nagy ügygyelbajjal a vonulás Szolnokról január 2-án megkezdődött Török-Szent-Miklóson és Kisujszálláson át egyelőre Karczagig, hova Kossuth is 5-én megérkezett. Az országutat és mellékutakat — irja Gelich* — mindennemü kocsik lepték el, ezek közt hemzsegtek ujonczok és pótlovak, ágyúk, lőszerek és takarmány s azonfelül a menekülők szekerei. E vándorlóknak az út melletti hóboritott mezők nyujtottak pihenési állomásokat; itt-ott egész szekértábort lehetett látni; a nagy hidegben didergő utasok máglyákat raktak és gyujtottak, hogy melegedhessenek. A korcsmák és útszéli csárdák belseje tarka képet nyujtott. Előkelő katonatisztek, magasrangu államhivatalnokok családjaikkal, közkatonák, fuvarosok és parasztokkal vegyesen szorongtak a boglyakemenczék körül. Karczagon túl ezer bajjal járt a nagyarányu költöz-

* „Függetlenségi harcz“ II. k. 204.

ködés a Hortobágy lapályában, melyen vizvédelmi czélokból keskeny töltések vonultak keresztül-kasul. A kopogós fagyban, göröngyös úton a szekér nemcsak a lelket rázta ki az utasból — féderes kocsik, hintók rúgói már az utazás kezdetén felmondták a szolgálatot — hanem minduntalan felfordulással fenyegetett. Le-letértek egy nyaktörő lejtősségen a mellékútra s aztán ismét felágaskodtak a töltésre. Ha egy szekér feldőlt, addig nem lehetett tovább jutni, mig talpra nem állitották a többiek. Ilyen balesetek pedig az ezernyi szekerek közt sürün fordultak elő, mert sok volt közte a gyenge, legtöbbje a nagy útra és nagy teherre készületlen. Ilyenkor nemcsak a szekér tört el, hanem a nehéz géprészek és súlyos ládák a töltésről lefordulván, sok kár esett bennök. A szekeret, melyen a szent korona vitetett, hasonló balsors érte s a koronaőrség kisérő hadnagya e közben fején, egy gránátos pedig karján sérült meg.*

A fővárosból való elvonuláskor hadi szertárrá Nagy-Várad jelöltetett ki s igy a fegyvergyár a hozzá tartozó készletekkel Csány országos biztos felügyelete alatt Karczagon át Nagy-Várad felé indittatott. Csány január 7-én érkezett Karczagra, ahol Kacsó Lajos városi főjegyzőt bizta meg a hadiszertár tovább szállitásával a következő rendeletben:

„Nagy-Várad város közönségének. Ezennel hivatalosan értesitem e város közönségét a felöl, hogy a Pestről Nagy-Váradra rendelt szállitmányok, úgymint lőpor, ágyúk, katonai ruhák s a fegyvergyártáshoz szükséges készületek átszállitására Kacsó Lajos urat, Karczag város főjegyzőjét felhatalmaztam, adván neki hatalmat ezen átszállitásra nézve belátása szerint intézkedni, minek következtében hivatalosan felkérem e város közönségét s egyszersmind felelőssé teszem a felől, hogy a nevezett biztos urnak e részbeni intézkedéseit szigoru pontossággal teljesiteni s ha a szállitmányok lerakására a nagyváradi várban elegendő hely nem volna, magában a városban azoknak elhelyezéséről gondoskodni hazafiui szigoru kötelességének ismerje, mert a körülmények ugy alakultak, hogy annak gyors vagy ellenben hanyag teljesitése eldöntő befolyással lehet hazánk jövendőjére. Karczag, január 7. 1849. Csány László s. k. fő országos biztos."

Görgey jan. 1-én Promontoron tartotta főhadiszállasát, midőn arról értesült, hogy a kormány és országgyülés Bpestet odahagyta. Január 2-án bement Bpestre és Vetter tábornok h. ü. helyettessel együtt haditanácskozást tartottak, melynek folytán abban történt megállapodás, hogy Görgey Vácz felé vonulva a Vág völgyében Simunics ellen operáljon; Perczel pedig a ki serege romjait Bpesten

* „Menekvés Debreczenbe" 8. l.

szedte össze, a kormány menekülését és Debreczent fedezze. Perczel 5-én reggel odahagyta Pestet és Szolnok felé indult; az osztrákok pedig délben bevonultak a fővárosba. Másnap gróf Wrbna László altábornagy mint Budapest és a szomszédos megyék katonai parancsnoka a többi megyékkel együtt a Jászkunságot is ostromállapotba helyezte.

Perczel Szolnoknál átkelt a Tiszán, január 15-én Kisujszálláson állt seregével s hogy Debreczent fedezze, Karczag és Tisza-Füred között foglalt állást. Windischgrätz Perczel seregének üldözésére Ottinger lovas dandárát küldötte, ki azonban csak január 13-án jutott Szolnokig, de innét nem ment tovább; csak nehány lovasa portyázott T.-Szt.-Miklósig. Ez alatt Perczel, kinek serege időközben tetemesen megerősbödött, Debreczenből parancsot kapott, hogy a szolnoki fontos positiót azonnal szállja meg; 22-én a mit sem sejtő Ottingerre rajta üt. A Kazinczy dandára T.-Beö felől került Szolnoknak, Perczel a zömmel T.-Szt.-Miklós felől kezdte a támadást. A tiszai hidfőt csupán egy század vasas őrizte. A Würtemberg-huszárok hamar végeztek a vasasokkal, benyomultak a város utczáiba, a hol véres lovasharcz fejlődött. E közben a város tulsó oldalán megérkezik a Kazinczy dandára, mire Ottinger sietve Abony felé hátrál s onnan Czeglédre. A magyar sereg mindenütt nyomában s január 25-én Czeglédről is kiüzi egész Irsáig. A Lehel-huszárok egy százada a Szolnok körüli csatározás alatt állotta ki a tüzpróbát. Perczel az erre vonatkozó hadi jelentésében dicsérőleg emliti, hogy „a Lehel-huszárok a balszárnyon vitézül előtörtettek.“ Windischgrätz a fővárosban tanyázó osztrák sereget Irsára küldi s Perczel a túlerővel szemben — nehogy előnyös helyzetét koczkára tegye — január 27-én ismét a Tisza mögé vonult, a császári csapatok pedig másnap ujra megszállták Szolnokot.

A közép Tiszánál álló magyar seregek élelmi biztosává Varga Imre a kerületek főjegyzője neveztetett ki. Ezen állását Varga kitünően töltötte be s a kormány nem is bocsátotta vissza a kerületekbe, s igy Varga a harcz befejeztéig folytatta a rendkivül terhes tisztséget.

Perczel a visszavonulás utjára nézve Dembinszkyvel összeütközésbe jutván, beadta lemondását, mire a honvédelmi bizottmány az alvidéki haderő vezetését bizta rá. Dembinszky pedig Perczel seregét Madarason át Tisza-Füredre vezette. A hadmüveletek ekként a Nagykunság területét közelről érintvén, Kossuth

ezen a részen tábori kórházakat állittatott és pedig Karczagon központi állandó kórházat (kórházi lelkészül Fazekas Raymond szentferenczrendi áldozár neveztetett ki), Kisujszálláson, Kunhegyesen és Madarason mozgó kórházat. Hasonlókép Török-Szent-Miklóson központi, Czibakházán mozgó kórház. Mindeme kórházak nagyobbrészt a lakosok áldozatkészségéből szereltettek fel. Igy Madaras község a katonai mozgó kórházat teljesen felszerelte. (l. „Közlöny" 1849. 71. sz.) Kun-Szt-Márton a czibakházi kórháznak 14 teljesen felszerelt ágyat, a karczaginak különféle felszereléseket, Turkevi a karczagi kórháznak 7 paplant, 10 matraczot, 5 pokróczot, 5 dunyhát, 41 párnát, 81 lepedőt, 21 törülközőt, 53 inget és 67 gatyát ajándékozott (l. „Közlöny" 1849. 60. sz.) További adományokról a következő nyilvános nyugtatványok számolnak:

„Madarasváros lelkes hölgyei, kik már egyszer jótékony czélra szánt adakozással tanusiták áldozatra kész honszeretetüket, — most ugyanazt ujabban is bizonyiták, a karczagi tábori kórház részére 50 párnát, 66 lepedőt, 2 paplant, 3 derekaljat, 1 szalmazsákot, 21 lábravalót, 30 inget és több tépésnek való ócska ruhadarabokat ajándékozván; — miért is köszönet legyen nekik a honért szenvedő harczosok nevében. Répássy Mihály, tábornok." („Közlöny" 1849. 40. sz.)

Kunhegyes város a karczagi honvédkórháznak adott: 26 párnát, 3 pokróczot, 80 lepedőt, 2 derekaljat, 18 inget, 30 gatyát, 4 paplant, 5 párnahajat, 4 törülközőt, 15 rőf vásznat. („Közlöny" 1849. 43. sz.)

A kunhegyesi ref. egyház 8 mázsás harangját ágyuöntésre adta át az országnak. (A harang Nagybányára került, de nem olvasztatott be, hanem érintetlen állapotban jutott az osztrák katonaság kezére. A pestkerületi katonai parancsnokságtól 1850-ben felszólitás érkezett a kerületekhez, hogy Kunhegyes vitesse haza harangját. A presbyterium persze huzódozott az akkori viszonyok közt danausi értékü osztrák figyelmetességtől s nem szivesen ismerte el a haranghoz való jussát.)

„A turkevei helv. hitv. egyház vett 100 vfrt. áru vásznat, özv. Hajdú Ferencné, Diamandi Mária asszonyság adott 50 rőf vásznat; Kenéz János ügyvéd úr adott 25 rőf vásznat, e három rendbelit a hivek ingyen varrták meg, s lett belőle 33 t. i. ing és gatya — ezen kivül adott: Debreczeni Regina kisasszony 2 inget, 2 gatyát. Vincze Ignáczné asszony 3 ócska törülközőt, 1 lepedőt, tépést. Vincze Ilka kisasszony 2 új törülközőt, 2 inget, 2 gatyát.

Hajdu Benjaminné asszony 2 inget, 2 gatyát. özvegy Sallainé 2 i. 2 g., Szabó Ferenczné 1 i. 1 g., Harangozó Jánosné 1. i. 1 g., Ábrahám Péterné 1 i. 1 g., Gy. Kelemen Sándor 1 gatyát. Tiba Mihályné 1 i. 1 g., Mátyás Nagy Józsefné 3 gatyát. N. 1 inget, 1 gatyát és tépést. Ferenczi Istvánné asszony 1 i. 1 g. Kis Lajosné asszony 1 i. 1 g. Szőllősy Péterné asszony 1 i. 1 g. Zsengellér Józsefné 1 i. 1 g. tépést. Herczeg Jánosné 1 i. 1 g. Nánási Péterné asszony 1 i. 2 g. Sallai Istvánné 1 i. P Szűcs István 1 g. Barna Péterné asszony 2 g. Debreczeni Mihályné özv. 2 g. K. Lévai Andrásné 1 g. Sz. Tóth Bálintné 1 g. Takács Andrásné 1 i. Rékasy Péterné 1 inget.

Vegyék a helv. hitv. egyház és a lelkes nők a szenvedő emberiség nevében ezennel nyilvánitott leghálásabb köszönetemet, s szolgáljon egyszersmind e nemes adakozás a hon több lelkes nőinek utánzási például.

A hadügyminiszterium polgári és gazdászati hivatala által.

Kelt Debreczenben, február hó 11-én 1849.

Mészáros Lázár, hadügyminiszter."

A Nagykunság különösen rajongott Kossuth személyeért; mig a Jászságot odaát az osztrák ostromállapot megbénitotta, a Nagykunok határtalan lelkesedéssel mintegy amazok helyét is pótolni törekedtek. A lapokban közölt köszönetnyilvánitások csak elenyésző csekély részéről szólnak amaz áldozatoknak, miket a Kunság népe a haza oltárán bemutatott. Megható a ragaszkodás, melylyel a Nagykunság népe Kossuth iránt viseltetett s a melyről egyebekközt egy előkelő kun polgárnak alábbi levele tesz tanuságot oly időben, midőn rajongásuk tárgya már a „nagy hontalan" neve alatt a számüzetés keserü kenyerét ette.

Bpest nov. 17 1873.

„Mélyen tisztelt hazafi! Néhai boldog emlékü nagybátyám Hajdu Imre ur túrkevei lakos ügyvéd és földbirtokos, f. é. jul. 28-án kelt végrendeletében azon engemet megtisztelő megbizást hagyta meg nekem, hogy azon kiváló és legbensőbb tisztelete és rokonszenve jeléül, melylyel Ön iránt mélyen tisztelt hazafi viseltetni holta napjáig meg nem szünt, — kérjem meg, kegyeskedjék elfogadni emlékül hagyatékából 200 db. aranyat. E kötelességem teljesitése előbb következett be, mintsem azt eleve hihettem. Már f. é. aug. 22-én az uralkodó járvány a hazát egy független, becsületes, igaz magyar polgárától, milyet az uj korszak alatt, uj légkörben növekedő sarjadék aligha vagy csak kivételesen pótoland, engemet pedig a legjobb rokontól, kivel közel 50 év jó és balnapjait mint mondani szokták: egy són egy kenyéren, oly szivélyes egyetértésben éltem által, fosztott meg. Nem kérem Önt uram, hogy osztozzék az én rokoni igaz benső fájdalmamban. De hiszem, hogy legalább nem tagad meg egy rövid Isten hozzád felsóhajtást egy becsületes embertől, egy ősz kortársától, ki Önnek emlékét a hazaszeretet eszméjéhez fűzve s azzal ugyanazonositva holtig szivében hordozta. . . ."

(E levelet Hajdu Ignácz orszgy. képviselő irta s Kossuth az örökséget elfogadván oly gyönyörü levéllel válaszolt, milyeknek irásában Kossuth eddig páratlanul áll. Mindkét levél dr. Hajdu József orszgy. képviselő birtokában van.)

b) Szentkirályi meghódol a császáriaknak. — A tisztviselők megtagadják a meghódolást — Kossuth dorgáló levele. — Illéssy János kormánybiztos. — Szentkirályi elmozdittatása. — Kossuth Jászberényben. — Pethes Mihály elfogatása. — A felső-szentgyörgyi plébános elfogatása. — Patay József főkapitánynyá neveztetik ki.

Mig a Nagykunságon a honmentés terén lázas tevékenység uralkodott, addig a Jászságban szomoruan változtak a viszonyok. Windischgrätz ugyanis január 7-én a Jászkunkerületet ostromállapotba helyezvén a magyar katonai hatóság: a Lehel huszárezred kormánya és a Nádor huszárezred hadfogadó parancsnoksága JBerényből elvonult s ekkor az administratió egész a tavaszi győzelmes hadjáratig — január 18-tól ápril 7-ig — szünetelt s az ujonczállitás megakadt. A honvédelmi bizottmánynak a' népfelkelést elrendelő jan. 14-iki parancsa csak az április 13-iki közgyülésben tárgyaltatott, a mikor azon indokolással, hogy „a rendelet a közlekedés elzártsága miatt csak ápril 13-án tárgyaltathatván, mint idejét mult tudatul vétetett.“ Január 4-én még Szentkirályi főkapitány elnökölt a közgyülésben. A január 11-iki közgyülésben amikor az osztrák ostromállapot már ki volt hirdetve — Kálmán Sándor alkapitány elnökölt. A főkapitány ekkor már Budapesten volt. Január 18-án rövid közgyülés volt, melyben olvastatott Répássy Mihály honvédtábornok körözvénye, mely szerint „Vladár a 12. sz. huszárezred (nádor ezred) tartalékának századosa állomását parancs nélkül elhagyva 8000 pengő forinttal megszökött s minthogy hátrahagyott irományaiban Jászberénybe távozását állitja; felkéri a kerületeket őt felkeresni s őrizet alatt Debreczenbe kisértetni.“

Megkezdődtek hát a szökések.

A pesti kerület számára — melyhez a Jászkunság is tartozott — Babarczy Antal a volt csongrádmegyei alispán neveztetett ki császári biztosul.

Babarczy első kiáltványa január 15-éről következőleg szól:

„Pestmegyei és jászkunsági magyar honfitársaim! A hatalmas cs. királyi seregek diadalmas előnyomulásán elrémült, részint gonosz lelkü emberek, kik eddig azzal rettegtettek titeket, hogy a király (mily istentelen gondolat!) szabadságaitokat akarja fegyveres erővel eltiporni, most már

azzal ámitanak és lázitanak, hogy a magyart kiirtani és a magyar nemzetiséget megsemmisiteni akarja.

A mint hazug lázitók voltak azok, kik szabadságaitok elvesztésével rémitgettek, ugy hazug lázitók azok is, a kik most nemzetiségtek megsértésével, annál inkább elnyomásával ijesztgetnek.

Ezen ámitók csak a békét akarják felzavarni s titeket az egyedül üdvös királyi hüség ösvényéről a pártütés veszedelmes örvényébe sodorni.

Ne higyjetek nekik!

Én ez aláváló bujtogatásokat alaptalan rágalmaknak nyilvánitani Ő felsége teljhatalmu képviselőjétől és cs. kir seregek fővezérétől, hg. Windischgräcz Alfréd ur ő nagyméltóságától felhatalmazva vagyok.

Pesten, 1849. január 15.

Babarczy Antal m. k.
Pestmegye és a Jászkunkerületek ideiglenes kir. biztosa"

A Jászságot felszólitotta, hogy hódoljon meg az osztrák fegyvereknek s a katonaság számára élelmet küldjön, mely utóbbi parancsot Pethes Mihály jászkerületi kapitány teljesitette is. Az első, ki e felhivás folytán még januárban Pestre sietett s Vindischgrätznél jelentkezett, a Jászkunkerületek legkinosabb meglepetésére — Szentkirályi főkapitány volt. A közönség eleinte nem akart e hirnek hitelt adni, de nem sokára Babarczytól Szentkirályi főkapitány közvetitésével Pethes Mihály jászkerületi kapitányhoz parancs érkezett, hogy a tisztviselők Pesten jelenjenek meg előtte. Szentkirályival együtt Linczbauer Ferencz jászkunkerületi főorvos is sietett Pesten meghódolni, magával vivén január közepén az összes 1848. évi ujonczozási iratokat, úgy, hogy midőn Mészey János százados a február elején Szathmáron állomásozó Lehel ezred parancsnoksága részére febr. 6-án a Lehel huszárok beavatási lajstromát kérte a kerületektől, e kérelme egyszerüen teljesithetlen volt. Linczbauer árulása annál hitványabb volt, mert nemcsak elvitte az akkoriban legfontosabb iratokat, mikre a kerületek központi bizottságának lépten nyomon szüksége volt, hanem főképen azért, mert a szabadságharcban részt vett jászkun honvédek teljes névjegyzékét az osztrák rémuralom kezébe adta, s igy a volt honvédek névszerint voltak üldözhetők. A jeles férfiu az osztrák seregnek 1849. ápril végén a magyar fővárosból való eltakarodása után Bécsbe futott, de az egyesült orosz-osztrák sereg védszárnyai alatt juliusban ismét Bpestre jött s árulása jutalmául Pesten a zoologia tanszékére egyetemi tanárnak neveztetett ki, sőt daczára annak, hogy 1849. februártól 1850. februárig a jászkunkerületeknek szinét se látta, főorvosi járandóságát Haynau a kerületek pénztárából ezen évre is kifizettette.

A meghódolásra vonatkozó parancs az osztrák seregnek úgyszólván szájában levő Jászság tisztviselőit rendkivül válságos helyzetbe döntötte. Egyik is, másik is ingadozott, a honszeretet kemény tusát vivott az önfentartási ösztönnel, de végül is a hazafiérzés győzött. A jász és jászkun tisztviselők: Pethes Mihály kapitány, Hegedüs Zsigmond kerületi I. aljegyző, Eördög János levéltárnok, Eördög András hadi főpénztárnok, Muhoray János tiszti alügyész, Móczár János számvevő, Bathó Ignácz és Horváth Pál táblabirák, Antal János, Halmay József és Harsányi Mihály esküdtek, Ozorószky István, Sedon Pál és Morzál István biztosok 1849. évi február 2-án Jász-Berényben értekezletet tartottak, melyben felolvastatott Szentkirályi főkapitánynak a kerületi I. aljegyzőhez intézett azon levele, melyben a nevezettet arról értesiti, miszerint Windisch-Graetz cs. tábornagy által kinevezett királyi biztos Baharczy Antal ő általa a jászkerületben lakó tisztviselőkhöz oly rendeletet küldött, melyben ezek február 8-án reggel 9 órára Pestre idéztetnek. A Szentkirályi levelében jelzett Babarczy-féle parancs az értekezlet folyama alatt csakugyan megérkezvén, az egybegyült tisztviselők abban állapodtak meg, hogy e rendelet, mint nem törvényes hatóságtól származó hivatalosan nem tárgyalható s egyértelmüleg a következőket jelentették ki: Minthogy a Jászságban lakó tisztviselők Pestre idézésével, a hazát fegyveres erővel megtámadó cs. sereg parancsnoka áltál kinevezett birályi biztos más czélt nem tüzhetett ki, mint a jász kerület belső igazgatásába avatkozást, a tisztviselők helyeiken maradnak s Pesten nem fognak megjelenni. Azonban, tekintetbe véve, hogy a Jászság egyrészt Pestről Szolnokig, másfelől Gyöngyösig és az előcsapatok által még messzebb is a cs. seregek által csaknem körül van véve, sőt némely községek határában az ellenséges recognoscirozó csapatok már meg is jelentek és igy egyesek személyes bátorsága biztositva nincs, de tekintetbe vévén főleg azt, hogy ha a tisztviselők sem Pesten meg nem jelennek, sem törvényes véleményöket Pesten nem tudatják — a cs. sereg beütésének s netalán kiméletlen bántalmaknak vagy sarczolásnak az ártatlan nép leendene kitéve: az értekezlet Pethes Mihály jászkerületi kapitányt és Hegedüs Zsigmond jegyzőt megbizza, hogy Pestre mihamarább felmenvén Szentkirályi főkapitány által, vagy ha a körülmények úgy javallják, egyenesen Babarczy Antalnak tegyenek oly értelemben szóbeli nyilatkozatot, hogy „ha a tisztviselők meggyőződésén physicai kényszerités által erőszak tétet-

nék is, a nép nemzeties hangulatán ez mit sem változtatna. Általában megbizatnak a kiküldöttek, hogy a kerületek beligazgatása törvényes formáját ezen viharos korszakban minél teljesebben megmenthessék."

A kiküldött két tisztviselő kényes és veszélyes megbizatásuk teljesitéséről s az eredményről a következő jelentéssel számolt be:

„Jászkerületben lakó tisztviselőktől nyert kiküldetésünkre eljárásunk eredményét következőkben terjesztjük elő:

Kiküldetésünk czélját mindenekelőtt főkapitány Szentkirályi Mórnak terjesztettük elő s őt kértük fel annak kivitelére; ki tartalma törvényességét elismervén, de azt a királyi biztos elébe szabott politikával összeférhetőnek nem vélvén, kinyilatkoztatá, mikép a Jászkerület meghódoltatását mindeddig birta ugyan megakadályozni s azt tűzte ki Pesten tartózkodása feladatául, hogy a kerületeket az ország jelen veszélyes crisisén minél szerencsésebben keresztül vezethesse; de Babarczy királyi biztos sürgetésének tovább ellen nem állhatván a behivási rendeletet beküldeni kénytelenittetett s most az ügy folyását megakadályozni nincs többé hatalmában. Minélfogva elvezetett bennünket Babarczy királyi biztoshoz, hogy adjuk ott elő kivánatunkat s ő azokat minden erejéből támogatni fogja. Babarczy királyi biztosnak előterjesztésünkre első válasza az volt; „Rendeletem elküldetett önökhöz és önök alkalmazkodjanak hozzá szigoruan." És mi — ügyünk igazsága meleg érzetében — vitatkozást kisérlettünk meg, mire a kir. biztos azt felelte, hogy a nép hódolatát lévén feladata megnyerni, e czélból a községek főbiráit, főjegyzőit s népszerübb képviselőit szintén berendelendi. Minek kivitelét mi teljes lehetetlennek állitván s ellenében községeink szerkezetét s a nép nemzeties hangulatát hozván fel, ő a kerület kebelében személyesen megjelenni ajánlkozik, ez esetre biztositást kivánván személyes bátorsága iránt.

Mi ezt egyenesen megtagadtuk, mert megvoltunk győződve szintugy személyes megjelenésének beligazgatási rendszerünkre káros hatásáról, mint személyes biztositása kivitelének lehetetlenségéről s ne talán a rajta ejtendett bántalmak vészes következményeiről s kijövetelét mind utasitásunk, mind meggyőződésünk szerint általában elleneztük. Midőn mindezen szándékait szerencsésen legyőztük, azt kivánta, hogy egy általa hozzánk küldendő hódolati oklevelet itthon mind a tisztviselők, mind a községi elöljárók, mind a nép közül minél többen irjanak alá s az hozzá küldessék fel. És mi rendületlenül megmaradva nézeteink mellett, leküzdöttük ezen szándékát is.

Végre a türelmében kifáradt királyi biztos elhatározottan kijelentette, hogy ő mind addig, mig a kerület fegyver hatalmával meg nem hódittatik, a Jászságot meghódoltnak tekinti s rendeleteit a főkapitányi hivatal utján tudatandja, melyekhez szi-

goruan alkalmazkodásunkat rögtöni elfogatás és felségsértés büntetése alatt szorosan megparancsolja.

Erre feleletül szavakat nem találtunk. Kiküldetésünk célját elértük. Eljárásunkat akár a közvélemény, akár a birói szék itélete alá öntudatunk tisztaságában nyugodtan terjesztjük. Az örökké való Isten igazsága s ügyünk szentsége szebb jövőre nyujt biztos reményt. Kelt Jászberényben február 6-án 1849. *Pethes Mihály* s. k. kapitány, *Hegedüs Zsigmond* s. k. jegyző."

Kossuthot Szentkirályi átpártolása mód nélkül felingerelte, de talán jobban bántotta az, hogy a Jászkunkerületek, melyekre a honmentés munkájában, épp ugy, mint az alföldi törzsökös magyar városokra — pld. Szeged és Hódmezővásárhelyre — hatalmas és mindenekfelett a nemzeti ügyre feltétlenül megbizható tényezőkül számitott — közremunkálása főleg a jászsági részekben teljesen megbénultnak látszott. Hogy a nemzeti ügynek minő mentsvárául tekintette a kerületeket, mutatja a honvédelmi bizottmány azon intézkedése, hogy a nemzeti ügy iránt megbizhatlanoknak tapasztalt katonák egyrésze a Jászkunkerületekbe — mint tiszta magyar vidékre — internáltatott; igy 1849. január elején az 5. pattantyús ezredből 50 tüzér Karczagra szállittatott őrizet alá, a 62. gyalogezred azon tisztjei közül pedig, kiknek eltávolitása szükségesnek mutatkozott, 6-an Jászberénybe internáltattak. Kossuth. a ki „leborult a nemzet nagysága előtt" keményen, szinte kiméletlenül dorgált ott, a hol az ősi magyar erénybe vetett szilárd hitében csalatkozott. Igy mikor a rácz lázadók 1849. február 10-én Szeged és Hódmezővásárhely nemzetőreit Szőregnél megfutamitották, Kossuth febr. 13-iki kelettel sajátkezü levelében keserü gunynyal irja a szegedi tanácsnak: „Azt irja polgármesterük Szegedvárosa nevében, hogy Vásárhely szalad és Szeged fél! 7000 ráctól!! Szedje össze Szeged, Vásárhely és vidéke minden erejét s maga-magát segitsen védeni, mert ha egy rabló népcsorda előtt a magyar fegyveres erő megfut, akkor e vidéket nem a kormány, de Isten maga sem képes megmenteni ..... Félelem még nem mentett meg senkit a bajtól soha."

A Jászkunkerületekhez küldött dorgáló levele következőleg hangzik:

1534—6. „Nyilt rendelet a honvédelmi bizottmány elnökétől

JÁSZKUNKERÜLETEK KÖZÖNSÉGÉNEK.

Értesülvén a kormány arról, miszerint a Jászkunkerületekbe most, midőn a hazában minden oldalról betódult ellenség ellen minden tisztviselőnek, minden polgárnak, különösen minden magyarnak, ha csak nem akar saját hazájában rabszolga lenni, talpon, helyén kell állnia s kötelességeit inkább,

mint valaha teljesitnie, sem Szentkirályi Móricz Jászkun főkapitány jelen nincs, sem pedig a kerületi tisztviselőség részéről a becsületes Jászkun népnek, a haza és szabadság védelmére, saját és unokáik függetlenségének megoltalmazására mindég kész és minden áldozatra hajlandó lelkesülését föl nem használja; — sőt mig a nép nemcsak hazafiui kötelességének teljesitésére, sőt áldozatokra is kész, s csak útmutatót, vezért, erélyes tiszti eljárást óhajt és vár, a kerületek úgyszólván közigazgatási felsőbbség nélkül árván elhagyatva állanak, elannyira, hogy még a törvény értelmében kiállitott ujonczok is faluról-falura sétáltatnak, a czélnélküli hosszas vándoroltatás által mintegy mesterséges utakon elkedvetlenitésök láttatván czéloztatni, a háboru végeig kiállitott s a kerületek népének nagy költségével felszerelt önkénytesek szétbomlasztatnak, szóval a Jászkunkerületekben a legnagyobb rendetlenség uralkodik; — ehez képest a honv. bizottmány szükségesnek találta és elhatározta Illési János képviselő urat a Jászkunkerületekbe kormánybiztosi minőségben kiküldeni, utasitásul adván, miszerint a ráruházott teljes hatalomnál fogva főtekintettel legyen arra, hogy a hazának ezen vészes perczeiben minden polgár és különösen minden tisztviselő helyén legyen, azt a törvény értelmében s letett esküjéhez képest a veszedelem nagyságához mért fáradhatatlansággal, éberséggel és erélylyel betöltse, hogy a hanyagság megfenyitessék, hogy az árulás érdemlett büntetését vegye, a közigazgatás kellőleg kezelve, a nép minden zsarolásoktól megóva, hazafiui kötelességei teljesitésében vezetve és irányozva legyen, szóval, hogy a haza polgárainak s igy különösen a jászkunoknak is a szabadság a köznemzeti kincs védelmébeni készsége semmi hanyagságból, vagy rosszakaratból eredő elkedvetlenités vagy mulasztás által meg ne zsibbasztassék.

Ennek következtében meghagyatik úgy a Jászkunkerületek közönségének, mint különösen minden tisztviselőinek s községeinek, miszerint nevezett Illési kormánybiztos ur rendeleteinek és parancsainak mindenben mindenkor és minden alkalommal rögtön és feltétlenül engedelmeskedni és intézkedéseiben segédkezet nyujtani szoros és szigoru felelet teherrel egybekötött kötelességöknek tartsák, máskép a törvényes büntetés terhe alatt nem cselekedvén.

Kelt Debreczenben, febr. 5-én 1849.

A honv. bizottmány elnöke
KOSSUTH LAJOS s. k.

Szentkirályi már január hóban Budapestre menvén mint turkevei orszgy. képviselő a Debreczenbe költözött hongyülést sem követte. Ilyenek számosan lévén, Madarász már január végén és február elején inditványozta a képviselőházban, hogy a mely képviselők Debreczenben meg nem jelentek — holott a hongyülés minden képviselőnek szavát vette, hogy veszély esetén is megmaradnak helyeiken — mint hűtleneket és gyávákat töröljék. A felvetett kérdés azonban szerfölött kényes volt, de végre is február 28-án a ház kimondotta, hogy az igazolás nélkül elmaradt képviselők lemondottatnak tekintetnek s kerületeikben uj

választás rendeltetik. E határozat következtében a távollevők igazolására záros határidő tüzetett ki, melynek eltelte után az igazolatlanul maradtak ellen az eljárás foganatba vétetett. Ennek folytán a kerületek főkapitányára vonatkozólag a honvédelmi bizottmánytól és a képviselőháztól következő rendeletek érkeztek:

I. „Szentkirályi Móricz ezen kerületnek eddigi főkapitánya herczeg Windischgrätz ellenséges ujabb hirdetményeinek s rendeleteinek f. é. márczius 16-ról kelt körirata melletti köröztetésével bűnös czimboráskodásának s honárulási gonosz tetteinek többször ismételt bizonyságát adván, ezen kerület honérzelmü népfaj irányában eddig gyakorlott s végveszélylyel fenyegető befolyásának megszüntetése végett hütlenül kezelt főkapitányi hivatalától a honvédelmi bizottmány által elmozdittatott.

Midőn a honvédelmi bizottmány az orszgy. által reáruházott hatalom s felelősségnél fogva Szentkirályi Móricznak hivatalától elmozditásával ugy a közös haza mint különösen ezen kerület hazafias érzelmű közönsége érdekében teljesité kötelességét, nem kerülte ki egyszersmind az sem figyelmét, hogy a főkapitányi hivatal megürülésével az administrationális dolgok körül netalán felmerülhető hiányok elháritva legyenek.

Ugyanazért Illéssy János kormánybiztos urat felhatalmazta, hogy a főkapitányi megürült hivatal köréhez tartozó ügyek viselete körül kellőképen intézkedjék.

Mihezképest ezen kerület közönsége minden tisztviselője és elöljárói egyenként és összesen utasittatnak, hogy Illéssy János kormánybiztos ur irányában tartozó engedelmességgel viseltetni és őt kormánybiztosi hivatalos eljárásaiban elősegiteni szigoru felelősség terhe alatt hazafiui kötelességöknek ismerjék. Debreczen márc. 26 1849. A honvédelmi bizottmány nevében az elnök távollétében *Nyáry Pál* s. k. h. b. t.

II. „A nemzeti képviseletiháznak 1849-ik évi marczius 24-én 934 sz. a. hozott határozatánál fogva Jászkunkerület által választott eddigi országgyülési követ Szentkirályi Móricz képviselői állásáról lemondottnak tekintetvén, ezennel felszólitom a fenntnevezett hatóságot, hogy a kérdéses kerület részéről szükségelt ujabb választás iránt törvényesen intézkedjék. Kelt Debreczenben, 1849-iki marczius 31-én. *Palóczy László* s. k. korelnök.“

A követválasztásra vonatkozó intézkedések azonban az éppen a Jászság területén és körülötte április hó folyamán lezajlott harczi események folytán elmaradtak. De a győzelmes tavaszi hadjárat

után Almásy Pál képviselőházi alelnök május 19-én felszólította a kerületeket, hogy a turkevei választókerületben a választás ejtessék meg, minek folytán Szentkirályi helyébe Pompéry Károly választatott.

Álljunk meg egy perczre Szentkirályi nevénél, mert a jászkun kerületek főkapitányi székében hozzá fogható fényes talentum nem ült sem előtte, sem utána. Szentkirályi elmozdittatásával oly szellemi qualitas tünt le a megyei élet porondjáról, melynek alkotó erejét a közélet — különösen nagy átalakulások korszakában — nehezen nélkülözi. Hogy e kétségtelenül nagy elmét, mely egy Kossuth, Széchenyi, Eötvös mellett is országos figyelmet tudott kelteni s politikai tényező súlyával birt, mi vihette oly aberratiora, mint ez a hirtelen meghódolás, hogy amikor a nemzetgyülés Pestről Debreczenbe költözik, ő ellenkező irányban Pestre megy a császáriaknak meghódolni, ekként egy egész országgal választván el magát hazafi multjától — e jelenség indokait kereste Horváth Mihály neves történészünk, foglalkozott vele Csengeri a jeles essayirò s távolról érintette Szilágyi Dezső (akkor pestjózsefvárosi képviselő) 1882-ben Szentkirályi ravatalánál elmondott beszédében.

Horváth Mihály* Szentkirályi elpártolását akként magyarázza, hogy ez „Kossuthtal még a márcziusi események előtt összeütközésbe jövén az átalakulással mint kizárólag Kossuth művével egyáltalában nem volt megelégedve. Ő azt túlhajtottnak tekintette s nem volt bizalma a márcziusi intézmények tartósságában. A ministerium őt mint elsőrendű politicai jelességet elégületlen kedélyének kiengesztelése végett nevezte ki előbb a Jászok és Kunok főkapitányává, majd a királyi biztos oly fontos hivatalára.“ Jeles történészünk különösen Szentkirályinak mint királyi biztosnak a verbászi táborban tett *nyilatkozataira* alapitja véleményét.** De másként kell, hogy e vélemény alakuljon a Szentkirályi mint Jászkun főkapitány *tetteinek*, hivatalos működésének mérlegelése alapján. Szentkirályi mint Jászkun főkapitány — s e minősége mellett a Verbász alatti négy hétig tartott kir. biztosság csak episodicus jelentőségű — testestől lelkestől az uj aera szellemében működött nemcsak addig, mig a bécsi udvar alattomos tá-

* Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 49-ben I. k. 343 l.

** l. u. o.

madásait a rácz lázadókkal maszkirozta, hanem még akkor is, mikor Jellasics képében valóságos osztrák generalis jelent meg a szinen. Ha Szentkirályi és Kossuth politikai nézetei annyira divergáltak, valljon hogy fogadhatott el Szentkirályi oly kormánytól, mely Kossuth egyéniségének bélyegét viselte magán, oly állást, — főkapitányságot vagy főispánságot — mely állás politikai felfogás szerint nem egyéb a kormány vidéki expositurájánál, vagyis a kormánypolitika feltétlen képviselete. Sőt: mikor a magyar képviselőház szeptember 16-àn tartott esti ülésében — ugy látván a helyzetet, hogy a bécsi camarilla czélja, mikép Magyarország törvényes kormány nélkül maradjon — utasitotta Batthyányt, hogy másnapra alakitsa meg a ministeriumot, e ministerium névsorában — mely azonban meg nem erősittetett — Szentkirályi neve is — bizonyára előzetes beleegyezésével — szerepelt. Ha nem volt bizalma az uj aerához, vajjon hogy vállalhatott az *akkori nemzetgyülés intentioi értelmében* ministeri tárczát? Tovább megyek. Octóberben a felkelt jász lovasságot személyesen vezette Jászberényből Jellasich serege ellen, melyről pedig szeptember végén — a horvát sereg elfogott tábori postájából — már köztudomásu volt, hogy a horvát betörés is a bécsi udvar műve. És legfőképen: mikor a nemzetgyűlés szeptemberben megválasztotta a honvédelmi bizottmányt és annak elnökévé Kossuthot és Szentkirályi ekként mint főkapitány a legközvetlenebb függésbe jutott Kossuthoz mint a legfőbb államhatalom személyesitőjéhez, vajjon miért nem bocsátotta állását Kossuth rendelkezésére? Csengery Antal* akként rajzolja meg Szentkirályi jellemét, hogy „sokkal önfejübb fő volt. hogysem bármely tekintély előtt meghajlott volna. Meggyőződésében makacs volt . . .“ Ily erősen kifejlődött individualitásnál sem az a siránkozó mentegetődzés, a mint Horváth ecseteli, sem pedig az elmozditásra vonatkozó kormányrendeletben — az akkori körülmények közt érthető szigorral — kiszinezett megdöbbentő Pálfordulása lélektanilag semmiképen sincs indokolva.

Horváth Mihály fentidézett fejtegetése szerint Szentkirályi átpártolása hütlenség volt a haza iránt — enyhitő körülményekkel. Én ugy gondolom, hogy a honárulás nem minősithető. Honárulás enyhitő körülményekkel francia találmány a Dreyfus korszakból. (l. a rennes-i revisionalis törvényszék itéletét) Talán

* „Magyar szónokok és statusférfiak“ 198 l.

közelebb járok az igazsághoz — és a hármas kerületek egykori illustris főkapitánya megérdemli, hogy a történeti critika ezt az igazságot keresse — ha Szentkirályi „elpártolásá"-hoz a következő magyarázatot fűzöm.

Szentkirályi a fővárosnak az osztrák általi elfoglalásában a nemzeti ügy *végleges* bukását látván, letett a további ellenállásról. Azonban nem csatlakozott sem azokhoz, kik teljesen félrevonultak, sem azokhoz kik készséges eszközeivé váltak a haza elnyomóinak, hanem makacs meggyőződésével a középutra tért — egyenest elment Windischgrätzhez — *közvetiteni,* hogy megmentse, a mi talán még megmenthető. E szándékáról tesznek tanuságot Pethes Mihály és Hegedüs Zsigmond kerületi tisztviselők által szerkesztett és Kossuth elé terjesztett nyilatkozatnak azon sorai, melyek szerint Szentkirályi kinyilatkoztatá „mikép a Jászkerület meghódoltatását mindeddig birta ugyan megakadályozni *s azt tüzte ki Pesten tartózkodása czéljául, hogy a kerületeket az ország jelen veszélyes crisisén minél szerencsésebben keresztül vezethesse.*" És itt utolérte a közvetitők szomoru sorsa: Windischgrätz vasra verette, Kossuth pedig honárulónak nyilvánitotta. A közvélemény, mely a haza iránti hűtlenséget soha sem bocsátja meg, utóbb, mikor a nagyesemények fölötti birálat a forradalmi napok izzó levegőjének hatása alól felszabadulva, megszűrődött és meghiggadt, igazságot szolgáltatott a Szentkirályi jellemének. A főváros józsefvárosi kerülete 1865-ben orszgy, képviselővé választotta, később pedig a főváros polgárai a népszerű Vidacs ellenében a polgármesteri székbe ültették.

A kerületek tisztviselői közül még Pethes Mihály jászkerületi kapitányt érte utól Kossuth haragja. A magyar seregek győzedelmes tavaszi hadjára alatt Kossuth az előnyomuló hadtesteket nyomon követte s april 3., 4. és 5-én a lakosság szakadatlan lelkes ovátiói közben Jászberényben tartózkodott, honnét öröm- és reménytől duzzadó tudósitásait küldé a hongyülésnek. Itt időzése alkalmából magához hivatta Hegedüs Zsigmond kerületi aljegyzőt, s elreferáltatván magának a Szentkirályi átpártolása óta történteket, a tisztikar eljárását helyeselte, kivévén Pethes Mihály jászkerületi kapitányét, akit Illéssy által azonnal elfogatott azon okból, mert Babarczy csász. biztos rendeleteit

* l. 79 lapon.

köröztette, azok teljesitését elrendelte s a császári katonaság részére termesztményi részleteket szolgáltatott ki. Kossuth egyben útasitotta Vukovics Sebő kormánybiztost, hogy Pethes ellen szigoru vizsgálatot tartson, a jászkapitányi teendőkkel pedig Hegedüs Zsigmondot bizta meg.

Nehány nappal később Bátor József felsősztgyörgyi plébános a parochián elfogatott és haditörvényszék elé állittatott. Ápril 8-án agyanis, midőn a magyar hadsereg már Gödöllőn tartotta főhadiszállását, egy honvéd elkülönitmény tisztjei; Csajági Dénes, Jekesi Károly és Sára József Felső-Szt-Györgyön keresztül vonulván, betértek a vendéglőbe. Iddogálás közben beszédbe elenyedtek több szent-györgyi lakossal és midőn a kókai és a szecsői kivégeztetésekről szó támadott, Nagy András ezt mondotta: „a mi papunkat is főbe kellenék lőni, mert a németeknek nagyon kedvez, bort és tehenet is adott nekik, a hirdetményeket is ugy olvassa, hogy a németet hallani lehet, de a magyart alig érthetni, Kossutoth pedig lázitónak szokta nevezni.“ Mit hallván a nevezett honvédtisztek, azt kérdezték; ha valjon igazak volnának mindezek? Miré ott levő Laczkó István, Farsang Pál, Bőrös István, Bajza János és Szende István ugy nyilatkoztak, hogy Nagy András állitásai igazak. Mely tanuságra a honvéd tisztek Bator József lakására menvén, őt katonai fedezet alatt elvitték Gödöllőre, átadván ott a katonai biróságnak. A hadi biróság Bátort ápril 10-én kihallgatta és másnap Váczra vitette, de már ápril 13-án Vukovits Sebő orsz. biztos által F.-Szt.-Ggyörgy község tanácsának és lakosainak, főleg jegyzőjének kérelmére, mint jóérzelmü magyar honpolgár szabadon bocsáttatott.

Rövid idő multán bekövetkezett az uj főkapitány kinevezése az alábbi rendelettel:

53—B. E.

Jászkúnkerületek egyetemenek. Önöknek ezennel hivatalosan tudtukra adom, miképen főkapitányokul Patay József ur neveztetett ki, kinek alkotmányos rendeleteit teljesiteni és vele közremunkálni, miután tudniillik az ujonnan kiadott esküt nyilvánosan letette, hazafiui és törvényes kötelességöknek ismerjék. Kelt Debreczenben, május 26. 1849. Belügyminiszter: *Szemere Bertalan s. k.*

Patay a főkapitányi széket junius 14-én foglalta el.

c.) A tavaszi hadjárat. — 65-ösök zászló-szentelése. — A mieink az ellenség előtt. — A Jászság felszabadul az ostromállapot alól. — Kléger József a tápió-bicskei csatáról. — Jászberényi nők a honvédekért. — A 65. z. alj és a nagykun lovasok.

A győzelmes tavaszi hadjáratot megelőző hadikészülődésekben s ütközetekben a Jászkunkerületek fiai bőven kivették részöket. A kormány január hóban több uj zászlóaljat állitván fel, a 65. zászlóalj a jászkun ifjakból alakult; őrnagya Kökényessy volt. Az uj zászlóaljnak a hongyűlés küldé zászlaját, mely Török-Szt-Miklóson február 28-án szenteltetett föl, az ott levő összes katonaság diszkivonulása mellett. A zászló már nehány nap mulva márczis 5-én nyerte tüzkeresztségét a dicső szolnoki ütközetben. Az erre vonatkozó hadi tudósitás a mieinkről ekkép szól:

„Kökényessy a 65. z. a. élén derekasan viselte magát, pedig az ujonczok egyrésze egyenesre pántolt kaszákkal volt felfegyverkezve, de ezzel a fegyverrel is a Zagyvába szoritották az osztrák vadászokat"

Klapka ezredes a B.-Keresztnál január 23-án lefolyt ütközetről következőket jelenti:

„Tegnap a Sárospatak felől előnyomuló ellenség a Kisfalud és Keresztur között álló Sulcz őrnagy dandárát hevesen megtámadta, ki nehogy a sürü köd miatt seregünktől elvágassék, kénytelen volt magát Kereszturra visszahuzni és védő állásba helyezni. Seregem vitéz és bátor magaviseletéről általában dicsérettel szólhatok; különösen azonban egy osztály Dom Mignel, egy század császár huszár az itt levő hevesi lovas nemzetőrök és *egy század Lehel huszár,* valamint a Shwornicki parancsa alatt álló lengyelek voltak a nap hősei." (Közlöny 1849. 11. sz.

Sulcz őrnagy fent vázolt visszavonulása közben történt, hogy a Lehel huszárok századparancsnoka Szépes Imre (kunhegyesi) a nagy ködben egy csapat császári baka által hirtelen körülfogatott. Bedők István őrmester (szinte kunhegyesi fiu) észrevette századosának elfogatását, de a nagy ködben ő sem látta saját csapatát s minthogy gyorsan kellett cselekedni, azon ismeretes hadicselhez folyamodott, hogy lovát sarkantyuba kapva, nekivágtatott a huszszoros tulerőnek s vágtatás közben harsány hangon ügy commandirozott, mintha egy osztály hnszár lett volna a háta mögött. A bakák a hangos commandirozástól megriadva ott hagyták a századost s a nagy köd oltalma alatt elmenekültek.

Ugyancsak a keresztúri ütközet alkalmából a hivatalos lapban dicsérőleg emlittetik Csomortányi a Lehel huszárok egyik századosa.

Klapka a mezőkövesdi főhadiszállásán értesülvén, hogy azon osztrák seregnek, mely februárban Pestről Gyöngyösre vonult, két század Auersperg vasasokból álló előhada Kompolton tanyáz, azt február 18-án megrohantatá s azt szétszórva számosakat foglyul ejtett közülök. Ez alkalommal történt, hogy Kléger József, akkor Lehel huszár főhadnagy, kinek szakasza a kompolti megrohanásban részt vett, egy osztrák főorvost a dühösen vagdalkozó huszárok kardjai elől megmentett, de mint foglyot a főhadiszállásra vitte. Klapka ezen ütközetből kifolyólag megdicsérte a Lehel huszárokat s az ütközetet követő este Kléger főhadnagyot meghitta asztalához s elismerő szavakkal felköszöntötte vitézségeért.

A Takács István által alakitott nagykun szabad lovas csapatról Mesterházy ezredes jelentése márczius 29-ről.

„Értèsére esvén, hogy az osztrák had — bár Kecskemétről kihuzódott — a várost naponkint sarczolja s egyes csapatjai által élelmi szereket zsarol, az élelmiszerek elszállitásának megakadályozására 120 főnyi vegyes csapatot küldött Kecskemét-felé mellé rendelvén egy szakasz nagykun lovast Balog Gyula főhadnagy vezénylete alatt. 25-én éjfélkor elindultak s reggel Kecskemétre érkeztek, a hol első dolguk volt a 8 öles feketesárga lobogót a templom tornyáról lehajitani. Innét Kőrösre portyázván az osztrák élelem-szállitò vonatot 2100 részlet szénával elfogták. A kórházban hátramaradt katonák összes hadifelszerelését magukkal vitték.

A középtiszánál egyesült magyar seregek márcziusban döntő csapásra készültek az osztrák seregek ellen s a hadjárat megnyitásául Szolnok elfoglalása szolgált. Április elején az osztrák sereg a Galga völgyén, Mácsától Jászfényszaruig erős állásba várta a magyar sereget, melynek egyik része a Gyöngyös hatvani uton ment előre, a többi osztályok Jászberénynek kerülve ott egyesültek s a Zagyva és Tarna folyókon átkelve az ellenség oldalába jutottak, szemközt Hatvannal. Ápril 2-án Gáspár hadosztálya Schlik osztrák tábornokot kiverte Hatvanból, minek következtében az egész Jászság az osztrák ostrom állapot alól felszabadult. A magyar seregek egyrésze Aulich alatt Monostoron és Fényszarun foglalt állást, másrésze Klapka alatt Nagykátán át T.-Bicske-felé haladt, a holJellasich hadosztálya állott. A t.-bicskei csatakezdetét Kléger József volt Lehel-huszár százados — jelenleg szolnoki kir. trvsz. biró, a Ferencz József rend lovagja — következőleg irja le :

„Ápril 3-án Jász-Árokszállástól — a hatvani csata után, — Klapka hadserege — melyben kezdettől a *végig* szolgáltam, — Jász-Berényben vonult, honnét éjfél után indultunk Nagy-Káta T.-Bicske felé mi közben egy kém L. J, kit személyesen ismertem, Tápió Bicskéről megfordulva jelentette, hogy ott ellenség nincs. E jelentés következtében Klapka seregének zöme Nagy-Kátának T.-Bicske felőli oldalán maradva, egy erős csapat T.-Bicske felé indult. Ezen csapattal voltam én is.

A N.-Káta T.-Bicske útvonalon mintegy 1000 ölre nagy fákkal szegélyezett széles ut vezetett, melynek jobb s a Tápió patak bal oldalán, a Tápió által képezett mocsáros helyen az ugynevezett Fekete erdő és a Tápión mint egy 2 öl széles fa hid mellett egy csősz ház volt. Az erős előcsapat a csőszháznál — tehát a Tápió baloldalán maradt, én pedig parancsot kaptam szakaszommal T.-Bicskére vonulni s azon tul a magaslatokra előőrsöket helyezni.

Az ut a Tápió pataktól Bicske felé mintegy 1000 lépésre szélhordta homok talaju sik legelőn, — ezután egy buczkás, nyárfa erdőségen — 1000 lépés szélességű, — vezetett keresztül. A sikságon valami erdőszélen ellenség nem volt, bevonultam tehát szakaszommal az erdőségbe, melynek mintegy közepén huzodtam, s Bicskének kis részlete már látható volt, midőn az ut baloldaláról, pár száz lépésről az erdőből erős puska tüzelés üdvözölt, s elővéd huszárjaim vissza vágtatva jelentették, hogy tőlünk balra, az erdőben két zászlóalj ellenség huzódik, s Bicskéből a lovasság és ágyúk most bontakoznak minden irányban, miről jelentést küldve, vissza vágtattunk a puska golyók süvöltése közben az erdő szélére s csatár lánczba oszolva vártuk a parancsot.

Csakhamar vágtattak a 14. számu Lehel huszárok, Bobory őrnagy. Csomortányi Lajos és Szépes Imre századosokkal (az én szakaszommal együtt 2 század, utánuk 2 drb 12 fontos ágyu, ezek után honvéd gyalogság) Schulz Bódog (ki Klapka táborában Abd el Kadernek is neveztetett és Bátori jelzőt érdemelt) őrnagygyal, a két ágyu közel az erdő széléhez felállitatott, a gyalogság és huszárság szét osztatott s kezdetett a csata, de alig tettek ágyuink pár lövést — miközben a pár száz lépésre levő erdő szélből irányitott puska lövések, különösen tüzér lovainkban érzékeny veszteséget okoztak, s gyalogságunk is a tulnyomó erő által vissza vettetett, — midőn parancsot kaptunk a Tápió baloldalára vissza vonulni, az egyetlen szük hidon keresztül.

Fájdalom, mint minden hátrálás, ez is érzékeny veszteségekkel járt, mert két ágyúnk a lapályos területen, az elázott tavaszi homokba annyira besüppedt, hogy daczára a puska tüz közepett leszállott huszárok és honvéd gyalogok erölködésének, nem lehetett őket kimozditani s igy az ellenség kezébe kerültek, más oldalról pedig honvédeink nem ösmerve a Tápió ingoványát, a csekélynek látszó vizen akarva keresztül hatolni, részben oda

veszték. Még szerencse volt, hogy a szük hidnál történt torlódás közben, arra egy ágyu golyó sem esett.

Ez időközben Klapka hadseregének zöme segitségünkre jött s állást foglaltunk a Tápió balparján. A század, melyhez tartoztam egy üteg 6 fontossal, délnek vonult a hidtól s onnét lőtte az ellenséget, kiknek csapatai szemünk láttára e közben is érkeztek T.-Farmos és Szele felől — mert midőn a kém éjfélkor Bicskéről eljött ott csakugyan nem volt ellenség, hanem azután érkeztek oda, — kiknek eleje a gyalogság közül át jött a Tápió hidján, elfoglalta a csősz házat és terjeszkedett a fekete erdőbe, hol már Klapka hadseregével csatáztak, midőn Damjanich hősei jöttek, zene és dal között kiszórták a csőszház és fekete erdőből a cserepárokat, átvonultak a hidon és Klapka hadtestének közremüködésével megverték Jellasich hős seregét.

Az elhagyott két darab 12 fontos ágyut a megfeneklett helyzetben találták a mieink és ezután történt a nevezetes Sebők—Ridesel párbaj előbbinek győzelmével, miközben a csata egész vonalon kifejlődött.

A derékcsata részleteiről azonban nem irhatok, mivel midőn II-ik állásunkból támadásba a Tápió hidján átvonulni indultunk, egy ágyu golyó lovam elé csapott, az nem fogadta hideg vérrel a porzó homokot, hanem felágaskodván hanyatt vágta magát, miközben kissé mellemre esett s ő felugorva elvágtatott a megszokott csapathoz, én pedig a homokon maradtam, mig hü lovászom felkeresett, eszméletre hozott és a csősz házhoz vitt honnét csak 5 óra után mehettem enyéimhez.“

Az ápril elején a Jászság közelében vivott véres harczok honvédeink közül is sok véráldozatot követeltek. Ezernyi volt a sebesültek száma, kik sürgős elhelyezésre és gondos ápolásra szorultak. E téren hervadhatlan érdemeket szereztek Jászberény lelkes honleányai. A tápió-bicskei és isaszeghi csataterekről 700 sebesült honvéd helyeztetett el Jászberényben. A város felszerelte a kórházakat, a nők pedig, hogy honleányi irgalmas tevékenységök annál rendszeresebb lehessen, megalakitották a Jásznőegyletet. A betegápolás fáradalmait felosztották maguk között, kinek-kinek kijelölvén munkakörét s hogy kellő pénzalapot teremtsenek, tombolát rögtönöztek, melyben egymással versenyezve a szebbnél-szebb értékes nyereménytárgyakat halmozták fel, ugy hogy nehány nap alatt 1000 forint állott a kórház rendelkezésére. A végeredmény pedig büszkévé tehetett minden jászberényi honleányt; a gondos ápolás a sok sebesült számát nehány hét alatt 50-re apasztotta, visszaadva a hazának sok száz vitéz mentő kart!

Egyik-másik honleány még a nevét is elhallgatta adománya mellől, a mint az alábbi nyilvános köszönetből látható:

„Jászberényből egy nemeslelkü hazafi lelkes neje, ki jótéteménye öntudatával megelégedve, nevét a közönséggel nem akarja tudatni, következő ajándékokat tett le a haza oltárára: 31 inget, 31 lábravalót, 26 nyakravalót, 1 lepedőt, 1 szalmazsákot, 1 párnahajat, 1 törülközőt, továbbá tépést, sebkötőket, lepedőnek és szalmazsáknak való vásznat. Fogadja e nemes érzelmü nő e szép tettéért a kormány legszivesebb köszönetét. Debreczen, ápril 6. 1849. *Mészáros Lázár* s. k. hadügyminiszter." (Közlöny 1849. 74, sz.)

Innen tul a magyar seregek győzelemről-győzelemre haladtak. Ápril 4., 5. és 6-án T.-Bicskénél, Isaszeghnél, Gödöllőnél tönkre verték Windischgrätz hadait, majd ápril 10-én Damjanich kiverte Váczról Götz seregét. E vesztett csaták következtében Windischgrätz herczeg elmozdittatott s a fővezérlettel Welden bizatott meg, ki az osztrák sereggel april 24-én Bpestről kivonult Budavár védelmét Hentzire bizván.

E harczok alatt a mieink ismét dicséretet arattak.

Klapkának Komáromban ápril 30-ról kelt napiparancsa szerint Kökényessy Szaniszló, a 65. z. a. őrnagya a tápió-bicskei és isaszeghi csatákban tanusitott vitézségeért alezredessé neveztetett ki s a III. oszt. vitézségi érdemrenddel jutalmaztatott.

Görgey az ápril 10-iki váczi csatáról szóló jelentésében dicsérőleg emliti a 65. zászlóaljat.

Sólyom Péter közvitéz a kunsági lovasoknál az ápril 10-iki váczi ütközetben tanusitott vitézségeért altiszt lett s a III. oszt. vitézségi érdemrendet kapta.

Asbóth ezredes a főseregnek a főváros felé előhaladtával a központi tartalékhadtest egyik osztályával a kun lovassággal a szolnoki vasutvonalon előnyomult s ápril 11-én a Rákos mezején csatát vivott, melyben a kun lovasok hathatósan vettek részt s az ellenséget (4000 ember 24 ágyuval) egész a kőbányai szőllőkig kergette. A kun lovasok két rakéta stácziót foglaltak el, melynek legénységét levágták. Dicsérőleg emliti a haditudósitás Sólyom Péter tizedest a kun-lovasságtól.

Az itt emlitett kun lovasok azon szabadcsapatbeliek voltak, kiket a Nagykunság több izben teljesen felszerelt, de a folytonos tábori élet alatt — a mint az honvédeinknél nem egy izben történt — teljesen lerongyolódtak. Eleinte portyázásra használták őket, azonban annyira harczra termetteknek bizonyultak, hogy a rendes sereghez osztották be s mint ilyenek a rákosi ütközetben részt is vettek. Hogy milyen terhes, emberi erőt csak-

nem meghaladó szolgálatot tettek ezen önkéntes csapatok, arra némi világot vet Pálinkás őrnagynak a hadügyminiszterhez küldött alábbi jelentése:

„Eger, vecsési tábor ápril 20. 1849. Felszólittatván márczius utolján a miniszterium által, hogy adnám be ruhaszükségletét a február közepén alakult nagykun szabad lovascsapatnak, azóta szüntelen marsba, szüntelen szolgálatba valék csapatommal; végkép lerongyollott az egész század öltözéke, melynek következtében embereim egy része elbetegesedett, más része a szolgálattételtől elkedvetlenedett;* melyért kénytelen valék, minthogy különben is tudom, öltönykellék nincs készen a miniszterium rendelkezése alatt — intézkedést tenni Czegléd, Kőrös, Kecskeméten, hogy a Kun csapatoknak szükségei kielégittessenek. Hogy ezt mielőbb megérdemlik, azt a Rákoson kiállott két csatábani részvételök bizonyitja, mert ők mint szabadcsapatbeliek erre nem is köteleztethetnek. *Pálinkás* s. k. őrnagy."

d) A jász tisztviselők honárulás vádja alatt.

A Jászkunság felszabadulván az osztrák seregek uralma alól, a hármas kerületek közigazgatása ismét rendes medrébe térhetett s igy a kerületi közgyülés ápril 7-én — több heti szünetelés után — Jászberényben megnyilt. Hivatalosan a honvédelmi bizottmánynak több rendelete — melyek az osztrák ostromállapot miatt elkésve s többnyire idejöket mulva terjesztettek elő — volt napirendre tüzve, de a bizottsági tagokat leginkább a meghódolási esetek foglalkoztatták. Szentkirályi elpártolása, Linzbauer jászsági főorvos árulása köztudomású tények voltak. Ezek fölött a felingerült kedélyek napirendre térhettek. De másként állott ama tisztviselők ügye, kiknek nevében Pethes és Hegedüs Pesten járt Babarczynál. Ezeket hirlapokban vádolták, hogy Pesten meghódoltak s idehaza is szemökre lobbantották, hogy hütlenekké váltak a magyar alkotmányhoz. A vádlottak nem védekezhettek egyébbel, mint ama jelentéssel, melylyel megbízóiknak a pesti útról beszámoltak. A szerfölött kinos ügy az ápril 23-iki közgyülésen tárgyaltatott, melyen Mocsy Ferencz jászkiséri bizottsági tag az illető tisztviselőket nyiltan hazaárulással vádolta. Részletesen előadta, hogy az ellenségnek meghódoltak, annak hirdetményeit terjesztették, heti tudósitást kivántak, parancsait teljesiteni rendelték, élelmezéssel ellátták s mindezen vádak folytán

* Ugyanúgy, mint Görgey irta 1848. november havában a parendorfi táborból. l. 60. oldal.

inditványozza, hogy a Jászságban lakó tisztviselők hivatalaiktól függesztessenek fel s a mi kárt az élelmezési szállitással a közönségnek okoztak, azt saját vagyonukból téritsék meg.

Hegedüs Zsigmond aljegyző akkor előadván a tényállást,* miután szerinte a kiküldöttek sem önmaguk, sem a jászkerületek, sem az összes kerület nevében nem hódoltak, sem őket, annyival kevésbé az őket felküldő tisztikart az ellenséggeli czimborálás és annak hódolás vádjával terhelni annyival kevésbé lehet, mivel ezen eljárásról később a honvédelmi bizottmány elnöke Kossuth Lajos jegyzőkönyvet s tudósitást szerkesztetni s amazt a vádlott tisztikarral aláiratni rendelvén, az iratok megolvasása s a körülmények megfontolása után odanyilatkozott, hogy a tisztviselők többet tevének, mint a mi szoros kötelességök volt s eljárásukért inkább dicséretet mint gyanusitást érdemelnek, egyedül Pethes Mihály jászkapitány függesztetvén fel általa hivatalától azért, mert Babarczy Antal kir. biztos rendeleteit köröztette, azok teljesitését elrendelte s a császári katonaság részére terményeket szolgáltatott ki; mint egyébiránt már azelőtt Kisér, Ladány és Szt-György községek a Szolnokon tanyázó császári katonaság részére szinte fuvaroztak. Ezen nyilatkozat után a közgyülés nehány tagja a vádul felhozott hódolat meg nem töréntét be nem bizonyitottnak állitván s a vádlott tisztviselők addigi felfüggesztését, mig a vád alól magukat ki nem tisztitják, követelvén, Hegedüs Zsigmond aljegyző s utána minden vád alá vett tisztviselők oda nyilatkoztak, hogy hivatalaikat ily méltatlan s be nem próbált vád miatt folytatni nem akarják s valósággal le is mondottak s egyuttal vádló képviselőt komolyan felhivták, hogy vádjait részletesen s egyéniségeket, tényeket soroljon fel, mire Mocsy kifejtvén, hogy az állitólagos hódolaton kivül Babarczy Antal kir. biztos rendeleteinek köröztetését, heti tudósitás tétel elrendelését, a bankjegyek megsemmisitése s egyébb parancsok közhirré tételét, s termesztményi kiszolgáltatásokat tekinti továbbá is vádja alapjául; inditványát oda módositá, hogy a tisztviselők ne függesztessenek ugyan fel hivatalaiktól, hanem hagyassék meg nekiek büntetés terhe alatt ezen vádaktóli magok megigazitása, mely inditványra a közgyülés több tagjai által felhozatván, hogy miután mind a magyar kormány, mind Babarczy kir. biztos által a Jászkunkerületekben az egyes kerületbeni teendők a kapitányi hiva-

* l. 79. oldal.

talra ruháztattak s a több tisztviselők befolyása ez által megsemmisittetett s miután minden rendeletek a kapitányi hivatalhoz érkeztek s ez által teljesittettek s miután a többi tisztviselők a rendeletek végrehajtásában tettleges részt nem vettek sőt egy részük hivatalos állásánál fogva a végrehajtásban részt sem vehetett s miután végre jászkapitány Pethes Mihály köztudomásra éppen a felhozott okoknál fogva fogatott el és vétetett vizsgálat alá — ezen tárgy eléggé megvitattatván s a honv. biz. elnöke Kossuth Lajos meghagyása nyomán kelt jegyzőkönyv és tudósitás felolvastatván s kérdésül tüzetvén, valljon a felhozott vádak olyanoknak tekintethetnek-e, hogy a már hivatalaikról a vitatkozás közben lemondott tisztviselők lemondása elfogadtassék? a közgyülès tetetemes nagy többsége a tisztviselők irányában felhozott vádakat bebizonyitottaknak nem vévén a vádlott tisztviselők hivatalaikróli lemondását el nem fogadta s őket hivatalaik további folytatására utasitja.

e.) A Kiskunság a bácskai táborban. — Szabad lovas csapatok. —

A kormány 1848 végén és 1849-ben a rendes csapatokat s igy a délvidéki sereg nagy részét a főváros felé rendelvén, a Bácskában maradt haderő a folyton szaporodó rácz felkelőkkel szemben gyengének bizonyult. Kossuth ennélfogva a kiskun népfelkelés szervezésére Balajthy Vendel kiskun kapitányt kormánybiztossá nevezte ki s a táborozás költségeire januárban 30000 frtot küldött. A kiskun alsó községek — Félegyháza, Halas, Majsa és Dorozsma — kiválóan hazafias mozgalmainak Balajthy volt az éltető lelke. Januárban szabad lovas csapatot alakitott, mely másfél századból állott s Szabadkára ment Gál ezredes parancsnoksága alá. Midőn a szerbek Zombort február 2-án háromfelől támadták, Halas több száz főnyi segély csapatokat küldött; de a rendezetlen magyar hadaknak Szabadkáig kellett visszavonulniok s a szerbek márczius 4-én már Szabadka alatt állottak, Gr. Battyány Kázmér, a délvidékre kinevezett kormánybiztos felhivására a Kiskunság 18—30 év közti férfinépe Szabadkára sietett s a csapatokkal egyesülve a szerbeket márczius 5-én megverték. Ez idő tájt vette át Perczel a fővezérletet, a ki ápril 3-án véres tusa után Szt. Tamást, a szerbek főfészkét, 7-én pedig a római sánczokat elfoglalta. A kiskun lovas csapat a Szabadkára gyült haderővel márczius elején Verbász alá vonult s

a csatornán tul tábort ütött, honnét 1 napi pihenés után Pétervárad és Ujvidék felszabaditására indult s az összeköttetést a mieinkkel helyre is állitotta. Márczius végén visszatértek Verbász felé s midőn a verbászi hidfőhöz értek, Kula és Szenttamás felől azon hadtest előcsapatát, melybe a kiskun lovasok be voltak osztva, a ráczok két felől támadták meg, azonban csakhamar megfutamodtak s a kiskun szabad csapat Mihálovics őrnagy vezénylete alatt utánuk nyomult, Kulára berontott s számos ráczot levágott. Ápril 1-jén Kuláról ismét Verbász alá vonultak, 3-án pedig Szenttamás ellen indultak, a kun lovasok közül a dorozsmai félszázad a verbászi táborhely őrzésére visszamaradt. Szenttamás bevétele után a szabad csapat Becsére vonult, s a ráczokat a Tiszán átűzve Kiskéren pihenőt tartott. A Despot Szt. Ivánon tanyázó ráczok az előőrsök közelébe lopódzva, közülök kettőt, Bárány András és Nyilas Jánost Félegyházáról elfogták. A riadóra a csapat azonnal körülfogta a helységet s a két kunlovast még élve kiszabaditotta. Kamenicz bevétele után a lovascsapat fél százada az ott elfoglalt 8 ágyut Szabadkára kisérte, a csapat többi része a mozgó nemzetőrökkel s egyéb rendes csapatokkal a kátyi erdőt támadták meg, de érzékeny vereséget szenvedtek. Ezen ütközetben esett el Bibó Károly; Szekér József pedig megsebesült, s lovának kantárját keresztül lőtték. A szabad csapat egy izben — Villovánál — éjjeli rohamra is vezényeltetett, mely alkalommal csupán 3 ló sebesült meg. Egyáltalán igen hosszas szolgálatot tettek mindvégig.

f) A függetlenségi nyilatkozat kihirdetése.

A magyar seregek győzelmeinek hatása alatt s feleletül az osztrák kormány 1849 márczius 4-én proclamált összbirodalmi alkotmányára, melyben Magyarország alkotmányának eltörlése mellett az összbirodalomba bekebeleztetik, a debreczeni országgyülés április 14-én Magyarországot független államnak mondotta ki s a Habsburg házat trónvesztettnek nyilvánitotta. Kossuth a függetlenségi nyilatkozatot az összes kormánybiztosoknak megküldötte oly körirattal, hogy azt a községekben ünnepélyesen kihirdessék s meghagyta, hogy „minden czimeket, felirásokat, jeleket és bármi egyebet, a mi a számüzött dinasztiával összeköttetésben van, minden közhivatalos és nyilvános helyeken eltörlendő és távolitand, hogy a nép külsőkép is mindenben lássa, miként zsarnokaitól és véres jármától megszabadult.“ E rendelet következtében a

községházak tanácstermeiben felfüggesztett Habsburg arczképek néhol az ablakon hajittattak ki a künn összegyült néptömeg közé, amely azokat összetaposta; Karczagon pedig a főtéren álló márványból készült nádor emlékoszlop darabokra zuzatott. (E rombolások miatt a lakosság az osztrák önkényuralom részéről 1850-ben sok zaklatásnak volt kitéve, Karczag város köteleztetett, hogy az emlékoszlopot saját költségén állittassa föl.) A függetlenségi nyilatkozat a jászkunkerületek ápril 26-án tartott közgyülésében ezernyi nép jelenlétében és üdvrivalgása közben kihirdettetvén, következő felirat küldetett Kossuthhoz, ki a függetlenségi nyilatkozat után a magyar állam kormányzò elnökévé választatott:

5784/K. Jászkun kerületek közönsége.

Magyarország kormányzó elnökének!

Tudósitjuk Önt, hogy a magyar nemzet függetlenségi nyilatkozatát mai napon tartott közgyülésünkben ünnepélyesen kihirdettük.

Mi, kik a nemzettel közös szenvedésünk mellett másfél századnál tovább nyögtünk a Habsburgok önkényének reánk nehezedett vasigája alatt.

Mi, kik őseink által vérrel szerzett szabadságunktól önkényesen megfosztva, a nemzet akaratának daczára a Habsburgok által idegen rendnek árukként eladattunk, hogy polgári életünk árán a Habsburgok hatalma a nemzetnek rabbilincset vásárolhasson.

Mi, kik az anyagi szolgaságot érczczel és vérrel megváltva, a Habsburgok királyi szava által biztositott szellemi szabadságot évszázadig keserüen nélkülöztük, kiknek ezen irott malasztokérti minden feljajdulása a Habsburgok palotájából csak néma szenvedést hozott vissza.

Mi, kik a dus ország kellő közepén, épen mert tisztán magyarok, épen mert a szabadságra legfogékonyabbak, épen mert a zsarnokságot ostorozni legkészebbek valánk, az elnyomatás minden rendszerén keservesen keresztül vonattatánk.

Mi, kik a dinasztia dicsőségére és hatalmára legjobbjaink vérét s szegény népünk filléreit oly gyakran áldozni kényszerülénk.

Mi 180.000 jászkun nevében hála ünnepet szenteltünk a magyarok istenének.

Nagyszerű volt a nemzet elhatározása, nagyszerűbbek lesznek annak következményei.

A népek istene nem hagyhatja el a benne hivő népnek igazságos szent ügyét.

De Isten itélete a nemzet jellemében nyilatkozik.

A magyar nemzetnek meg kell oltalmazni a függetlenségét:

Mi jászkunok elválaszhatlanul keblünkbe zártuk a függetlenséget és ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk Ön előtt, kormányzó úr! hogy szivünk utolsó csepp vérét is védelmére szántuk el.

Függetlenség nélkül életet ismerni nem fogunk, mert meg vagyunk győződve, hogy annak diadalmaskodni kell az önkény minden ördögein; mert meg vagyunk győződve, hogy ellenkező esetben az csak a magyar nemzet sirjában temethetnék el.

A mult évben megajánlott 200,000 újonczbóli egész illetményünk, már forgatja fegyverét a Habsburgok zsoldosai szolgavérében, és már újolag százanként sereglenek hő keblű ifjaink a függetlenség szent zászlaja alá, és seregleni fognak mind addig, mig a nemzet ügyének hűséges karokra szüksége leend.

Vegye Ön kormányzó elnök úr válaszul a magyar nemzet függetlenségi nyilatkozatára, hogy a jászkun név annak védelmére annyi kart kész előállitani, mennyit a nemzet kivánni fog.

Éljen a szabad magyar haza! Éljen a függetlenség!

Jászberény, április 26. 1849.

*Jászkun kerületek közönsége.**

Kun-Szent-Miklóson a függetlenség kimondásának örömére ápril 29-én népünnepély rendeztetett. E községben a függetlenségi eszme egyik lelkes bajnoka Fördős Lajos ref. lelkész volt, a ki a főtéren összesereglett népnek gyönyörű szónoklatban magyarázta az esemény jelentőségét. Fördős 1847-ben került Kisujszállásról K.-Szt-Miklósra. Az osztrák rémuralom őt is, mint tántorithatlan hazafit halálra kereste, de kézre keriteni nem tudván, a censura tehetetlen dühében az „Ajtatos Hölgy“ czimű imakönyvéből, melyet Fördős kisujszállási lelkész korában Szivós Mihálylyal együtt szerkesztett, a *magyar* hazáért való imákat rendőrileg kitörültette.

g) Budavár bevétele. — Ujabb adakozások. — Népfelkelés az orosz-osztrák hadak ellen. — A végső harczok junius és juliusban. — A nagykun népfölkelők a szentágotai táborban. — Korponai segélyt kérő levelei.

A magyar fegyverek győzelmeinek koronáját képezte Budavár visszavétele május 21-én, mely alkalommal a mieink közül Farkas János és Ficzek János Schwarczenberg ezredbeli századosok voltak azok közt, kik a sánczokat elsőkként megmászták. Ugyancsak a Schwarczenbergek közt volt Tarnai Flór százados, ki részt vett a bécsi kapu elleni rohamoszlopban s ott tanusitott vitézségeért a III. oszt. katonai érdemjelt nyerte.

Ez időtájt ujra megindultak a hazafias adakozások, részint a Budavár ostrománál sebesültek javára, részint egyéb hadi czélokra. K.-Szt-Miklósi főbiró Budavár ostrománál megsebesült honvédek részére 95 frt 29 krt küldött a kormánynak, mely összeg-

* A közgyülési jegyzőkönyv erre vonatkozó lapjai Haynau rendeletére kivágattak; a kivágás helye tisztán látható.

hez a közetkezők járultak: Kerek József 20 kr., ifj. Horváth József 1 frt 9 kr., Tótfalusi József 5 frt, Hajdu Imre 12 frt, Virág testvérek 28 frt, Védegyleti pénzmaradék 10 frt, Durmáth Pál 16 frt, Lesich Mátyás 5 frt, Tóth Ferencz 10 frt, Burján János 2 frt, Szőke Gábor 2 frt, Kelemen Gergely 4 frt.

Ugyan e czélra több halasi polgár 25 frtot küldött, melyhez járult: halasi takács-czéh 8 frt, Segesváry Ferencz 2 frt, Gyárfás István 2 frt, Kurka József 1 frt, ifj. Szuper József 1 frt, Szentpéteri Imre 40 kr., Vass András 25 kr., Biró Áron 2 frt, Paksi Károly 25 kr. Ugyancsak Halas város Sziládi Laszló halasi ref. lelkész felhivására az ujonczok fölszerelésére következő adományt tette le a haza oltárára Sziládi lelkész évenként 20 frt, a többi polgárság összesen 355 frt 48 és fél lat ezüst, 10 tallér, 4 arany, 23 ing, 28 gatya 41 törülköző, 15 lepedő, 5 vánkos, 15 rőf vászon, tépés és sebkötők.

A sok hősök vére árán szerzett győzedelmeknek a nemzet — fájdalom — nem sokáik örvendhetett. Ausztria nyakunkra hozta a 200,000-nyi orosz hadakat, melyek junius 18-án vonultak a duklai hágón át Sáros megyébe; az osztrák hadak fővezérletét pedig Haynau vette át.

Megkezdődött hát a magyar nemzet élet halál harcza.

Kossuth általános népfelkelést, keresztes hadjáratot rendelt.

E harczokban a Jászkunság csaknem minden fegyverfogható népessége részt vett. Ápril 8-től május 15-ig 700 ujonczot küldött a rendes hadsereghez.

A juniusban és julius elején vivott harczokban a mieink közül nyilvános dicséretet nyertek:

Molnár Mihály 65. z. a. beli hadnagy — midőn a Szt-Márton melletti harczban a kozákok két osztálya a magyar gyalogcsapatot üldözte — azon elszánt vitézségeért, melylyel az ellenséges csapatok előtt és között egy reábizott rendeletet illető helyére jókor elszállitá, soronkivül főhadnagygyá neveztetett ki. (Közlöny 148. sz.) Görgey serege Ó-Szőnyt jul. 2-án szuronyrohammal foglalván el, ez alkalomból Kökényessy alezredes a 65. z. a. élén tanusitott vitézségeért megdicsértetett. Sucsics Lajos hadnagy a Lehelhuszároknál, ki már mint önkéntes nemzetőri tüzér az alvidéki táborban kifejtett bátor és vitéz tetteiért dicséretet nyert, a komáromi ütközetben is dicsérőleg emlittetik.

A szőnyi ütközetben lelte hősi halálát Kis János Jász-Berényből, Ugyanott esett el Hetényi Barna J.-Kisérről, szivarra gyujtás közben ágyugolyó vitte el fejét.

Junius végén és julius elején a harcztér szinhelye már a Nagykunság közelébe esett. Az orosz sereg ugyanis junius 28-án Tokajhoz ért és Debreczent fenyegette, minek következtében a Nagykunságba rendelet érkezett, melynek értelmében az összes férfinép tartsa magát készen, hogy a megérkezendő első parancsszóra a Szt-Ágotai táborba gyülekezzék. A tábor parancsnokául Korponay János ezredes neveztetett ki. Cseodajeff orosz tábornok julius 3-án a Tokajnál táborozó muszka fősereg előhadával kardcsapás nélkül bevonult Debreczenbe és csekély 4,000-nyi hadával tömérdek élelmi szert sarcolván, a város főbb épületeire fekete-sárga zászlókat és kétfejű sasokat aggatva, a tehetetlen várost formaszerint meghódoltatta. Korponay ekkor futárokat küldött a nagykun városokhoz, hogy azonnal szálljanak táborba. Julius 5-én hajnalban megkondultak a vészharangok s a nagykun nép ezrével gyülekezett Szt-Ágotán. Túrkeviből 1117 fő állott ki 6 században.

Az 1. század századosa volt Hajdu Imre ügyvéd
2. „ „ „ Kiss Lajos tanácsnok
3. „ „ „ Kiss István ügyvéd
4. „ „ „ Bátakeszy József jegyző
5. „ „ „ Katona Sándor főjegyző
6. „ „ „ Vincze Ignácz.

A Debreczenbe vonult orosz sereg értesülvén a magyar lakosság nagy arányu felkeléséről és Debreczen vidékén való gyülekezetéről, nehogy a főseregtől elvágassék julius 6-án sietve kivonult Debreczenből és Tokaj felé visszahuzódott. Korponaynak nem lévén elegendő lovassága az ellen üldözésére, a Kiskunságtól kért segitséget az alábbi rendelettel:

„NYILT RENDELET:

Melynek erejénél fogva mint a kormány által kinevezett népfelkelési főparancsnok, meghagyom és parancsolom Kiskunság vitéz népfelkelésének, miszerint 24 óra lefolyása alatt, jelen rendeletem vételétől kezdve, az összes lovasságot lóra ültesse és azonnal fegyverre kelve és hazáját, gyermekeit, feleségeik és leányaik becsületét utolsó csepp vérig védeni kész Nagykun fegyverbe kelt vitéz népének segitségére siessen a szent ágotai táborba, még pedig akkép, hogy legalább 500 jó lovas állittassék ki, különben Kiskunság hatóságát teszem a legszigorubb felelősség terhe alatt felelőssé,

Meghagyom továbbá a Kiskun nemzetnek, miszerint összes gyalog népfelkelését akkép tartsa helységenkint készen, hogy az első parancsra tömegestől 24 óra alatt Nagykun-Szt.-Mártonba segitségünkre megjelenhessen.

Kelt a Szt.-Ágotai Kun táborban, julius hó 7-én 1849. Zádori főhadi szállásomon.

A haza és kormány nevében
KORPONAY s. k. ezredes.“

A kerületek K.-Szt.-Miklóson jul. 11-én tartott közgyülésből válaszolják, hogy a Kiskun kerület némely községei a szt.-ágotai tábortól 24 mtfdre feküsznek, e miatt a népfelkelést odainditani lehetetlen; de ha a szomszéd vidéken népfelkelésre lesz szükség, valamint a Nagykunság ez idő szerint táboroz, a jászságból pedig 8000 főnyi népfelkelés indittatott Hatvan felé, a kiskunság sem fog késni a haza iránti kötelességét tettleg teljesiteni.

h) A nagykunok bevonulnak Debreczenbe. — Korponay utolsó segélyt kérő levele. — A debreczeni csata.

Debreczent a miatt, hogy csekély orosz haderőnek legkisebb ellenállás nélkül megadta magát, kemény támadások érték. Igy a Közlöny 148 számában következő sorok olvashatók:

„Szentágotai kuntábor, jul. 9-én.

Az oroszoknak Debreczenbe történt bevonulásáról a magokat épen nem hősiesen viselt civiseken elkövetett zsarolásról s harmadnapra történt rögtöni kivonulásáról debreczeni levelezője eddig bizonyosan tudósitandotta Önt, de hogy kinek köszönheti Debreczen s illetőleg az egész vidék, hogy a nagy hűhóval jött muszka, a már megrémült Nagy-Várad felé nem nyomult, sőt Debreczenből is és pedig a legnagyobb sietséggel, — s ijedségtanusitó zavarral takarodott ki, arról a hős debreczeniek aligha álmodnak. „Katonai erő nélkül hagytanak!“ ily phrasissal takargatják szégyenletes viseletöket, „mit tehet a magára hagyott nép, rendes katonaság és fegyver nélkül? . . . . Nézzetek nagykunsági szomszédaitokra, s piruljatok.

A lelkes kun nép ezerenkint táborba szállott és erélyes vezérök Korponai ezredes ügyes demonstrátió és czélszerű intézkedéseinek köszönheti, hogy az orosz had rémülten visszahúzódott. Táborunk egy része ma Debreczen felé indul, ott főhadi szállását veendi és Simonffi őrnagy vezérlete alatt álló bihari néptáborral egyesülendő.

Molnár ezredes hadelnöki osztályfőnök hivatalosan jelenti: „A kun magyar népfelkelés vezére Korponai ezredes a kun felkelő népsereg egy részével 11-én délelőtti 9 órakor Debreczenbe vonult. A debreczeni nép viharos lelkesedéssel fogadta a szabadságért felkelt testvéreit; — a fekete sárga zászlók a városházáról azonnal letépettek, a kétfejű sasok leszaggattattak és összetörettek, helyökbe nemzeti zászló s czimer tűzetvén ki. Erre a két főtemplomban ünnepies isteni szolgálat tartatott, — melyen a város lakosságának nagy része megjelent. Délután népgyűlést tartván fenntnevezett ezredes, a debreczeniek hazafiui lelkesedés-

sel mindnyájan fejenként legelső parancsra felkelni ajánlkozának. Még ugyanazon estve, Knezich tábornok seregével egyesülvén, munkálkodásait a Tokajnál kaczérkodó muszka rablócsorda ellen megkezdé. A hajdu városok felkelési gyűlhelyéül Nánás város van határozva, hol ott is már tekintélyes néperő gyült eddigelé össze.“

Az orosz sereg azonban a magyar népfelkelők minden lelkesedése daczára mind előbbre nyomult s 25-én már T.-Füerednél állott. Innét küldötte Korponai utolsó segélyt kérő levelét a Jászkunkerületekhez:

A felkelt nép fővezérétől. T.-Füred, julius 26-án r. 4 órakor.
N.-Kunság hatóságának Karczagon.

Húzzák meg Önök azonnal a vészharangot, kihirdetem ezennel a tömeges népfelkelést. Én tegnap a muszkának nagy erejét visszavertem, de ma egész erejével van dolgom; ha nem tarthatom magam, akkor az egész népet vezérlem a haza felszabaditására. Isten áldja meg Önöket. Görgey Tokajnál van 55,000 ezer emberrel, kivel ha egyesülhetek, úgy biztosithatom Önöket, hogy az ellenséget tönkre fogjuk verni. Nagykunságiak Madarasra jönnek össze, helyettes parancsnokom Kálmán őrnagy, a hátráló vonal Szolnok és Czibakháza. *Korponay s. k.* őrnagy.

Az oroszok julius 27-én elfoglalták a t.-füredi hidat s Debreczenbe felé nyomultak, Görgey pedig ugyanakkor Tokaj felől indult a Nyirség felé, oldalvédül Nagy Sándor tábornokot küldvén az I. hadtesttel a debreczeni úton. Nagy Sándor augusztus 1-én Hadházon táborba szállván hirűl veszi, hogy Ujváros mellett 15,000 orosz tanyáz, miről Görgeyt értesitvén, ettől parancs érkezik, hogy az oroszt verje vissza. A magyar sereg vezére hadrendbe állitván 8,000 főnyi seregét, a Korponay parancsnoksága alatt álló népfelkelő csapatokat a debreczeni nagy erdőnél tartalékul helyezte el. E tartalék sereg állott 3,280 gyalogos 380 lovasból, nagyrészt nagykun népfelkelők, kiknek azonban csak egy harmada volt lőfegyverrel ellátva. Az orosz lovasság mindjárt a harcz kezdetén a nagy erdőből egyenest a tartalékseregre rontott s azt csak úgy futtában letiporta, minek következtében a magyar sereg jobbszárnyán óriási zürzavar keletkezett. Az oroszok e közben általános támadást intéztek a magyar középhad ellen, melyet a hadtest nem volt képes feltartóztatni s kénytelen volt óriási veszteséggel visszavonulni.

h) Budapest másodszor is ellenség kezébe jut. — A kormány Szegedre vonul. — Ujabb lovas csapatok felállitása. — A jász népfelkelés Hatvan alatt. — A jászkunkerületek közgyülése vándoruton. — Az utolsó közgyülés.

Julius hóban a magyar nemzet ügye jóformán veszve volt. Az orosz-osztrák seregek egyre közelebb jutottak az ország fővárosához s a magyar kormány másodszor is kénytelen volt odahagyni Budapestet. Az oroszok julius 9-én már Jászberénynél állottak, mire Kossuth 9 és 10-én Bpestről Czegléd-Szolnokon, K.-Szt.-Mártonon át Szegedre vonult, hova az országgyülés is követte. Budapestet julius 12-én Adlerberg orosz kapitány 2 szotnya kozákkal megszállotta s másnap Ramberg báró a 3. osztrák hadtesttel is bevonult. Midőn Kossuth K.-Szt.-Mártonon keresztül utazott, biztató szavakat intézett a Nagykunokhoz, kérve őket, hogy ne csüggedjenek. Nem is csüggedtek. A kerületek julius elején ujabb lovas csapatokat szerveztek a következő kivetési arányban:

Jberény . .	84	ember	79	ló
Árokszállás . .	41	„	47	„
Apáti . . .	33	„	37	„
Kisér . . .	22	„	19	„
Ladány . . .	25	„	22	„
A.-Szt.-György	17	„	26	„
Fénszaru . .	24	„	16	„
Jákóhalma . .	11	„	15	„
Dosa	12	„	10	„
Mihály-telek .	10	„	10	„
F.-Szt.-György	7	„	5	„
	286	„	286	„

Karczag . . .	69	ember	75	ló
Kisujszállás .	51	„	49	„
Turkevi . . .	47	„	52	„
Madaras . . .	43	„	38	„
K.-Szt.-Márton	43	„	37	„
Kunhegyes . .	33	„	35	„
	286	„	296	„

Halas . . .	57	ember	76	ló
Félegyháza .	84	„	49	„
K.-Szt.-Miklós .	25	„	58	„
Szabadszállás .	21	„	32	„
Fülöpszállás .	15	„	25	„
Laczháza . .	15	„	14	„
Majsa . . .	29	„	15	„
Dorosma . .	40	„	16	„
	286	„	286	„

Patay főkapitány bejelentvén Kossuthnak, hogy a lovascsapatok indulásra készen állanak, Kossuth következő levéllel válaszolt:

9266—K. Az ország kormányzója.

Patay József Jászkun kerületi főkapitány úrnak!

Folyó hó 9-én 60. szám alatt kelt levelére válaszoltatik, miszerint a szabad lovas csapatokat a népfelkelés igen alkalmas surrogatumának tekintve, annak felállitását nemcsak helyeslem, hanem ezennel el is rendelem. Általános rendeltetése ezen szabad csapatoknak lesz a tiszai vonalt őrizni, s czirkálásokkal az ellenséget nyugtalanitani s a Jászságtól és Tiszától minél messzebb tartani. Minek folytán főkapitány urat ezennel felszólitom, hogy elfogadtatott inditványának sikeresitését haladéktalanul és szokott erélyességével vegye eszközlésbe.

Perczel tábornok urhoz is mainap intézkedtem, hogy a kérdéses felállitandó lovas csapatoknak egy kis huszár csapattali egyesitése mellett egy ügyes tisztnek vezénylőül alkalmazásáról gondoskodjék.

Kelt Szegeden, 1849. julius 14. Az ország kormányzója:
Kossuth Lajos s. k.

A Jászság területén julius hóban folytak az utolsó harczok, melyek alatt a jásznép minden fegyverfogható embere táborba szállott, de a hevenyészett nagy tömeg a haza szomoru sorsán mit sem változtathatott.

Perczel julius közepén 24,000 ezer emberrel Nagy-Káta és Jászberény között állt Dembinszky és Desewffy tábornokokkal s julius 16-án a Hatvan vidékén Tura felé vonuló Tolstoj orosz serege ellen indult. E hadmüvelet támogatására a Jászságból 8,000 népfelkelő vonult ki. Perczel azonban a gyalogosok fegyvertelenebb részét Felső-Szt-Györgyön hagyta s csak a lovassággal indult julius 20-án Nagy-Kátáról Fénszaru felé. Turánál rendkivül heves lovassági ütközet fejlődött, de a magyar lovasságnak a csata folyamán érkezett túlnyomó orosz gyalogság elől vissza kellett vonulnia.

Julius végén a Jászkun kerületek már teljesen az osztrák seregek hatalmában voltak. Jászberényben julius 10-én tartatott az utolsó rendes közgyülés; azontúl a kerületek közgyülése az ellenséges invasio elől egyik helyről a másikra vándorolt. Julius 11-én Kun-Szt-Miklóson volt a közgyülés, hol még arról is kellett tanácskozni, hogy a kecskeméti honvédtérparancsnokság által jul. 5-én Fülöpszállásra küldött 751 főnyi orosz-osztrák hadi foglyot hogy őriztessék és ki élelmezze. Julius 14-én már Halason volt a székhely, innét Karczagra tétetett át, honnét a tisztviselők 24-én Kun-Szt-Mártonba vonultak. Julius 28-án Kun-Szt-Mártonban tartatott az utolsó közgyülés. Itt érte őket Korponaynak utolsó segélyt kérő levele. Patay főkapitány szomorodott szivvel nyitotta meg a közgyülést, előterjesztvén, hogy miután a közgyülés már itt sincs biztonságban, mi történjék a kerületek beligazgatásával?

Ezen előterjesztésre a következő határozat hozatott:

Miután a Jászkunkerület bizottmánya az ellenség berontása miatt Jászberényből Kun-Szt.-Miklósra s onnan Halasra, onnan pedig kormányi rendelet folytán Karczagra áttétetett; miután Karczagról is az ellenségnek Tisza-Füreden történt átvonulása miatt a kormányzó beleegyezésével K.-Szt.-Mártonba mint biztosabb helyre vonult, itt pedig tapasztalás szerint a bizottmány állása még veszélyesebb annyiban, mennyiben az ellenség több oldalról közelget, jelesen a czibakházi, szolnoki, kécskei, és alpári vonalt elfoglalva tartja, azonban biztos kutfőből értesülve van a bizottmány, hogy az országgyülés is Szegedről más helyre vonul, a bizottmány ülését Halasra, mint jelenleg legbátorságosabb helyre ezennel átteszi; mivel pedig a tiszáni átkelési vonalak jelenleg az ellenség által elfoglalva tartatnak s az átaljárás veszélyesebb; addig is, mig a bizottmány Halason összejöhetne, minden külön kerületi tisztviselőknek kötelességül tétetik, hogy a kormánynak netalán a kerületbe érkezendő rendeleteit foganatositsák s a más két kerületnek is átalküldjék; mihelyt pedig a Halasra menetel biztositva lesz, a tisztviselők ott azonnal jelenjenek meg. A kerületek kötelezvényeit és a pénztár kulcsait lepecsételve K.-Szt.-Márton város főbirája téritvény mellett vegye által s tegye be a helybeli levéltárba biztos helyre.

A Halason való összejövetel — fájdalom — hosszú időkre elmaradt s e határozattal a kerületek alkotmányos müködése véget ért.

A jászkun kerületek területén vivott függetlenségi harczra legördült a függöny. Ezentul már Haynau parancsolt.

III. RÉSZ.

Ujonczozás eredménye és tisztikar.

a) Kivetés és ujonczállitás.

Az országgyülés 1848-ban 200,000, 1849-ben 50,000 ujonczot szavazott meg, a melyből a jászkun kerületek a rájok eső illetőségüket következőleg rótták le:

	Kivetés 200000 után	Kivetés 50000 után	Besoroztatott 200000 után	Besoroztatott 50000 után	Hátralék	Többet állitott
Jászberény	307	76	307	90	—	14
Árokszállás	147	37	157	126	—	99
Apáti	129	33	129	73	—	40
Kisér	89	22	94	57	—	40
Ladány	93	23	88	46	—	18
Alsó-Szent-György	69	18	70	43	—	26
Fénszaru	90	22	94	29	—	11
Jákóhalma	45	11	60	14	—	18
Dosa	46	11	46	19	—	8
Mihálytelek	35	9	42	18	—	16
Felső-Szt-György	28	7	38	11	—	14
Karczag	207	52	207	32	20	—
Kisujszállás	153	38	153	86	—	48
Turkeve	139	35	139	50	—	15
Madaras	120	30	122	41	—	13
Kunhegyes	107	27	107	31	—	4
Kun-Szent-Márton	127	32	131	26	2	—
Halas	216	54	215	58	—	3
Félegyháza	290	72	251	85	26	—
Kun Szent-Miklós	98	25	101	43	—	21
Szabadszállás	85	21	86	28	—	8
Fülöpszállás	55	14	62	13	—	6
Laczháza	56	14	61	13	—	4
Majsa	108	27	93	—	42	—
Dorozsma	146	36	83	—	99	—
Összesen	2985	746	2936	1032	189	426

Miként e kimutatásból kitünik, Karczag-, Félegyháza-, Majsa- és Dorozsmánál mutatkozik tetemes hátralék, a mi egészen természetes, mert hiszen a Kiskunság alsó négy községének — Félegyháza, Halas, Majsa és Dorozsma — férfi népessége csaknem szakadatlanúl Szabadka és Verbász körül táborozott; Karczag pedig a nagykun városokkal hol a miskolczi táborba, majd pedig a szabad lovas csapatokba s végül a szt-ágotai táborba küldé fegyverbiró fiait. A hátralék itt — a többi községek hazafi érdemeinek csorbitása nélkül — a honszeretet ékesen szóló testimoniuma. A hivatalos kimutatás szerint a Jászkunság 1848. julius havától 1849. juniusig közel 4,000 ujonczot állitott. E szám igy egymagában is elég tekintélyes véradó; ám a hivatalos acta ezúttal messze mögötte marad a való igazságnak, mert hiszen a honvédelmi bizottmány ismételt székhely változtatásai közepette szó se lehetett pontos nyilvántartásról, sőt sok esetben maguk a községek se tudták, hogy fiaik hol, melyik csapathoz állottak be. Az átvonuló csapattestek parancsnokai sem igen törődtek a rubrika-kitöltéssel, hanem az emberhiány betöltésével. Például Kunhegyesről Szabó őrnagy 1849. február 15-én 17 ujonczot, 18-án Gróf Buttler őrnagy 4 ujonczot vitt magával. K.-Szt-Miklósról 34-en Pesten állottak be honvédekül. A közel 1,000 főnyi nagy- és kiskun szabad lovascsapatok, melyek értékes emberanyaguknál fogva a rendes csapatokhoz osztattak be, és nyilt csatákra vezényeltettek, — mint a nagykun lovasok a rákosi ütközetben és a kiskun lovasok a délvidéken a villovai éjjeli rohamra — a hármas kerületek ujoncz-illetékében szintén nem szerepelnek.

b) A Lehel-ezred tisztikara.

Az ezred felállitásakor 1848. október 2-iki hadügym. rendelettel a 2. honvéd lovasezred elnevezést kapta. Az ezen időszakban alakult uj lovasezredek ugyanis 1-től kezdve számoztattak; igy a Hunyadi lovasok 1., Lehel lovasok 2., Mátyás király lovasok 3. és a Frangepán lovasok 4. folyó számmal jelöltettek. Deczember 3-iki rendelettel azonban — az összes magyar haderő egységes szervezetére való tekintetből — az uj lovasezredek a régi ezredek szerinti folytatólagos számot kaptak; sorban utolsó lévén a 12. számu nádorezred, a Hunyadiak 13., a Lehelek pedig 14. folyó számot nyerték. A „Közlöny“ 1848. évi 150. számában megjelent rendelettel a Lehel huszárok egyenruhája követke-

zőleg állapittatott meg: sötétbarna rövid attila veres zsinórzattal, világos szürke lovagló nadrág térdig bőrözve, fehér köpeny, zöld csákó.

A tisztek neveit azon sorrendben közlöm, a mint a kinevezések a hivatalos „Közlöny"-ben publicáltattak. Kitetszik ebből az is, hogy az előléptetések az akkori rendkivüli viszonyokból folyólag többnyire rohamos gyorsasággal következtek be.

1848 október—deczemberben kineveztettek:

118 sz. Őrnagyúl: Ferenczi Albert nemzetőri őrnagy.
II.-od századosul: Bobory Kálmán, Szánthó Flórián Ferd. husz. e. fhdn., Nődl Imre n. ő. segédtiszt, Mészöly Farkas 8 husz. e. fhdn.
Hadnagyul: Leitner Lőrincz 3 husz. e. őrmester, Kovács József volt husz. altiszt.

123. sz. Alhadnagyul: Taczman Antal 5. honv. z. a. tizedes.

124. sz. Őrnagyul: Lenkey János 6. husz. e. százados, Bobory Kálmán százados.

128. sz. Hadnagyul: Csomortányi Alajos nádor husz. e. őrmester, Sumayer Ignácz n. ő. tiszt.

131. sz. Századosul: Nieszner Antal 18. z. a. fhdn., Csomortányi Lajos fhdn. n. ő. segédtiszt, Virág Gedeon nádor h. e. főhadn.
Főhadnagyul: Szigethy Pál szekerészhadnagy.

133. sz. Őrnagyul: Szathmáry Mihály 6. sz. vasas ezredi százados.
Alhadnagyul: Dadányi Pál n. ö. tiszt.

137. sz. Alhadnagyul: Kléger József nemzetőr.

139. sz. II. oszt. századosul: Seidl János Ferd. husz. e. fhdn..
Főhadnagyul: Hacker Ferencz és Szépes Imre hdnok.
Alhadnagyul: Streitman Antal, Hidassy Béla nemzetőrök és Talabér József 5. z. a. altiszt.

143. sz. II. oszt. századosul: gr. Ráday Pál 3. husz. e. fhdn.
Főhadnagyul: Andrásfi Károly volt testőr.

146. sz. Alezredessé: Ferenczy Albert őrnagy.
Főhadnagyul: Leitner Ignácz hdn.
Hadnagyul: Benedek János, Kótán Urbán, Józsa Imre, Bibó György altisztek.
Főorvosul századosi ranggal: dr. Mocosinyi József.
Alorvosul hadnagyi ranggal: Khorda Imre, Csapkay János és Rácz József.

148. sz. Pongrácz Sándor százados áthelyeztetett a 43. honv. z. a-hoz.

155. sz. Hadnagyul: Sveitzer László.

164. sz. Főhadnagyul: Sveitzer László.
Hadnagyul: Drapos Imre élelmezési főtiszt.

167. sz. Főhadnagyul: Fáy Béla 24. z. a. hadnagy.

173. sz. Főhadnagyul: Lányi Ferencz 30 z. a. hdn.
176. sz. Hadnagyul: Szabó Mojzes nádor h. e. őrmester.
178. sz. II. oszt. századosul: Andrásfy Károly főhdn.
Főhadnagyul: Csomortányi Alajos hdn.
Hadnagyul: Pintér Adolf őrmester.
180. sz. I. oszt. századosul: Nődl Imre II. oszt. százados.
Hadnagy — segédtisztül: Pauliár Ferencz volt őrmester a 3. sz. husz. ezr.-nél.
185. sz. Alszázadosul: Leitner Ferencz és Szépes Imre fhdnok.
Főhadnagyul: Ferenczy Illés hvdfhdn és Dadányi Pál hdn.
Alhadnagyul: Nedeczky Tivadar és Endrődy Ferencz őrmesterek.
189. sz. Főhadnagyul: Pérchy Antal lovas n. ő. főhdnagy.
191. sz: Őrnagyul: Mészöly Farkas százados.

1849 jan.— juliusban kineveztettek:

1. sz. Alszázadosul: B. Burgsdorf Vilmos.
3. sz. I. oszt. századosul: Mészey János, Désy Gergely és Andrásfy Károly II. száz.
II. oszt. századosul: Fáy Béla, Schweitzer László és Lányi Ferencz fhdnok.
Főhadnagyul: Számvevőhdn Körlaky (Mengeringshausten) József, mint öreg szolga és az ezrednél eddig kitüntetett fáradhatlan szorgalmáért; Pauliár Ferencz segédtiszt, Kovács József, Talabér Móricz, Szabó Mojzes, Pintér Adolf és Nedeczky Tivadar alhadnagyok, Szaluczky János 64. z. a. hdn. Tarnay Antal, Kléger József, Kótán Urbán, Józsa Imre, Babos Ignácz 36, z. a. hdn. Osváth Ferenc 27. z. a. hdn. és Széki József n. ő. élelmezési tiszt.
Alhadnagyul: Kelemen István, Jancsics Mihály, Bogáti János, Novák Ferencz, Mihálovics Ferencz, Tóth Lajos. Herald Adolf, Ürményi Mihály, Parajecz Mihály őrmesterrek. Sucsics Lajos altiszt volt önkéntes n. ő. tüzér, Super Imre, Ferenczi József altisztek, Rimaszombati János 9. husz. e. altiszt és Rózsa Ede nemzetőri segédtiszt.
6. sz. Alezredesül: Szathmáry Mihály őrnagy.
13. sz. II. oszt. századosul: Csomortányi Alajos, Ferenczi Illés fhdn.
Főhadnagyul áttétetik Schwarczer Ferencz 10. z. a. fhdn.
Hadnagyul: Parajecz Mihály alhdn.
20. sz. Tábori lelkészül: Dudás János nváradi kath. áldozó pap.
25. sz. Ezredessé: Ferenczy Albert alezredes.
Főhadnagyul: Szabó Mózes hdn.
Hadnagyul: Hoó István tizedes.
65. sz. Századosul: Eib József fhdn.
Főhadnagyul: Dallos János alhdn.

70. sz. Dadányi Pál főhdn. Kiss altábornagy mellé segédtisztül osztatik be. Pércsy Antal főhdn. az 5. husz. ezredhez tétetik át.

78. sz. Alszázadosul: Nieszner János fhdn.

82. sz. Tábori lelkészül: Vályi Pál s.-a.-ujhelyi ref. lelkész.

84. sz. Főszázadosul: Vezényi Lőrincz és Szépes Imre alszázados.
Alszázadosul: Pauliár Ferencz és Dadányi Pál fhdn.
Főhadnagyul: Bibo György, Drapos Imre, Endrődi Ferencz. Kelemen István, Jancsics Mihály, Bagócsi János hdnagyok.
Hadnagyul: Bödök István, Dalnoki Béla, Potemkin Ödön. Nagy Sándor.

85. sz. Andrási János őrmester hadnagyul a 12. sz. (nádor) huszár ezredhez áttétetett.

99. sz. Alszázadosul: Körlaki József számvevő főhdn.

102. sz. Századossá: Makay Imre főhdn. hadbiró.

105. sz. Főhadnagyul: Novák Ferencz hdn.
Hadnagyul: Patics János és Endrődi László őrmesterek.

106. sz. Hadnagyul: Gailhofer János őrmester.

115. sz. Deseőffy Lajos őrmester.

126. sz. Alszázadosul: Osváth Ferencz fhdn.
Főszázadosul; Dadányi Pál alszázados.

139. sz. Főhadnagyul: Bánhidi István hdn.

143. sz. Drapos Imre főhdn. alszázadosul a 18. honv. ezredhez áttétetett.
Főhadnagyul: Gailhofer János hadn.

151. sz. Főszázadosul: B. Burgsdorf Vilmos, Csomortányi Alajos és Fáy Béla.
Alszázadosul: Szaluszki János, Nedecky Tivadar, Babos Ignácz, Szabó Mojzes és Pintér Adolf fhdn.
Főhadnagyul: Rimaszombati János. Ürményi Hihály, Mihálovics Kálmán, Tóth Lajos, Ferenczi János, Deseőffy Lajos.
Hadnagyul: Markovics László (az 59. z. a. hdn.) Petrics József, Szentpéteri Imre, Kékessi István, Gulovics József, Nyujtó Mátyás, Már János és Gott Vilmos őrmesterek.

c) A 65. honvéd zászlóalj tisztikara.
(Szerveztetett 1849. január hóban.)

1. sz. Hadnagyul: Szentiványi Gusztáv n. ö. segédtiszt.

6. sz. Századosokul: Forget Henrik, volt főhadnagy. Lehotzki János, 5. z.-beli főhadnagy. Szily István, őrnagyi segédtiszt főhadnagyi ranggal.
Főhadnagyokul: Király Pál z. a.-beli hadnagy. Ficzek János önkéntes hadnagy. Kiss János önkéntes hadnagy. Küry

Lajos önkéntes hadnagy. Burián Pál önkéntes hadnagy. Rutkay János önk. hadnagy. Bún Péter önk. főhadnagy.
Hadnagyokul: Stammer és Barna önkéntes hadnagyok. Nagy önkéntes porkoláb. Sárpi, Antal, Gouther, Csizik, Asztalos, Schmutzer és Széchényi István 19. sorezredbeli önk. őrmesterek. Veiszkampf 52. sorezredi őrmester. Kökényesy Ferencz, a honvéd tűzérségnél tűzmester. Csór József, az 52. sorezrednél tizedes.
Főhadnagyul: Paraicz önkéntes hadnagy.
Számvevőnek: Horváth önkéntes hadnagy.
Százados hadbiróul: Remellay Gusztáv önkéntes százados hadbiró.
Főorvosul századosi ranggal: Galajda önkéntes főorvos.

10. sz. Századosul: Ruttkay fhdn. és Küry Lajos fhdn.
Főhadnagyul: Szárnyassy és Gargyáry hadnagyok.
Hadnagyul: Lupcsányi őrmester.

29. sz. Hadnagyul: Fábián László.

45. sz. Századosul: Király Pál fhdn. és Rajnai Antal főorvos.

59. sz. Századosul: Kapeller Antal 19. sorezr. fhdn. Horváth Gábor és Hazay Frigyes 6. z. a. fhdn.
Főhadnagyul: Barna József, Csatáry Flórián hdn.
Hadnagyul: Szukány Márton n. ö. százados, Hódi Imre n. ö. őrmester, Schönviszner Károly és Aigner Imre n. ö. századosok.

65. sz. Főhadnagyul: Nagy István hdn.
Hadnagyul: Liszkay Kálmán őrmester.

83. sz. Alezredesül: Kökényessy Szaniszló őrnagy.

117. sz. Őrnagyul: Királyi Pál százados.

133. sz. Csatáry Flórián főhadn. a 99. z. a.-hoz áthelyeztetik. Szily István százados a 98. z. a.-hoz áthelyeztetik.
Hadnagyul: Fábián Antal, Sismis József és Csór József hadnagyokul a tüzérséghez áttétettek.

d) **Vegyes csapatokhoz történt kinevezések 1848-ban.**

106. sz. Őrnagyul: Kökényessy Szaniszló a jászkunkerületbeli rendes nemzetőrséghez; mellé segédtisztül Csomortányi Lajos főhadnagyi ranggal.

123. sz. Alhadnagyul: Tarnay Károly őrmester a 8. z. a.-hoz Ambró Móricz és Zöldi Antal őrmesterek a 13. z. a.-hoz Fáy Béla nemzetőrtiszt a 24. z. a.-hoz.

128. sz. Alhadnagyul: Bathó József n. ő. fhdn. és Párniczky Mór őrmester a 24. z. a.-hoz.

143. sz. Főhadnagyul: Medgyesy Károly hdnagy kiskun n. ő. parancsnoki segédtiszt.

167. sz. Főhadnagyul: Szily István hadnagy jászkun n. ő. parancsnoki segédtiszt.

176. sz. Főhadnagyul: Szalkay Jakab Bobory őrnagy mellett hdnsegédtiszt.

1849-ben.

4. sz. Főhadnagyul: Hidassy Elek, Tarnay Flórián és Illéssy Sándor n. őrségi századosok a 13. sorezred 3. z. a.-hoz.

58. sz. Századosul: Tarnay Flórián és Illéssy Rándor főhadnagyok a 19. gyalogezredhez.

84. sz. Századosul Ficzek János főhdn. a 43. z. a.-hoz.

87. sz. Hadnagyul: Hajdu László Turkeve volt főbirája a 7 sz. huszárezredhez.

133. sz. Tarnay Flórián százados a 19. sorezr-től a 100. z. a.-hoz áttétetik, Hidassy Elek százados a 13. sorezr-től a 18. husz. ezr-hez alszázadosul.

e) **Szabad lovas csapatok.**

A jászkun kerületekből több izben alakitott guerilla lovas csapatok közül azon nagykun lovas csapatokhoz, melyek 1849 februárban alakultak, a „Közlöny“ szerint a következők neveztettek ki tisztekül:

51. sz. Századosul: Jeszenszky Pál.
Főhadnagyul: Balog Gyula és Laczkó László.
Hadnagyul: Szilárdfy Alajos, Csató Ferencz és Mészáros Endre.

72. sz. Főhadnagyul: Mészáros Endre segédtisztül Pálinkás őrnagy mellé.

99. sz. Századosul: Mészáros Endre.

113. sz. Századosul: Balog Gyula főhadnagy.

120. sz. Hadnagyul: Rimaszombati András őrmester.

Az itt közölt névsor korántsem teljes. Nem meriti ki sem a 65-ösök és Lehel-huszárok tiszti lajstromát, sem azok névsorát, kik a hármas kerületek önkénteseiből mint tisztek más csapattesteknél szolgáltak. A hézagosság egyik oka, hogy a muzeum és orszgy. képviselőház 48—49-iki lappéldányainak: „Pesti Hirlap“ és „Közlöny“ évfolyamai, melyekből a feltétlenül hiteles névsort összeállitottam, nem teljesek. Valószinű, hogy a kötetekből hiányzó egyes számokban is közöltettek a hármas kerületeket érdeklő tiszti kinevezések; megtörtént az is, hogy egyik-másik kinevezés a szabadságharcz válságosabb időszakainak zűrzavarában nem is közöltetett; sőt a világosi fegyverletétel után sokan Komárom

várában folytatták a szolgálatot s ott nyerték kineveztetésöket, melyek valószinüleg a komáromi „Közlöny"-ben közöltettek, mely hirlap azoban sem Komárom városánál, sem a vármegye levéltárában nem maradt fenn.

Igy Kléger József is Komáromban nyerte előléptetését alszázadossá.

A mutatkozó hézagokat tehát részben az alkotmány visszaállitása után alakult honvédegyletek névsorából pótoltam.

A jászkerületi honvédegyletnél következők nevei fordulnak elő:

Őrnagy hadbiró: Halmay József J.-Berény.

Főhadnagyok: Hunyady László J.-Apáti és Sismis József J.-Berény.

Alhadnagyok: Akantisz Ignácz, Lipthay Andor, Sződi József J.-Berényben, Farkas József Árokszállás, Juhász József J.-Kerekegyháza, Mocsi Bálint J.-Kisér.

A Nagykun kerületi honvédegyletnél:

Százados: Tóth János Karczag.

Főhadnagy: Rimaszombati János Karczag.

Alhadnagy: Kocsa László Karczag.

A Kiskun kerületi honvédegyletnél:

Századosok: Benedek Ignácz, Csuhás Zsigmond, Kraktusz József, Lévay István, Risztics Miklós, Tóth János, Török Elek és Vári Szabó István Halasról.

Főhadnagyok: Benke Imre, Bibó György, Brüll Frigyes, Fischer Fülöp, Gál Lajos, Hódosy Péter és Rozsnyai Pál Halas.

Alhadnagyok: Bánhidi Andor, Bikádi János, Balajthy Dénes, Czinner József, Endre Andor, Jenovay Sándor, Lottovi János, Molnár János, Molnár Imre, Pázsit Mihály, Révész István, Sárközi Imre, Szekér Sándor, Szerelemhegyi Márton, Szuper Imre, Vattamányi Sándor, Végh István és Virág Lajos Halas.

A külső szolnokmegyei honvédegyletnél:

Alhadnagy: Kardos Ignácz, J.-Apáti.

A hevesmegyei honvédegyletnél:

Bódis Ignácz Jász-Árokszállásról, altiszt volt a Lehel-huszároknál (a Csallóközben esett el).

A Lehel-huszárok 4. százada 1848 deczember havában Jász-Fénszarun állt. Századosuk volt Karácson István.

Tóth György főhadnagy és Farkas János hadnagy (mindkettő jászárokszállási) a 19. sorezred 3. zászlóaljában.

f) Rokkantak.

A kerületekből állitott honvédek közül a szabadságharcz folyamán mint rokkantak 6 kr. napi zsolddal következők nyugdijaztattak:

Repcsek Mihály, Szél Sándor, Oláh Imre nagykunságiak; Szappanos Lajos, Pethes Dániel kiskunságiak; Gulyás János jászsági; Csirány János (jászberényi) 16. honvédzászlóaljbeli közvitéz. Petro Gáspár (félegyházi) Lehel huszár; Bárdos Imre (jászárokszállási) 25. z. aljbeli közvitéz; Nagy József 1. huszár ezredbeli közvitéz.

g) **Jeltelen sirok.**

A csaták öldöklő angyala bő aratást tartott vitéz honvédeink sorai közt s a hálás utókor az elesett honfiak porladozó tetemei fölé ott, hol közös sirban tömegesen nyugosznak, emlékoszlopokat állitott. A szabadságharcz tartama alatt azonban több helyütt temettettek el egyes honvédek, kik mint rokkantak vagy sebesültek kerültek haza, vagy a vonuló csapattól betegen elmaradva, vagy mint sebesültek a legközelebb fekvő községbe szállitva, idegen helyen haltak el. Ezeknek sirját nem jelöli korhadt fakereszt sem; magának a sirnak is nyoma veszett. Hol maradt fenn ezeknek emléke? Némelyiké a — halotti anyakönyvben.

Hazafiui hálás kegyelettel állok meg a honvéd emlékoszlopok előtt, melyeknek fényes márvány lapjairól arany betük hirdetik az alant nyugvó hősök dicső tetteit. De mély megilletődés vesz rajtam erőt, olvasván a jász-alsó-szt-györgyi halotti anyakönyv 1849. julius 6-ról szóló bejegyzését: „Danik József Lengyelország Lamovicz helységből, 21 éves magyar önkéntes honvéd", majd julius 9-ről „Polóni András, Vasmegyei Szentpál helységből 22 éves honvéd."

Kiirtam az 1849. évi halotti anyakönyvekből az akkor eltemetett honvédek neveit s átadom a névsort a nemzet hálás kegyeletének őrizete alá.

Árokszállási r. k. halotti anyakönyv:

1849. jul. 3. Sándor N. 3. utász zászlóalj 11. századánál őrmester.

Schenk Márton 13. zászlóalj 4. századában közvitéz.

Egy ismeretlen közvitéz a 69. zászlóaljból;

ugyanezen zászlóalj 2. századából Pataki György közvitéz.

Jul. 4. Két ismeretlen honvéd.

Jul. 5. György László szabad csapatbeli közvitéz.

J.-A.-Szt-Györgyi halotti anyakönyv:

1849. febr. 10. Ács János önkéntes honvéd.

Jul. 6. Danik József, Lengyelország Lamovicz helységből, magyar önk. honvéd 21 éves.

Jul. 9. Polóni András Vasmegyei Szent-Pál helységből, honvéd 22 éves.

Nov. 6. Gregór János honvéd 30 éves.*

1850. jan. 17. Czinger István m.-túri származású 18 éves honvéd.

J.-Apáti halotti anyakönyv:

1849. jul. 2. Hondi Mihály 30 éves honvéd a 16. zászlóaljtól.

Csupa János 21 éves a 16. zászlóaljtól.

Csuszpoján János oláh 20 éves a 16. zászlóaljtól.

Diska Jakab 23 éves a 16. zászlóaljtól.

Jul. 3. Tasnádi György 21 éves a 16. zászlóaljtól.

Gezon András 25 éves a 16. zászlóaljtól.

Fábri Mátyás 23 éves a 16. zászlóaljtól.

Kovács Albert 44 éves a 16. zászlóaljtól.

Jul. 7. Beer Theodor 30 éves a 35. honvéd zászlóaljtól.

Jefferman György 20 éves a 35. honvéd zászlóaljtól.

J.-Ladányi halotti akv.:

1849. szept. 22. Kovács Ferencz 20 éves honvéd.

* Gregór János 1848. deczember havában a Bábolna melletti ütközetben megsebesülve osztrák fogságba esett s Bécsbe vitetett. Onnét megszökött s hosszú bujdosás után teljesen kimerülve érkezett haza. (Főkapitányi iratok 353—850. sz.)

IV. RÉSZ.

Az önkényuralom.

a) Az osztrák seregek átvonulása. — Az első osztrák tisztujitás Halason — Kacskovics levele Bibó Károlyhoz. — Kossutjegyek a forgalomból kitiltatnak. — Komáromból hazajött honvédek. — „A magyar forradalom bevégződött“.

Az orosz osztrák seregek Budapestet jul. 13-án elfoglalván Haynau julius 24-én indul el seregével az alföldre, miközben az ellenséges hadak utja a jászkun kerületeken vezetett keresztül.

A jobbszárny Ramberg alatt K.-Szt.-Miklóson, Halason át Szabadka felé; a közép Haynau alatt Kecskeméten, Félegyházán át Szegednek; a balszárny pedig Szolnokon át Arad, Temesvár felé.

Ramberg hadteste julius 28-án érkezett Halas határába. Papp Sándor halasi főbiró Torma Antal városgazdát a megérkezett császári előcsapat élén lovagló tiszthez küldé azon kérdéssel, valljon a sereg Halason megállapodik-e avagy tovább veszi utját Majsának? mire a tiszt rárivallt: „Közel ne merészelj jönni hozzám: tudjuk már, vannak közöttetek elég hunczfutok“. Az állitólag békés szándékkal érkező császáriak ezen nem igen biztatóan hangzó válasza után az egész elöljáróság kereket oldott, magával vivén a község pénztárát is. A sereg bevonulván Halasra, a vele érkezett cs. kir. polgári biztos Kacskovics Károly a városházára ment s tapasztalván, hogy az elöljáróság elmenekült, stante pede tisztujitást rendezett. Kinevezte főbirónak Füzik Pált, II.-od birónak Kiss Sándort, főjegyzőnek Körtvélyesy Józsefet, jegyzőnek Zseni Józsefet, adószedőnek Horváth Benjámint, tanácsosoknak: Babó Mihályt, Modok Sándort, Figura Istvánt és Rébek Istvánt. A volt tisztviselőket: Papp Sándor főbirót, Farkas Sándor II.-od birót, Segesváry Ferencz főjegyzőt; Gyárfás István II.-od jegyző, Orsai István III. jegyző, Gál András adószedőt, továbbá Bikádi Benedek, Török Elek, Szekér József, Király Gy. Mihály, Szentpéteri Imre és Berki János tanácsnokokat, azon okból, mert „a cs. kir. seregek érkeztével megszöktek és az által

egyrészről a császári ügy iránti ellenszenvöket, valamint következtethetőleg a pártütőkhözi szításukat s azokkal szövetségüket nyilvánossá tették", mindnyájukat hazaárulóknak nyilvánitja s javaikat zár alá véteti, egyszersmind zárgondnokul Bibó Károly ügyvédet nevezte ki. Bibó a malcontensek közé tartozott; haragot tartott a 48-as kormány ellen, a miért a hétszemélyes táblánál a jászkun perek ellátására nem őt nevezték ki. A zárgondnokság elvállalásától látszólag szabadkozott s ez irányban Kacskovicsnak oly előterjesztést tett, a melyből a császári biztos kiértette, hogy a zárgondnok a dijazásra nézve némi biztositékot kiván.

Ezen előterjesztésre a császári biztos következőleg válaszolt:

„A cs. kir. 3. hadtest királyi biztosától. T. cz. Bibó Károly urnak, mint a halasi zár alá vett felségsértők javai törvényes gondnokának Halason.

Zárgondnok ur! Becses soraiban foglalt nyilatkozásokban oly okokat, melyek a cs. kir. hatalom nevében gyakorlott rendelkezésem megmásitására vezethetnének, nem találok. Most oly időt élünk, hol a józan felfogásu embereknek a közszolgálatoktól vonakodni nem szabad s ha valaha állott azon elv, hogy az ember a közjónak ugy éljen, mint a gyertya, mely annélkül, hogy hasznát látná — a közjóért fogy. Egyébaránt a méltányosság — de egyszersmind törvényesség szabályához alkalmazólag — qui servit ad altare, vivat ex altare — a zár alá vett javak hatodrésze Uráságodat illeti. Többiben midőn arról, ha valaki csak a legtávolabbi bántalmas kisérlettel illetné, magamat tudósittatni kérném, azon biztositással, hogy valamint az ily merénykedő ellen a példásabb elégtételt kifogom szolgáltatni, ugy Önnek a cs. kir. trónhozi hűségét illően megjutalmaztatni lelkiismeretes kötelességemnek ismerendem. Költ Mély-kúton, julius 29 1849. Kacskovics Károly csász. kir. biztos a 3. hadtestnél."

E levéllel egyidejűleg rendeletet küldött a halasi uj elöljáróságához, mely szerint a Kossuth jegyek a forgalomból kitiltatnak s hogy azok haladéktalanul összeszedendők.

Haynau julius végén érkezett seregével Félegyházára, hol több napig időzött. A várost meghódoltatta s innét tette közzé azon hirdetményét, melyben a szabadságharcz részesei ellen követendő eljárás főbb elveit állapitja meg. Haynau táborával utazó gr. Cziráky császári biztos nyomban hozzá látott a Kossutjegyek elkobzásához, egyelőre 350 frtot szedvén össze.

K.-Szt.-Márton városon Schlick hadteste vonult keresztül aug. 5-én, a midőn a Kossuthjegyek egy része szintén összeszedetett.

De a köznép akkor még bizott Görgeyben, sőt az aug 13-án bekövetkezett világosi katastrópha után Komárom vára parancsnokában, Klapkában bizakodott, ugy hogy a császári seregek elvonulása után a Kossuthjegyek teljesen forgalomban maradtak. A köznép e bizalma Komáromnak oct. 5-én bekövetkezett capitulatioja után még növekedett, a mennyiben a Komáromból fegyveresen hazakerült honvédek* hírül hozták, hogy a vár átadási feltételek között a Kossuthjegyek teljes értékben leendő beváltása kiköttetett.

Ez azonban csalóka reménynek bizonyult, mert a várátadási feltételek közt csak a várparancsnokság által kibocsátott assignáták beváltása fogadtatott el.

A világosi fegyverletétel után Haynau mint az ország teljhatalmu kormányzója szeptember 1-jén Pestről tudatta, hogy „a magyar forradalom bevégződött". Felhivta mindazokat, kik a függetlenségi harczot akár katonai, ...ár polgári minőségben szolgálták, hogy 3 hónap alatt a hadi törvényszékeknél jelentkezzenek és kiadatott a rendelkezés, melynek czélja volt egyrészt az országot férfierejében megbénitani, másrészt anyagilag tönkre tenni: az összes volt honvédek besorozása és a Kossuthjegyek érvénytelenitése által.

Megkezdődött hát a rettenetes erőpróba a magyar nemzet és az elnyomó hatalom között.

b) A kerületek uj gazdái. — Kerületi főnök. — Pethes Mihály visszahelyezése. — Illéssy vagyona zár alá vétetik. — Az uj tisztikar.

Az ország teljhatalmú polgári biztosává B. Geringer Károly neveztetett ki s ennek feladata volt a polgári közigazgatást — egyelőre csak ideiglenesen — szervezni, vagyis kiszemelni azokat, kik a nemzet elnyomatásának szomoru munkájában kerüle-

* Sulyák Mihály hadnagy, Harangozó István, Korponai György, B. Tóth Márton, Sárközi Pál, B. Nagy János, Petronák János, Mészáros Ferencz, Süveges Ferencz, Gergulits István mindannyian kun-szent-mártoniak; Mihályi László hadnagy (Turkeve), Tóth Lajos (Halas), Márki Gábor és Csörgő Lukács (Kun-Szt.-Miklós), Csomortányi Lajos, Szépes Imre, Fáy Béla századosok. Tóth Imre András Jákóhalmáról, ki mint 15 éves fiu állott a Lehel huszárokhoz s mint altiszt-trombitás az egész hadjáratot végigküzdötte; a fegyverletétel Komáromban találta s mikor meghallotta, hogy a várat átadják, 4 társával lovastul átusztatott a Zsitván és teljes fegyverzettel jöttek haza.

tenkint eszközökül volnának felhasználhatók, még pedig lehetőleg az eddigi magyar tisztviselők közül.

A Jászkun kerületekben szeptember elején közvetlenül rendelkezett Szentiványi Vincze cs. kir. kamarás, Buda székhelylyel császári kerületi főbiztos. Ezen kerületi főbiztosság meghatalmazottja volt Varga Soma, czeglédi császári főszolgabiró és — tres faciunt collegium — nehogy a jó magyar hangzású nevek a Jászkun publicumot a czélba vett pacificatio és honmentés irányzata felől megtéveszszék, harmadiknak — Drevenyák Ferencz küldetett királyi biztosul.

E triumviratuson kivül a községekbe szállásolt katonaság vezénylő tisztjei is — az ostromállapot jogán — korlátlanul rendelkeztek s az általános chaosban mindegyik a maga szakállára — pacificált. Igy szeptember 9-én egy osztrák hadnagy a jászapátii birót és egy községi hadnagyot a Kossuth jegyek miatt Pestre vitette, holott az első hivatalos felszólitás csak szeptember 14-én érkezett Apátiba Varga Somától, ki a főkapitánynak meghagyja, hogy a Kossuth jegyek 48 óra alatt beszedessenek, a fegyverek 8 nap alatt átadassanak; népgyülés vagy képviselőgyülés tartása tilos.

A politikai ügyek vezetésével szeptember 12-én Kenéz Mihály túrkevei birtokos — kit a kerületek közgyülése az 1848. ápr. 4-iki közgyülésben követi mandátumától megfosztott — bizatott meg. Ez volt a jászkun kerületi főnök; székhelyét Túrkeviben tartotta, titkárul fia Elek működött mellette. A kerületi főnöki hivatal ekként megalakittatván, első intézkedései közé tartozott a Kossuth által április hóban felfüggesztett jászkerületi kapitányt Pethes Mihályt hivatalába visszahelyezni következő indokolással: „Illéssy János által f. évi april havában elhurczoltatott jászkapitány Pethes Mihály ellen támasztott méltatlan vád a forradalmi kormány legyőzetésével önkényt elenyészvén, tekintetbe vévén fontos szolgálatait és hosszas érdemeit s önként átlátván, hogy a kerületek szolgálatát ismét folytatni jó hazafinak szoros kötelessége, jászkapitányi hivatalában megerősittetik.“

Ellenben Illéssy János volt kormánybiztos vagyonának zár alá vétele elrendeltetett. Illéssy vagyonát már 1848. junius 28-án testvérének Illéssy László nyug. kapitánynak, ez pedig 1849. szeptember 8-án unokaöcscsének Lovassy Istvánnak adta át, a ki a szept. 12-én megkezdett lezárolásnak ellenszegült. Varga Soma erre utasitja Kenéz Mihályt, hogy a vagyon összeirását haladék-

talanul eszközöltesse és „ha Lovassy István ismét ellenszegülni vakmerősködnék, őtet mint pártütőkkel czimboráskodót azonnal elfogatván küldje a katonai központi törvényszékhez.“ Az összeirás ezután akadálytalanul végrehajtatott.

Varga Soma szept. 17-én ideiglenesen a következőket alkalmazta tisztviselőkül fensőbbi jóváhagyás fenntartásával:

Hármas kerületi tisztviselők:

Alkapitány: Kálmán Sándor.
1. aljegyző: Hegedűs Zsigmond.
2. „ Tóth Károly.
Levéltárnok: Eördögh János.
Hadi főptnok: Eördögh András.
Házi „ Már Benedek.
Külön házi pénzt.. Tóth István.
Főügyész: Kalmár József.
1. Alügyész: Hajdu Ignácz.
2. „ Muhoray János.
Számvevő: Móczár János.

Jászkerületiek:

Kapitány: Pethes Mihály.
Ülnökök: Bathó Ignácz, Horvát Pál.
Esküdtek: Halmay József, Antal János, Harsányi Mihály.
Biztosok: Ozoróczky István, Sedon Pál, Morzál István.
Orvosi helyettes: Kindl Pál.
Sebész: Boros Sándor.
Mérnök: Juhász András.
Mezei biztosok: Telek József, Halmai Lajos.
Utbiztos: Farkas János.
Erdész: Kállay András.
Várnagy: Sismis Mihály.

Nagykunkerületiek:

Kapitány:
Ülnök: Várady István.
Esküdtek: Kolosy Lajos, Ujj Mihály.
Biztosok: Nagy József, Hegedüs Dániel.
Orvos: Bibó Gedeon.
Sebész: Zsengellér József.
Mérnök: Győry Lajos.

Mezei biztos: Pólya Dániel.
Utbiztos és erdősz: Bányai Lajos.
Várnagy: Dóka Ignácz.

Kiskunkerületiek:

Kapitány:
Ülnök: Péter Antal.
Esküdt: Szabó László.
Biztosok: Balog Lajos, Szuper József.
Orvos: Tóth József.
Sebész: Jámbor Mihály.
Mérnök: Márk Sándor.
Mezei biztosok: Szentpéteri Lajos, Orsai Károly.
Várnagy: Szabó Lajos,

E névsorból kitünik, hogy a 48-iki alkotmányos tisztikar csaknem egészében kész volt az osztrák önkényuralmat szolgálni. A Jászkunkerületeket igazgató Szentiványi — Varga — Drevenyák trifolium az osztrák beolvasztó czélzatnak megfelelően persze szivesen látta a régi tisztviselöket tovább szolgálni, kivévén néhány „sulyosabban compromittált" magyart, milyenek Varga Imre főjegyző, Papp Mór tiszti ügyész, Tóth Pál táblabiró, Virág Dénes esküdt és különösen az önfeláldozásig hűséges Balájthy Vendel kiskun kapitány és a törhetlen hazafi Hajdu Mihály nagykun kapitány.

c) **Compromittált kaszák. — Kossuthjegyek elégetése. — Honvédek üldözése.**

Megalakittatván immár a tisztikar, Szentiványi megküldötte Kenéznek a tisztikar számára szolgáló főbb vezérelveket: Üldözni a volt honvédeket és egyéb honfiakat: üldözni a Kossuth bankjegyeket és nem kevésbé üldözni a — kaszákat.

Hja a kaszák, azok az egyenesre pántolt kaszák, melyekkel a felkelt nép véres rendeket vágott az ellenség soraiból! Haynau szigoru tilalmat vetett az országba való behozatalukra és belföldi forgalmukra s e tilalom csak 1849 végén enyhült, midőn Szentiványi decz. 31-én értesiti Kenézt, hogy a „kaszák, ásók, kapák — melyek könnyen fegyverré alakithatók — forgalmi tilalma megszünt ugyan, de nagyon vigyázzon, hogy azok netaláni rossz czélra indokolatlan beszerzése ne történjék". Nagy mozgás támadt a pesti haditörvényszéken és még nagyobb riada-

lom a kerületeknél, midőn 1850 elején Szabadszállás kórháza padlásán 180 drb egyenesre pántolt — súlyosan compromittált — kaszát találtak. Szentiványi lóhalálában nyargalt J.-Berénybe, a félelmetes kaszákat Haynau rendeletére Budára a vártüzérparancsnoksághoz szállittatta, Kovács szabadszállási főjegyző pedig — a miért a gyilkos szerszámokat már korábban fel nem fedezte — csendőr fedezet alatt Kecskemétre s onnét a pesti haditörvényszék elé vitetett. Nem csekélyebb riadalmat okozott, midőn Árokszálláson egy zárt helyiségben, mely a forradalom alatt raktárul szolgált, 351 kisebb-nagyobb részint már használt ágyugolyót és kartácsokkal töltött 6 pléhdobozt találtak. Még javában folyt a vizsgálat e miatt, midőn a malőrös községben az ottani katonaságnak két lőfegyvere tünt el. Haynau büntetésül katonasággal rakatta meg a községet s addig el nem vitette, mig a puskák meg nem kerültek. Egy éjszaka a templomajtóhoz támasztva találtatott a két fegyver, melynek eltünése a községnek 4395 frtjába került. Ennyire rugott a katonatartás költsége.

Kevesebb bajjal, sőt némi komikummal járt az az eset, mikor a jászberényi kapitányi szállás udvarán kútásás közben jó mélyre több száz ágyugolyó, bomba és gránát találtatott. A megriadt hatóság a kerületek minden községében, nyilvános tereken, községházak udvarán napokon át ásatásokat eszközöltetett — legszigorubb titoktartás mellett: a napszámosoknak nem volt szabad tudniok, mi czélja van a talaj eme szorgos feltúrásának. A keserű néphumor ugy találta, hogy — a honvédüldözés akkor ülte féktelen orgiáit — talán a honvédeket a föld alól is ki akarják ásni. . . .

A kerületek 1848. május havától 1849 julius végeig szakadatlanul a haza oltárára hordták vér- és pénzáldozataikat. Közbe 1849. január elejétől márczius végeig még az osztrák sereget is kellett élelmezni. Harsányi esküdt már 1849. májusban jelentette, hogy a közpénztárak kiürültek s az átvonuló katonaságot termesztményekkel már alig birják ellátni. 1849. julius havában meg már az egyesült orosz-osztrák seregek élték a kerületeket oly módon, hogy K.-Szt-Márton jelentése szerint az augusztusban ott keresztülvonult osztrák sereg „megevett minden szénát, zabot.“ A keresztülvonulás alkalmával julius és augusztusban a kerületek az idegen seregeknek — piaczi árakkal számitva — 173,853 forint értékű termesztményeket szolgáltattak ki, ide nem számitva a rengeteg mennyiségű bort és pálinkát, miket onnét vittek el,

a hol érték, melyek azonban összességükben is csekélységnek tünnének fel annak számszerű pénzértékben való kimutatása mellett, minő károkat okoztak átvonulásukban egy Haynau zsoldos seregei és a falánk kozák csordák.

Ilyen állapotukban érte a kerületeket a vagyoni viszonyaikra mért halálos csapás: a Kossuth-jegyek teljes megsemmisitése.

A forradalmi bankjegyek beszedésével Horváth Pál táblabiró és Harsányi Mihály esküdt bizattak meg. A községek elöljárói a beszedett összegeket névszerinti lajstrommal záros határidő alatt Jászberénybe tartoztak beszállitani, a hol azokkal a jászberényi piaczon katonai assistenczia mellett nyilvános autoda-fé-k rendeztettek. Szeptember végéig ekként 560,637 frt 30 kr. névértékű jegyek hamvadtak el. Pesten keveselték az összeget, mire Kenéz egy második bankóhajszára ujabb határidőt kért. E felterjesztésre Szentiványi 1849. október havában értesiti Kenézt, hogy „a Kossuth-féle kárhozatos bankjegyek beadására még egy ujabb határidő kitüzése iránti előterjesztését nem veheti figyelembe s utasitja, hogy a beszedés iránt minden ujabb határidő kitüzése avagy hirdetése nélkül azonnal intézkedjék.“ E szigorú utasitásnak eredménye lőn, hogy deczember 21-én ismét 34,243 frt 55 kr. 31-én pedig 31,013 frt 15 kr. égettetett el. Utólag ismét tűzbe került 1,850 frt, májusban Apátiról 102 frt, K.-Szt-Mártonból 315 frt, juliusban Kisujszállásról 282 frt értékű.

Az elhamvasztásról a katonai parancsnok szabályszerű bizonylatot állitott ki a következő alakban:

Erzherzog Johann Dragoner Rmt Nr. 1. Oberst. 2. Escadron.

VERZEICHNISS

jener Kossuthnoten, welche am heutigen Tage durch das hiesige Stationskommando verbrannt wurden.

	Gulden	Kr.
J.-Berény . . .	11410	30
Árokszállás . . .	183	45
Apáti	41	15
Kisér	2046	—
Mihálytelek . . .	497	15
Turkeve	12663	45
Karczag	1770	40
K.-Szt.-Márton . .	2350	15
Halas	1508	15
Dorozsma . . .	19	45
Majsa	1301	—
Laczháza . . .	340	—
Félegyháza . . .	111	30
	34243	55

Sage Dreisig Vier Tausend Zwei Hundert Vierzig Drei Gulden 55 Kreuzer in Convenzionsmünze an ungarischen Banknoten, welche am heutigen Tage durch das gefertigte Stationskommando richtig verbrannt wurden.

Jász-Berény am 21 Dezember 1849.

Formenti m. p. Rittmeister.

Deczember 31-én beszállittatott és hamuvá égett:

	frt	kr.
Jászberényből . .	223	15
Fényszaru . . .	171	30
F.-Szt.-György . .	64	—
Jákóhalma . . .	773	15
Kisujszállás . .	26326	45
Turkeve	659	15
K.-Szt.-Márton . .	120	—
Félegyháza . . .	587	45
K.-Szt.-Miklós . .	524	—
Szabadszállás . .	167	45
Kunhegyes . . .	1425	45
	31013	15

A Kossuth-jegyek megsemmisitéséből ezernyi perek keletkeztek azok között, kik adásvételi ügyleteiket még közvetlenül a beszedés előtt ezen jegyekkel rendezték. Az eladók vagy hitelezők perrel támadták meg vevőiket vagy adósaikat, követelvén, hogy az elkobzott Kossuth-jegyek helyett kelendő pénzzel ujra fizessenek. Élelmes marhakupeczek a vásárokon jó árakat fizettek — Kossuth-jegyekben — a jószágért, csakhogy idejekorán tuladhassanak a veszendővé vált bankókon. Sok kisgazdának, szegény földmivesnek igy veszett oda nagy gonddal felnevelt egyetlen darab jószága. Igy állott elő az általános elszegényedés, melynek czélja volt megtörni a magyar nemzet ellentálló képességét — egyik oldalról.

Ezzel párhuzamosan folyt a másik actio: a honvédek besorozása és a polgári elemek „igazolása". A nagy dráma szivszaggató végbefejezése közben comicus momentumul vegyült az országos gyász közé, hogy mindenki sietett igazolásra jelentkezni: tanitók, rajz- és zenemesterek, kántorok és orgonisták, templomgondnokok, napidijasok, hivatalszolgák, levélhordók, lovaskerülők, gépészek, kovácsok, sóhivatali becslők és mázsálók, ugy hogy a hadi törvényszékek megrémülve a nagy emberáradattól, hazakergették a sok apró népet, meghagyván nekik, hogy otthon jelentkezzenek a „Bezirker" előtt.

A nemzetőrök* és honvédek besorozása a Jászkunkerületekben nehezen ment. A tisztek legtöbbje jelentkezett s főleg azok, kik az osztrák hadseregből jöttek át, hosszu rabsággal bünhődtek honszeretetökért. A kik csak honvédek voltak, közlegényekül vitettek el.

Az osztrák önkényuralom nem elégedett meg azzal, hogy a fegyverfogható népet besorozta és külföldön állomásozó ezredhez küldte, hanem még külön torturát talált ki számukra; az u. n. „fegyszázadokat“ (melyek csak 1850 october havában szelidíttettek „fegyelmi századokká“) egy okkal több, hogy a volt honvédek a besoroztatás elől bujdossanak.

A jászkun honvédeknek igen alkalmas búvóhelyekül szolgáltak a községeik kiterjedt határaiban levő tanyák, melyeknek kikutatása és megszállására, tekintve a roppant területet, egy hadtest is kevés lett volna. Oly lanyhán folyt az előállitás, hogy a jászberényi katonai állomásparancsnok szükségesnek látta megfenyegetni a kerületeket a következő átiratban:

„Die im Jazyg. Distrikte befindlichen Ortschaften strenge anweisen zu wollen, damit sie noch im Laufe dieses Monates alle zur Stellung pflichtigen Individuen — sowohl Honvéds als mobile Nationalgarden zuverlässig vorstellen, wobei einem löblichen Obercapitaneat dienstfreundlichst angezeigt wird, dass im Verlaufe der letztverflossenen 14 Tage kein einziges Individuum dieses Distriktes der Assentirungskommission eingebracht worden ist, und vorüber jedenfalls von hohen Orts *eine Rüge zú erwarten steht. Feketey* m. p. Lieutenant.“

Mikor a fenyegetés sem használt, a katonai kormány ujabb kényszereszközökhöz nyult. Mindazon házakhoz, hová még be nem sorozott bujdosó honvéd tartozott, büntetésből katonaság szállásoltatott s a házbelieknek addig kellett őket eltartani, mig a honvéd nem jelentkezett. E drákói rendszabály ellen a jászkunkerületekből nehány hivatalbeli egyén eléggé meg nem becsülhető bátorsággal előterjesztést tett a főkapitányságnál, kérve a katonaság eltávolitását.

Kerek József kunsztmiklósi jegyző (később kerületi főjegyző, s még később jásznagykunszolnokmegyei alispán) következő jelentést küldé:

„A honvédek beszedése végett hozzánk küldött katonai erő 41 nap óta nyomaszkodik egész súlyával a volt honvédek szülőire

* A nemzetőrök besorozását 1850 mart. 12 rendelettel szüntették be. Szerző.

s azoknak csekély vagyonára; 4—5 katona szállásoltatott be a csak kissé módosabbakhoz, 2—3 a mondhatni majd semmivel sem biró szegényebb sorsuakhoz és mégis, mivel eddig ezen katonai karhatalomnak csak 1 honvéd elfogatása lőn az eredménye — kettő a fegyveres őrizet alól megszökött — nincsen oly nap, melyen ne szorongattatnánk ezen szegény szülők az iránti panaszaikkal, hogy a katonaság mily kiméletlenül bánik velök és az ételnemüekben mennyire válogatósak . . . ezen katonai karhatalomból származó nyomorról és elkeseredésről csak azoknak lehet fogalma, kik ezen szerencsétlen emberek közt élnek. Sokan kénytelenek elhagyni házaikat és csekély vagyonukat végpusztulásnak engedni, mert nem képesek fiaikat előállitani, hiszen hollétüket a szülők sem tudják . . .“

E felterjesztéshez volt csatolva Juhász Pál — kiről e mű előszavában tettem emlitést — következő panaszos levele:

„Hozzám büntetésből két katonát adtak s nékem azokat élelemmel el kellene látnom, de szegénységem miatt nem hogy mást láthassak el élelemmel, de magam is, ha csak jó atyámfiai nem küldenek ennem, majd éhen halok el; mert mint magános özvegységben élő öreg ember, ha volna is miből, tehetetlen vagyok annak elkészitésére. De meg nincs is; mert én már nem birom élelmemet bekeresni. Többet nyomom az ágyat, mint fent vagyok. Fiam hollétét pedig nem tudom; egy fiam már be van sorozva s egy meg katonaságába halt meg . . .“

J.-Dósa község birája ekként rajzolja jelentésében a keserves állapotot:

„A több izben felsőbb helyről érkezett rendeletek nyomán, az elöljáróság községünkben is több izben hozzá kezdett a honvédeknek öszve szedéséhez — mindazonáltal 20 egyénnél többet mind ekkoráig elől állitani nem lehetvén, az exequens katonaság községünkben csakugyan megérkezett és miután már egy holnapja mult községünkbeni tartózkodásának, mindazonáltal még ekkoráig csak 9 egyént birt a honvédek közül előállitani és ámbár az elöljáróság is mindent el követett a segély katonasággal együtt a még hátra lévő honvédek előállitásában; mindazonáltal minden fáradozása siker nélkül maradt, mind bent a községben, mind kint a község határában erdőkben, kukoritza földeken, már több izben megtörténtek a kellő kutatások, de a még hátra lévő honvédek szülei már a segély katonaságnak folytonos élelmi ellátásába bele unván és a reájuk nehezedett terhet érezvén, magok is keresték fiaikat és készek lennének előállitani, mindazonáltal hollétüket nem tudván — közülök *némelyik, kinek egy házácskája volt is, már nem az övé többé, mivel a segély katonaság élelmezésére a háznak kelletik eladódni* és nehányakat kivévén a JDósai honvédek, kiket még eddig is semmi uton elölállitani nem lehetett, többnyire egy házatskával biró szegény szülők gyermekei lévén, s azzal is, hogy a segély katonaság azon egy házats-

kára eszik és iszik mit sem gondolván, még a határból is végkép eltávoztak s jelenlegi hol tartózkodásukat kipuhatolni teljes lehetetlen“.

d) Hadi törvényszéki itéletek. — Polgári egyének elleni eljárás.

A Jászkunkerületekből alakitott csapattestek tisztjei és compromittált politikai egyének közül egy sem itéltetett ugyan halálra, de legtöbbje súlyos rabságot szenvedett.

A Lehel huszárok ezredese Ferenczi Antal 6 évi,

a 65. z. a. ezredese Kökényessy Szaniszló 18 évi rabságra itéltetett.

Karácsony István Lehel huszár százados 12 évre, Mészey János százados 6 évre,

Drapos Imre Lehel huszár százados a temesvári csatában sulyos sebet kapván osztrák fogságba esett. Felgyógyulása után 8 esztendőre bakának sorozták be. (1894-ben halt meg J. Dósán).

Tarnay Antal szintén közlegényül soroztatott a Kinszky-ezredhez. 1850-ben az előirt 500 frt lefizetése után kiváltotta magát.

Varga Nagy István Halasról, ki mint 16 éves tanuló elment 17 éves testvérbátyja után Szt.-Tamás alá s végig küzdötte a szabadságharczot, Világos után Aradra vitetett, honnét azonban megszökött. (Meghalt 1896-ban Halason).

Hajdu László volt honvédtiszt Turkevibe visszatérvén, jelentkezett a haditörvényszéknél, honnét a következő Certificatumot nyerte:

„Vom k. k. Mil. Distr. Com. Ofen-Pest. Certificat. Für Ladislaus Hajdu, welcher nach Verlauf von drei Monaten zur weiteren Untersuchung seiner allfälligen Tauglichkeit zum Militärdienste sich bei diesem Militär Distr. Com. wieder zu stellen und in der Zwischenzeit unbeanständet in seiner Heimat zu belassen ist. Pest 1 Feber 1850. Macchio G. m.“

Feljelentés tétetvén ellene, hogy agitátori szerepet visz, elfogatott, de a vizsgálat csak annyit tudott megállapitani, hogy egy paraszt lakodalmon Kossuthot éltette, a forradalmi idő alatt pedig éjjel muzsikaszó mellett az utczán azt kiáltotta: „Vesszenek a Kenézek!“

Szabó József Félegyházáról 16 évi várfogságra itéltetett. A reá vonatkozó itélet következőleg szól:

URTHEIL

welches in dem auf Anordnung Sr. Excellenz des k. k. Herrn Feldzeugmeisters und Ober Commandanten in Ungarn und Siebenbürgen Freiherrn von Haynau zusammengetzten ganzen beeideten Kriegsgerichte durch Stimmeneinheit gesprochen worden ist.

Joseph v. Szabó, von Félegyháza im Kumaner District in Ungarn gebürtig 24 Jahre alt, katholisch, ledig, ist in der abgeführten kriegsrechtlichen Untersuchung bei hieher gestelltem Thatbestande theils geständig, theils überwiesen mit Hintansetzung seines beim Eintritt in das k. k. Militär geleisteten Eides von der k. ungarischen Leibgarde treulos und meineidig entwichen und in den Reihen der ungarischen Rebellen-Armee Dienste genommen zu haben und zwar:

Als Hauptmann des 42. Honvéd-Bataillons bei Kaschau, Kereszturr, Rakamaz, Tápió-Bicske und Isaszegh gegen kaiserliche Truppen gekämpft, sich sodann an der Blokade der Ofner Festung und hierauf zum Majoren und Commandanten seines Bataillons vorgerückt sich bei Komorn wiederholt an dem Kampfe gegen kaiserliche Truppen betheiligt zu haben.

Es soll daher Inquisit Szabó de Náray wegen des Verbrechens der Desertion, der Theilname am bewaffneten Aufruhr nach vorläufiger Enthebung seiner in der k. k. Armee bekleideten Charge eines k. ung. Gardisten und Lieutenants mit dem Tode durch den Strang bestraft und sein Vermögen confiscirt werden. Festung Arad am 14 Dezember 1849. Moser mp. Oberst als Präses. Schückl mp. Hauptman-Auditor.

Wird im Rechtswege bestätiget, im Wege der Gnade aber die zuerkannte Todesstrafe gegen Joseph v. Szabó von Félegyháza auf sechzenjährige Festungsstrafe in Eisen gemildert und kömmt mit dieser Milderung kundzumachen und in Vollzug zu setzen. Pesth am 27 Dezember 1849. Haynau mp. Fzm. — Kundgemacht und in Vollzug gesetzt und fängt die Strafzeit vom heutigen Tage zu laufen an. Festung Arad am 16 Jäner 1850. Zimmer mp. Rittmeister-Auditor.

A kerületek politikailag súlyosabban compromittált egyénei közül Illéssy János a volt jászberényi orszgy. képviselő sok évi börtönt szenvedett Josephstadtban: a többiek ellen vizsgálat rendeltetett, mely azonban — a kerületi főbb tisztviselők határozottan jóakaratu relatioi következtében — enyhe lefolyásu volt és végeredményében arra szoritkozott, hogy mint politikailag rovottak felügyelet alatt tartattak. Ilyenek voltak:

Gózon Imre Halasról, Nagy Károly Szabadszállásról, Papp Mór Karczagról, Pethes József Árokszállásról, Szabó Sándor Félegyházáról. Ezekről a hatóságnak időről-időre jelentést kellett tenni a katonai törvényszékhez egy minősitési táblázat szerint,

mely a következő fokozatos rovatokkal volt ellátva és az illetőnek viselkedése szerint volt kitöltendő.

Forradalomban:	Forradalom után:
óvatosan,	hűségesen,
buzgólkodott,	csüggedett,
békésen,	hűségesen,
nyugtalan,	elvontan,
kolompos.	békételen.

A főkapitány erre vonatkozó relatióiban következő jóindulatu füllentések olvashatók:

Papp Mórra vonatkozólag: „hogy ő 1849 január elején magát Karczagra visszavonván, innét 14 nap mulva, midőn a debreczeni országgyülésről lett elmaradása miatt a választókerületben nyiltan kitörő rosszalás következtében s Perczel tábora közeledése miatt Debreczenbe kényszerülvén távozni, onnét az 1849 ápril elején ismét Karczagra visszatért s egész azon hó 14 napjáig folytonosan, de még azután is több izben addig mig a forradalmi orszgy. Debreczenbe maradott, Karczagon tartózkodván ugyan a fentemlitett év julius 3 napján beteg feleségével Pestről K.-Szt-Miklósra utazott s rokonaival egész julius 29-ik napjáig ott tartózkodott, honnét azután Szegedre s innét ismét vissza Karczagra tért“.

Patay főkapitányra vonatkozólag:

„Patay József a forradalmi időszak alatt volt országgyülési követ s a honvédelmi bizottmánynak feloszlása idejéig, vagyis mult évi ápril 14-ig tagja, az itteni cs. kir. haditörvényszék előtt nyilvánitott védelmében azt hozván fel, hogy a jászkunsági főkapitányi hivatal Kossuth által reá tolatván ő mint főkapitány a nevezett kerületekben csak beiktatási ünnepélyére jelenvén meg, az ápril 14-én kelt függetlenségi s más utóbbi nyilatkozatokat ott soha ki nem hirdettette, minthogy ez már előbb Illéssy kormánybiztos által eszközöltetett; hogy továbbá ő e kerületekben a lázadást sem népgyülések sem más bármi egyéb eszközökkel nem ápolta, sőt több izben a forradalmi kormány rendeletei ellenében működött, mint azon eset is mutatja, midőn Kossuth a Nagykunságban személyesen előidézett népfelkelést Szt.-Ágotánál összegyüjtvén neki a kiskunságban rendezett népfelkelést az előbbenivel egyesiteni meghagyatott; ő e parancsnak ellenszegül-

vén a fentebbi parancs foganatositásával Rákóczy kormánybiztos bizatott meg".

Kenéz Mihály jelentése Szabó László volt nemzetőri lovas őrnagyról:

Szabó László nádor huszárezredbeli volt kapitány 1848 junius 19-én jászkun nemzetőri őrnagynak neveztetett ki, julius és aug. hóban a jászkun lovas nemzetőrséggel Verbászon a ráczok ellen táborozott; szept. elején visszatért s ez idő óta csendes visszavonultságban élt mindaddig, mig a forradalom végső vonaglása alkalmával a lovas felkelők vezetésével *kényszeritve* megbizatott, a mikor saját élete veszélyezésével is oly ügyesen és dicséretesen viselte magát, hogy a felkelők, mielőtt JBerényből kiindultak volna, szétoszlottak (Kenéz jelentése Szentiványhoz, főnöki iratok 1850 évi 54 sz.)

A legsulyosabban compromittált politicai egyének egyike volt Balajthy Vendel a kiskun kapitány. (1865-ben a jászkunkerületek főkapitánya). Dorozsmán, hol birtoka és lakása volt, sürün kereste az üldöző hatalom. Eleinte bujdosott; az 1849 évi telet az egri káptalan Kömpöcz pusztáján a juh akolban töltötte, a második telet másik pusztán a marhaistállókban huzta ki. Csak akkor jelentkezett, mikor az önkényuralom dühe némiképen csillapodott. Bántódása nem lett, mert hatalmas talizmánja volt: I. Ferencz József császárnak főherczeg korából való levele, melynek elég érdekes története van.

A kerületek Pestmegyével keletkezett határigazitási ügyben 11 tagu küldöttséget menesztettek Bécsbe, hogy Ferdinánd királynál az ügynek Pestmegye általi elintéztetését kérelmezze. A küldöttség Balajthy Vendel vezetése alatt 1846 május 22-én 5 szekéren indult Pestről, 9 napi utazás után Pozsonyba ért s jun. 2-án tovább mentek.

Junius 4-én Fischamend határába értek, hol kifogtak s reggelizés végett egy tisztásban letelepedtek. E közben Fischamend felől 4 fényes hintó közelgett, melyben előkelő német urak ültek. Az első hintó közvetlen a reggeliző társaság előtt állott meg s kilép egy 15—16 éves vidám csinos urfi, a ki németül ivóvizet kért, mivelhogy utitársai különféle szeszes italokról bőven gondoskodtak ugyan, de ivóvizet cseppet se hoztak.

A kiskunok közül németül csak Papp Gábor kiskun esküdt értett, a ki megtudta magyarázni, hogy a nyalka legény mit kiván. Balajthy azt felelé, hogy „bizony mi se hoztunk magunkkal

vizet, mert a magyar ember utaztában mindig talál annyi vizet, a mennyi — mosakodásra szükséges, egyébre pedig nekünk ez a folyadék úgy se kell; nem szeretjük azt még a csizmában sem.“ Tetszett az úrfinak a felelet, mert a távolabb megállott többi hintóhoz menve, utitársainak nevetve mondta el a kapott feleletet, mely ott is nagy derültséget keltett. Leszálltak mindnyájan s a kiskunokhoz telepedtek, a lakájok előhozták a velök hozott elemózsiát s együtt falatoztak. A beszélgetés németül és latinul folyt, s beszélgetés folyamán a német urak kijelentették, hogy ők Bécsben laknak, s ha valamiben szolgálhatnának, szivesen teszik. Balajthy kétkedését fejezte ki, hogy ott, a hova küldetésük szól, ez urak tehetnének valamit, s kérdezősködésükre elmondta, hogy Ő Felségéhez mennek panaszra. Ekkor a német urak elárulták kilétöket: a vidám fiatal ur Ferencz József főherczeg volt, azután atyja — a király testvére — Ferencz Károly és vendégök Frigyes Lajos porosz királyi herczeg. Bizony nagy ámulattal hallgatták a fényes neveket s ilyen pártfogókkal csakhamar megtörtént a kihallgatás Bécsben. 21-én érkeztek haza Félegyházára s 26-án Balajthy a következő magyar szövegű levelet kapta:

„Kedves atyám felszólitására, de szivem sugallatából is sietek Önt értesiteni, hogy Ő felsége urunk királyunk magyar kanczellariája utján utasitotta Pestmegyét, hogy a halasi, dorozsmai és majsai határkérdésben 8 nap alatt kimeritő jelentést tegyen s arról is, hogy a kérdés végleges rendezését mi akadályozza? Remélje a legjobbat. Isten Önnel! *Ferencz József s. k. főherczeg.*“

E levél nélkül a „rebellis“ kiskun kapitány a sok évi börtönt aligha kerüli vala el!

e) A Jászkunság meghódol. — Különféle üldöztetések. — Osztrák maszlag. — Haynau katonai gyámintézete. — Haynau az alázatos.

A jászkun kerületek lakossága a magyar haza véres tragédiájától elkábulva a katonai rémuralom óriási nyomásának ellentállani képtelen volt. Hozzászokva, hogy cselekvésöknek elismert vezetőik szabjanak irányt, — miként Kossuth mondá február 5-iki rendeletében „mig a nép nemcsak hazafiui kötelességének teljesitésére, sőt áldozatokra is kész, *csak utmutatót, vezért, erélyes tiszti eljárást óhajt és vár*“* — s mert látván, hogy az egykori 48-as tisztikar csekély kivétellel az önkényuralmat szolgálja, a jászkun nép az önfentartás ösztönétől hajtva az opportunitás terére lépett.

* L. 81. l.

Tegyük hozzá mindjárt, hogy csak addig, mig a rémuralom hatása alatt állottak; a mint a vaskéz szoritása enyhült, előbukkant a hamisitatlan nemzeti érzület. Erről tanuskodik a kerületi főispán leirata Jankovichhoz, mely szerint „több rendbeli felterjesztések nyomán értésemre esvén, miszerint az iskolákban a tanuló ifjuságban a legfelsőbb uralkodóház iránti kellő bizalom helyett inkább attóli idegenkedő szellem tápláltatik, mint ez más hasonnemű eseteken kivül *leginkább Karczagon* nyilvánult."*

Külsőleg tehát a Jászkunság „Gutgesinnt"-séget simulált épp úgy, mint a kerületi tisztikar. Csakhogy ez utóbbiak, most már mint a Varga Soma beamterei, kikhez a Haynau által 1849. végén jászkun főkapitánynyá kinevezett Jankovits György is (volt pestmegyei II-od alispán) járult, — szivük mélyében bizonyára végtelen keserüséggel — csak kénytelenek voltak a Haynau által a nemzetnek utalványozott arczulcsapásokat illető helyeikre átszolgáltatni. A gyászos körülmények nekik is a legnagyobb óvatosságot parancsolták, úgy hogy mikor a főkapitány a biróságok szervezése alkalmával Hegyessy Péternek, a pest katonai kerületi császári álladalmi főügyésznek, Horváth Lászlót telekkönyvezetőül ajánlotta, szükségesnek látta hozzátenni, hogy „kötelességem felemliteni, nehogy a legcsekélyebbet is elhallgassam, hogy Horváth az 1848-iki követválasztáskor — Petőfire szavazott." Azt mondják a kortársak, hogy Jankovits főkapitánynak és Hegedüs Zsigmond alkapitánynak a Jászkunkerületek a súlyos megpróbáltatás e korszakában sokat köszönhetnek. Hát hiszen kétségtelen, hogy a nemzeteltiprás művének végrehajtása egyes apróbb részleteiben a Jankovich és Hegedüs kezein keresztül sokat veszitett vérig sértő kiméletlenségéből. Eötvös Károly is enyhén itéli meg ezeket a tisztviselőket. Szerinte „a provisoriumbeliek — 1849—54-ig — legtöbbje abban a reményben vállalt hivatalt, hogy az alkotmány ellenes állapot csak ideig óráig tart. Ezek közt volt igen sok jó magyar hazafi a régi megyei elemek közül".**

A végeredményen ez persze semmit se változtatott. Parancs jött, hogy Kovács István és János testvérek laczházi lakosok, a miért Ráczkeviben, midőn a nép a templomból jött, „éljen Kossuth Lajos" kiáltással vonultak végig az utczán, fogattassanak el és szállittassanak Joannovits György ráczkevei császári főszolgabiró

* Főkapitányi iratok 196—851. eln.

** „Magyar Nemzet története" I. k. 471. l.

kezeihez, hogy a helyszinén „mások üdvös példájára“ 50 botütéssel fenyittessenek. Parancs érkezett, hogy Helmeczi József madarasi lelkész fogattassék el (1857-ben került az ujépületből haza, testben lélekben megtörve). Dósa községben a honvédfogdosó osztrák katonaság tizedese egy „távol levő“ honvéd anyját tömlöczbe vetette, hol a szegény öreg aszszony megtébolyodott. Bizony nem volt mit tenni egyebet, mint az esetet „tudomásul venni.“ A levéltárak iratai közt elrendelt vandal pusztitást végre kellett hajtani* sat. sat.

Közbe az osztrák zsarnokság egy kis maszlagról is gondoskodott a következő leiratban:

„Kenéz Mihály úrnak, a Jászkunkerületek Főnökének. Ő Felsége legfelsőbb kormánya a törvényes királyhozi tántorithatlan hűségért netalán a kerületbeli lakosok közül a forradalmi kormány által kivégeztetett honpolgárok emlékét a többi honpolgárok között örökiteni, lehető hátrahagyottaikat a legfelsőbb királyi kegyelem jótékonyságában részesiteni s illetőleg a netalán a gyámolattól megfosztottaknak jövőjét biztositni kivánván, tisztelt uraságodat ezennel oda utasitom, miszerint az ilyetén jobb meggyőződéseikért elvérzett áldozatok kivégeztetése körülményeit, hátrahagyott vagyonuk s családjai viszonyai felől mielőbb kimeritő jelentést terjesszen. Pesten, okt. 1. 1849. *Szentiványi.*“

Ennek az osztrák könyörületességnek a czélja csakhamar nyilvánvalóvá lett: az adatok azért kellettek, hogy Haynau szörnyüségeinek hatását a külföld előtt a „forradalmi“ kormány „atrocitásai“-val enyhitsék.

Nem hiányzott a „vakulj magyar“ tactica sem. A Haynau által alapitott rokkantak gyámintézete állitólag a rokkant honvédekre is kiterjedt. Valósággal tárgyalások is folytak a kerületek területéről való 1, mondd egy rokkant honvéd ellátására (Bárdos Imre J.-Árokszállásról). Az eredményről a főkapitányi iratok nem számolnak be. Bizonyos azonban, hogy Bárdos Imrét a mennyei felség vette magához — végellátásra.

Sőt még rendjeleső is volt a kerületekben. Első volt Pethes Mihály, a ki 1849. végén Ferencz József renddel jutalmaztatott. 1850. aug. 30-án pedig Stipula József jászberényi és Steinhauser Antal j.-apátii plebánosok, valamint Lapsinszky János alsó-szt-györgyi káplán „a szerencsésen legyőzött magyar forradalom idejében a felséges uralkodóház iránt tanusitott hűséges ragaszkodásuk

* L. 6. oldal.

és hazafias viseletök méltánylásául" koronás arany érdemkeresztet kaptak. Legyen nekik könnyű a — rendjel!

A zsarnokot ki kellett engesztelni.

Jászberény városa Szentiványit „tisztelete és ragaszkodása jeléül lelkesedett közakarattal a város diszpolgárává ünnepélyesen kinevezte". A kerületek ő felségéhez hódolati feliratot intéztek s azt 10 tagu küldöttség vitte Haynauhoz. Ugyanez alkalommal a Haynau által az 1848—49-iki magyarországi hadjáratban rokkant katonák felsegélésére alapitott gyámintézet számára a kerületekben gyüjtött 1048 frtot átadták s ugyanezen czélra felajánlották a kerületek felkelő seregi pénztárában levő 11610 frtos kötelezvényt.* Haynaunak ez a gyámintézet kedvencz eszméjét képezte s a kerületek adományát persze szivesen fogadta. Hogy, hogy nem, hónapok multak s a kötelezvény csak nem érkezett föl Pestre, mire Haynau a következő leiratot intézte Jankovicshoz:

N. 325—H. Qu. An Se des Herrn Georg v. Jankovich, Kapitäns der Jaz. und Kum. Hochwohlgeboren. Hauptquartier Pesth am 16 März 1850.

Als mir die Deputation der Jazygier und Kumanier vor einiger Zeit ihre Ergebenheit bezeugte, erhielt ich von derselben zugleich die Zusage eines Betrages von 11000 fl. für die von mir gegründete Stiftung zur Unterstützung mitteloser, in dem ungarischen Feldzuge vom Jahre 1848/9 zu Krüppeln gewordener Soldaten und es ist dieser Gegenstand sogar in den öffentlichen Blättern besprochen worden.

Seither ist mir in Betreff der Realisirung jener Zusage nichts weiter bekannt geworden. Euer Hochwolgeboren dürften zunächst in der Lage sein mir die Mittheilung machen zu können, ob der Stiftungs-Fond auf die zugesicherte, jedenfalls sehr wünschenswerte Vermehrung rechnen kann, um welche Mittheilung ich daher Ew. Hochwohlgeboren zu ersuchen die Ehre habe.

Empfangen hiebei übrigens Hochdieselben die Versicherung meiner besonderen Hochachtung, mit welcher ich beharre

Euer Hochwohlgeb. ergebenster
Haynau, Fzm.

(Magyarul: Midőn a Jászkunkerületek küldöttsége nem rég hódolatát mutatta be, ugyanakkor az általam alapitott katonai gyámintézet javára 11000 frtot ajánlott fel s ezen ügy még a

* A kerületek 1774-ben a magyar kir. udvari kamarának 11610 frtot kölcsönöztek 4 százalékra s ez összegről kötelezvényt kaptak.

hirlapokban is tárgyaltatott. Azóta ezen ajánlatra vonatkozólag mi sem jutott tudomásomra. Nagyságod első sorban lehetne azon helyzetben, hogy engem tudósithatna, valljon a gyámintézet alapja a felajánlott s mindenesetre igen kivánatos szaporitásra számithat-e, mely tudósitás iránt van szerencsém Nagyságodat ezennel felkérni. Fogadja egyébként Nsgod különös nagyrabecsülésem kifejezését, melylyel maradtam Nagyságodnak alázatos szolgája *Haynau* s. k. táborszernagy".)

Ez már több mint puszta udvariasság; ez tisztára alázatosság. Az eredeti német leiratra a kerületek 1850. évi főkapitányi iratai között akadtam. Midőn Haynau sajátkezű neváláirása szemembe ötlött, vérszagot véltem érezni; hisz abban az időszakban még javában folyt a hóhérmunka. Legnagyobb meglepetésemre azonban e neváláirás nem jelentett sem bitófát, sem 20 esztendei „nehéz vas"-at, hanem a lehető legszerényebb hangu alázatos instantiát tolmácsolja, mint a hogy valamely jászkun gazda a besorozott honvédfia sorsa felől tudakozódnék Jankovichnál; holott a rettegett táborszernagy, a felség magyarhoni alteregoja egyszerüen ráirhatott volna a kerületekre, hogy hol is van hát az a kötelezvény! és talán meg is fenyegethette volna egy kicsit, mint pld Feketey Lieutenant cselekedte a jászkun főkapitánynyal szemben, kilátásba helyezvén „magasabb helyről várható dorgatoriumot". Az 1849—50-iki magyarhoni gyászos események történetirói a historia e vérben gázoló alakját aligha látták oly alázatos poseban, mint a hogy a fenti leirat állitja elénk. A Haynau jelleme nincs még kellően kideritve s én azt hiszem, hogy e levél igen értékes és érdekes adalékul fog szolgálni a Haynau lelki világának megrajzolásánál, a ki mikor egy védtelen már leigázott nemzet szine virágát bitófára és örök rabságra küldé, az általa kinevezett alsóbb rendü magyar hivatalnok előtt szinte megalázkodik — jótékony czélból.

f) Az uj tisztikar. — Népszámlálás. — Az értelmiség a községi hivatalokban.

A katonai absolutismus mellett 1849. végén és 1850. elején a polgári absolutismus kezdett elhelyezkedni.

A hármas kerületek uj beosztást nyertek. Az eddigi három kerület helyett 5 kerület állapittatott meg s az 1849. szeptember havában ideiglenesen megbizott kerületi tisztikar az első provisorium — 1850—54 — tartamára következőleg alakittatott:

Szentíványi helyére Augusz Antal pestkerületi főispán (48 előtt tolnamegyei alispán.)

Kenéz Mihály helyére Jankovich György mint Jászkun főkapitány. (Kenéz a megyei törvényszék elnökévé neveztetett ki.)

A főkapitányi hivatal személyzete volt:

Hegedüs Zsigmond alkapitány, Fodor Béla elnöki titkár, Mengeringshausen József elnöki kiadó, Eördögh János elnöki iktató, kerületi levéltárnok, Eördögh András pénztárnok, Halmay József ellenőr, Szuper József könyvelő, Móczár János főszámvevő, Morzál István számvevői segéd.

Kerületi kapitányok:

Jászberényi: Muhoray János kapitány,
Harsányi Mihály alkapitány.

Kerület: Jászberény, J.-Árokszállás, J.-Fénszaru, J.-Dósa és F.-Szt.-György.

J.-Apáti: Vágó Ignácz kapitány,
Antal János alkapitány.

Kerület: J.-Apáti, J.-Kisér, J.-Ladány, J.-A.-Szt-György, Jákóhalma és Mihálytelek.

Karczagi: Ujj Mihály kapitány,
Kolosi Lajos alkapitány.

Kerület: Karczag, Kisujszállás, Túrkeve, Madaras, Kunhegyes és K.-Szt-Márton.

Félegyházi: Péter Antal kapitány,
Szabó László alkapitány.

Kerület: Kiskun-Félegyháza, Halas, Majsa és Dorozsma,

K.-Szt.-Miklósi: Tóth Károly kapitány,
Szilágyi Lajos alkapitány.

Kerület: Kiskun-Szt-Miklós, Fülöpszállás, Szabadszállás és Laczháza.

1850. elején oszágszerte népszámlálás hajtatott végre, kizárólag katonai közegek által, melynek be nem vallott czélja volt a bujdosó honvédeket és egyéb compromittált hazafiakat kipuhatolni. E népszámlálás megdöbbentő eredménye legszomorúbban illustrálja a gyászos pusztitást, melylyel a szabadságharcz az egykori hármas kerületeken átviharzott.

Összehasonlitás kedveért a katonai népszámlálás 1850. évi adatai mellé ide igtatom a jászkun kerületek 1849. évi népességi kimutatását:

Jászberényi járás:	*1850*		*1849*	
Jász-Berény . . .	16540		18343	
Árokszállás . . .	8680		8803	
Fényszaru . . .	3678		5392	
Dósa	2582		2714	
Felső Szt.-György .	1422	32902	1649	36901
Jász-Apátii járás:				
J.-Apáti	8446		7673	
J.-Kisér	5162		5316	
J.-Ladány . . .	4832		5544	
Alsó Szt.-György .	4358		4106	
Jákóhalma . . .	2489		2688	
J. Mihálytelek . .	1951	27238	2075	27402
Nagy-Kun-Karczagi járás:				
Karczag	11600		12344	
Kisujszállás . . .	8671		9154	
Turkeve	8938		8305	
Madaras	6843		7156	
Kunhegyes . . .	6694		6401	
K.-Szt.-Márton . .	7939	50685	7575	50985
Kis-Kun-Félegyházi járás:				
Félegyháza . . .	17636		17325	
Halas	12426		12898	
Majsa	6429		6460	
Dorozsma	7618	44109	8717	45400
Kis-Kun-Szentmiklósi járás:				
Kun Szt.-Miklós .	5551		5859	
Fülöpszállás . . .	3123		3285	
Szabadszállás . .	4948		5064	
Laczháza	3274	16896	3341	17549
		171830		178187

Ezek szerint a Jászkun kerületek népessége az 1849-ről 1850-re hajló évben 6,357 lélekkel fogyott!

Síri csend uralkodott az egykori hármas kerületekben. A kiket az önkényuralom hajlékaikból ki nem zavart, házi tüzhelyeik mellett elmélkedtek a szabadságharcz gyászos tanulságain. A Jászkunság értelmi osztálya, főként az ügyvédek, kik az ügyvédi gyakorlattól eltiltattak, szülőhelyeik szerény községi hivatalaiban húzódtak meg, sőt akadt, mint Deli István ügyvéd, a ki J.-Apátiban a

II. fiuosztály tanitója volt. Igy történt, hogy némely községházán a hivatalokban annyi nagy képzettségü ember torlódott össze, hogy akár egy fiók tudós társaság tellett volna belőlök. Például Szabadszálláson és Kun-Szt-Miklóson, mely községekből a mostani Jász-Nagykun-Szolnok megye egy alispánt és egy főispánt kapott, 1850-ben következő férfiakból állott a tisztikar:

Szabadszálláson:

Kovács Zsigmond főjegyző. Nyelvismerete: magyar, latin, zsidó, görög, német, franczia. Végezte a bölcsészeti, jogi és hittudományokat. Okleveles tanár, köz és váltó ügyvéd.

Balog Imre* aljegyző. Magyar, latin, német. Bölcsészeti és jogtudomány, okleveles ügyvéd.

Halász István irnok. Magyar és latin. Bölcsészeti és jogtudomány, okleveles ügyvéd.

Pandur Ignácz irnok. Bölcsészeti, jogi és hittudomány.

Kun-Szent-Miklóson:

Tóth Mihály főbiró. Ügyvéd.

Horváth József adóügyi tanácsos. Ügyvéd.

Bankós Károly közgyám. Ügyvéd és vegyész.

A többi tanácsnokok: Tóth István, Zay István, id. és ifj. Aczél Lajos, valamennyien bölcsészeti és jogtudományt végeztek.

Kerek József főjegyző.** Bölcsészet, jog és hittudomány.

Juhász József aljegyző „ „ tudor.

Pásith Mihály irnok „ tudor.

E szerény működési körben „megfogyva bár, de törve nem“ — várták ők a nemzet ügyének jobbrafordulását; gondozták a község ügyeit s ápolták a népben a hazaszeretetet. Reményök valóra vált: a nemzet kibékült királyával s ők 1867 után ott folytatták, a hol 1849-ben: ismét fennen lobogtatták a magyar zászlót, mely hirdeti a magyar nép soha nem muló erényeit:

Hűség a magyar házához!
és hűség a koronás királyhoz!

* 1884—1889. Jász-Nagy-Kun Szolnokm. főispánja.
** 1883-ban Jász-Nagy-Kun Szolnok megye alispánja.

Sajtóhibák.

				helyett		olvasandó
11.	lap	12.	sor:	kerületbe	—	kerületekbe
45.	„	15.	„ :	sátorban	—	táborban
46.	„	9.	„ :	toboroztattattak	—	toboroztattak
56.	„	11.	„ :	Szt.-Györgyről	—	A.-Szt.-Györgyről
56.	„	18.	„ :	felhelt	—	felkelt
61.	„	13.	„ :	horváth	—	horvát
77.	„	25.	„ :	jászkunkerületi	—	jászkerületi
78.	„	24.	„ :	birályi	—	királyi
82.	„	30.	„ :	h. b. t.	—	honvédelmi biz. tag
84.	„	21.	„ :	szeptemberben	—	októberben
85.	„	18.	„ :	vezethesse	—	vezethesse*
86.	„	12.	„ :	elenyedtek	—	elegyedtek
95.	„	25.	„ :	hosszas	—	hasznos
97.	„	29.	„ :	levelei	—	levele
118.	„	17.	„ :	főkapitánynak	—	főbirónak

Tartalom.